

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE
PHILOLOGICA 3/2023

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE

PHILOLOGICA 3/2023

Proměny tlumočení: praxe, výzkum, výuka

DAVID MRAČEK,
ALŽBĚTA MALKOVSKÁ (ed.)

UNIVERZITA KARLOVA
NAKLADATELSTVÍ KAROLINUM
2023

Editoři: David Mraček (Univerzita Karlova)
Alžběta Malkovská (Univerzita Karlova)

<http://karolinum.cz/journals/philologica>

© Univerzita Karlova, 2023

ISSN 0567-8269 (Print)

ISSN 2464-6830 (Online)

OBSAH

Editorská poznámka	7
------------------------------	---

Studie a články

Daniel Gile – Clare Donovan: Introducing Conference Interpreting Students to Research: A Pilot Study Using Interpreting Exercises.	13
--	----

Ondřej Klabal: Teaching Legal Interpreting: A University Classroom Perspective	27
--	----

Petra Mračková Vavroušová – Jana Pokojová: Přítomnost zahraničních studentů na tlumočnických seminářích – (ne)výhody tzv. narušené direkcionality.	37
--	----

Hana Pavlisová – Michaela Trlifajová: Od ordinace po veletrh – Reflexe využití aktivity role play ve výuce tlumočení	49
--	----

Zuzana Brožová: Pracovní stres v komunitním tlumočení: dotazníkové šetření mezi tlumočníky s pracovními jazyky čeština a španělština.	61
---	----

Václav Koutný: Tlumočení ve zdravotnictví – současný stav výzkumu	75
---	----

Varia

Čeňková, Ivana – Holcupová, Jiřina – Štěpánková, Dita – Vávrová, Kateřina – Nenutil, Libor (2019) <i>Česká společnost 21. století se nedomluví s cizinci: co na to říkají komunitní tlumočníci?</i> (Marie Hana Příbylová).	91
---	----

Ivana Čeňková, pedagog par excellence (Alžběta Malkovská).	95
--	----

Untiring Efforts in a Pivotal Role: A Tribute to Ivana Čeňková (Franz Pöchhacker)	98
---	----

Ivana Čeňková and Interpretation in the EU Institutions (Roderick Jones).	101
---	-----

S Ivanou v kabině, ve Šporku i na cestách (Jana Rejšková).	104
--	-----

Happy Birthday from Luxembourg! (Ildikó Horváth)	106
Ivana – vzor pro studenty, hlavně tlumočnický (Eva Gorgolová)	107

EDITORSKÁ POZNÁMKA

Cílem předkládané publikace je alespoň skromným dílem přispět k poznání proměn, k nimž v poslední době dochází v praxi, výzkumu a didaktice tlumočení v tuzemsku i zahraničí. Osobností, která vývoj oboru dlouhé desítky let bedlivě sleduje, veškerou svou činností reflektuje a je tak bez nadsázky ztělesněním zmíněných proměn, je prof. Ivana Čeňková, jejíž významné životní jubileum chceme touto publikací rovněž připomenout. Profesionální dráhu této přední české translatožky, vyučující i badatelky v oboru tlumočnických studií přibližuje mj. příspěvek Alžběty Malkovské v druhé části tohoto čísla.

Oddíl studií a článků otevírá společný text Daniela Gilea a Clare Donovan, představující pozoruhodný didaktický projekt, který studenty tlumočnickví prostřednictvím praktických cvičení a v krátkém čase uvádí do základů vědecké práce. Soudě dle výsledků studie, již autoři prováděli na prestižní tlumočnické škole ISIT v Paříži, testovaný modul představuje efektivní nástroj, jak studenty seznámit s problematikou výzkumu a zároveň je naučit reflektovat jejich vlastní tlumočnické výkony.

Snaha zužitkovat poznatky empirického výzkumu při rozvíjení výuky tlumočení je ostatně vlastní samotné protagonistce tohoto čísla. Je proto příznačné, že i další příspěvky, jejichž autory jsou zástupci mladší generace českých pedagogů a badatelů, rozvíjejí téma proměňující se tlumočnické i výukové praxe a hledají způsoby, jak nové trendy zohlednit při zkvalitňování profesní přípravy.

Ondřej Klabal konstatuje výrazný nesoulad mezi množstvím rozmanitých požadavků kladených současnou praxí na soudní tlumočníky na straně jedné a nabídkou adekvátních vzdělávacích příležitostí na straně druhé. Ve svém příspěvku představuje návrh kurzu právního tlumočení, jehož koncepce, inspirovaná nejnovějšími poznatky zahraničních badatelů, současnou reálnou praxi zohledňuje.

Petra Mračková Vavroušová s Janou Pokojovou na základě vlastní pedagogické zkušenosti popisují, jakým způsobem ovlivňuje přítomnost zahraničních studentů, jejichž mateřštinou není čeština, výuku tlumočení. Tato tzv. narušená direkcionálna do výuky přináší nejen výzvy, ale také příležitosti, a pedagogy tak motivuje zavádět nové vyučovací metody (např. simulační hry či role play), které mají lingvistický, psychologický i sociální přínos.

Aktivity typu role play při nácviu tlumočnických dovedností jsou tématem také další studie. V ní Hana Pavlisová s Michaelou Trlifajovou konfrontují dosavadní poznatky zahraničních studií s vlastními zkušenostmi se zapojením simulovaných rozhovorů ve

výuce komunitního a obchodního tlumočení a nabízejí tak příklady dobré praxe stejně jako celou řadu námětů na další propracování této pedagogicky náročné aktivity, jež má podle všeho významnou roli v přibližování profesní přípravy reálné tlumočnické činnosti.

Zřejmý aplikační potenciál pro didaktiku mají rovněž výsledky dotazníkového šetření, jímž Zuzana Brožová zjišťovala, s jakými zdroji stresu se při výkonu profese potýkají čeští komunitní tlumočníci. Poznatky lze přímo využít v profesní přípravě, neboť lepší obeznámenost s možnými stresory a nácvik strategií zvládnání stresu mohou přispět k dlouhodobému duševnímu zdraví budoucích tlumočnicků.

Sérii článků uzavírá přehledový text Václava Koutného, který shrnuje stěžejní témata i metodologické přístupy v dosavadním výzkumu tlumočení v sektoru zdravotnictví. S mimořádně cílou badatelskou činností v zahraničí ostře kontrastuje pramalý zájem o toto téma ze strany českých odborníků. S probíhající proměnou české společnosti v důsledku (nejen) nedávných migračních krizí přitom význam tlumočení v českém zdravotnictví roste a nastupující generace translatologů jistě bude tyto nové trendy reflektovat.

Oddíl *Varia* zahajuje recenze Marie Hany Příbylové, v níž máme možnost se seznámit s publikací *Česká společnost 21. století se nedomluví s cizinci: co na to říkají komunitní tlumočníci?*, u které Ivana Čeňková figurovala jako vedoucí autorského kolektivu. Monografie vyšla v roce 2019 a kromě obecného uvedení do problematiky komunitního tlumočení nabízí prostřednictvím poznatků nedávného výzkumu nahlédnutí do konkrétních oblastí české společnosti, kde je tento druh tlumočnických služeb nejvíce využíván. V knize prezentovaná empirická data ze současné české praxe přitom obstarali studenti-autoři diplomových prací pod vedením právě Ivany Čeňkové.

Podstatnou část oddílu *Varia* pak představují texty, které vzdávají hold Ivaně Čeňkové. Máme upřímnou radost, že se nám podařilo ke spolupráci získat autory s tak rozmanitým profesním profilem – zástupce akademické sféry i profesních organizací, pedagogy a profesionální tlumočnický působící na domácím trhu i v mezinárodních strukturách. Takto široký záběr je ostatně charakteristický pro samotnou profesorku Čeňkovou. Nestává se přitom každý den, aby se člověk obracel na největší autority oboru s žádostí o příspěvek do periodika či kolektivní monografie. Samozřejmost, s jakou Daniel Gile, Franz Pöchhacker, Roderick Jones, Ildikó Horváth, Jana Rejšková a jiní přijali nabídku přispět článkem či vzpomínkovým textem, svědčí o tom, jak nezpochybnitelné renomé si Ivana Čeňková vydobyla ve světě profesionálního tlumočení, profesní přípravy i v badatelských kruzích v tuzemsku i zahraničí.

Každý z gratulantů přináší osobní a osobitě podané vzpomínky na společná setkání s jubilantkou, všechny dohromady pak podávají svědectví o jejím přínosu na poli teorie, praxe i didaktiky tlumočení a jejích nesporných schopnostech administrativních a manažerských. A ještě jednu věc mají všechna zde otištěná laudatia společnou. Vypovídají o mimořádném pracovním nasazení a obětavosti Ivany Čeňkové, ale zrovna tak o laskavosti a lidské vstřícnosti. I tím poskytují velmi inspirativní čtení.

Všem autorkám a autorům děkujeme za to, že svými zkušenostmi, aktuálními poznatky a podnětnými myšlenkami do naší publikace přispěli. Náš upřímný dík patří samozřejmě také všem kolegyním a kolegům za ochotu a pohotovost, s jakou se ujali role recenzentů studií a článků.

Nakonec bychom rádi paní profesorce jménem všech kolegyně a kolegů ze společenství praktiků, pedagogů i badatelů tlumočení pogratalovali k významnému životnímu jubileu a do dalších let popřáli především pevné zdraví a neutuchající elán.

David Mraček a Alžběta Malkovská

doi: 10.14712/24646830.2023.31

STUDIE A ČLÁNKY

INTRODUCING CONFERENCE INTERPRETING STUDENTS TO RESEARCH: A PILOT STUDY USING INTERPRETING EXERCISES

DANIEL GILE – CLARE DONOVAN

ABSTRACT

This paper reports on a research-training module in a conference interpreter training environment where students strive to acquire high-level interpreting skills through intensive practice over two years. Both theory and research are remote from their concerns. The module described was designed specifically for this environment. The aim was to raise the students' awareness of the nature of research, of the gains it could offer to interpreters-in-training and to the interpreting profession, and of practical challenges it faces. Care was taken not to add a significant workload which they might view as irrelevant to their endeavours. This translated as an introductory two-lecture part followed by micro-experiments in which the students' own interpreting exercises were used as material. The students were asked to record and transcribe their interpretations of experimental source speeches, to analyse and reflect on the data. In one exercise, they were asked to perform an experiment as researchers with other students as participants. Throughout the process, the instructors provided detailed guidance and explained how the experiments were designed, taking on board challenges and uncertainties, and what inferences could or could not be drawn from the data and why. A questionnaire at the end of the module suggests that the students found the module interesting, not excessively taxing, that it taught them something about research and also about interpreting. Since this module entails virtually no overheads as regards the students' daily practice and gives them a good sense of the practical issues associated with research, it is suggested that it could be integrated into curricula with more traditional research training as well.

Keywords: conference interpreter training; interpreting theory; interpreting research; research training

1. Introduction

Well before Internet use became popular, when a strong norm in conference interpreter training was to use only native speakers speaking live in the interpreting classroom, Ivana Čeňková was using cassette recordings of original speeches to train her students in Prague (Čeňková 1990). This was the sensible choice under the circumstances, as native speakers of the relevant languages were not readily available locally. Adapting to the local

constraints and making the most of available resources was better than giving up on training students just because environmental conditions were not ideal. In a similar spirit of pragmatism, the two co-authors introduced research to students using hands-on interpreting exercises. This article reports on this endeavour in a training programme which traditionally had no research component in its syllabus. We explain the background, environmental conditions, our approach, which to the best of our knowledge is a first in the field, and the results and lessons learned.

2. Conference interpreter training programmes with and without research

The skills and behavioural norms, which make up the core identity of conference interpreting as defined by AIIC, the International Association of Conference Interpreters, are acquired in two types of training programmes: those with a predominantly practical approach, with little or no theory component and no research component, and those with a more academic profile, with a syllabus that devotes some classroom time to theory and sometimes to research. This may include research thesis requirements (see the AIIC Interpreting Schools & Programmes Directory web page). The conference interpreter training programme of Charles University, Prague includes both theory and research (Čeňková 2017, 2020). At ISIT and ESIT, there is some theory, but there were no research requirements hitherto.

Theory or research modules may be required for compliance with formal academic norms. That aside, what is the cost/benefit balance of theoretical and research components in the relevant curricula? Some theory can be introduced into practical training without overheads in terms of classroom and reading time. This can be done for instance when commenting on students' interpreting performance and giving them practical advice with a view to explaining their difficulties and proposing options for improvement (Gile 2009). Interpretive Theory and Skopos theory are particularly suited for such integration into the interpreting trainers' guidance to students, because they provide unitary prescriptive rules without requiring the acquisition of many abstract concepts and constructs. Also, the underlying models of interpreting (and translation) are simple, as are Gile's Basic Concepts and Models (Kleibs 2018). Such is not the case of linguistic theories and cognitive theories which involve complex architectures and hypothetical interactions between the constitutive entities.

It is more difficult to compress the investment required for training in research methods and the preparation of research theses. Most conference interpreter training programmes last just two years, which is a short time to acquire all the knowledge and skills required for immediate employability as a conference interpreter. The option chosen by programmes such as ESIT and ISIT of not having students do research may therefore seem more effective given the professional purpose of the training.

3. Introducing research into the ISIT curriculum: genesis of a project

At ESIT, the syllabus was largely shaped by Danica Seleskovitch, one of the most influential personalities in the emergence of the Interpreting Studies discipline. She was a vocal advocate of research into interpreting being carried out by practicing interpreters, as she considered they could understand its true nature, whereas linguists and cognitive scientists tend to look at its decontextualized linguistic aspects, and to ignore its communication-oriented, socially contextualized components. It takes at least a few years of practical interpreting in the field to acquire sufficiently mature knowledge of the profession, so Seleskovitch preferred to enrol candidates with such experience rather than trainee interpreters into the doctoral programme she set up at ESIT in the early 1970s.

The module described here is a first attempt to introduce some research within the initial interpreter training curriculum at ISIT. It was initiated at the request of Sarah Bordes, Academic Director and head of its interpreting section. Its aims were to raise the students' awareness of the nature of research, of the gains it could offer to interpreters-in-training and to the interpreting profession, and of practical challenges it faces, and if possible, to generate among them some interest in conducting research later.

In April 2022, the two co-authors set about planning an Introduction to Research module for ISIT students enrolled in the first year of its graduate conference interpreter training programme. As graduates of and former instructors at ESIT, we were familiar with the stakes and potential difficulties, notably the attitude of students who were set on becoming conference interpreters, not academics. Therefore, we considered the traditional conceptual presentation of research principles followed by exercises and a thesis to be sub-optimal, and tried to think of ways to teach them something meaningful about research that would be directly relevant to interpreting through an activity they would find engaging and not too time-consuming.

A few ideas gradually emerged:

- A conceptual presentation of research was felt to be indispensable, but it should be kept very short, just long enough to generate some curiosity and to prime the students' understanding of the stakes involved in the practical exercises to follow. We were careful not to introduce additional reading requirements.
- Use the students' interpreting exercises both as the source of research material and as a methodological awareness-raising tool. The tasks in the research module should therefore be similar to usual practical training exercises.
- Raise the students' awareness about fundamental methodological issues by getting them to participate in selected parts of the research rather than asking them to design research projects themselves. Also provide them with abundant explanations on how and why the research operations were designed, what practical problems were anticipated, encountered and addressed, and why findings could or could not be generalized on the basis of the data.
- Focus on research questions that students could relate to directly, namely their interpreting performance and associated challenges.
- Ensure the research methods are simple and accessible to common-sense reasoning, as opposed to the complex constructs and techniques used in more advanced research.

- Since the students’ attitude and motivation were unknown and no previous experience with similar unconventional awareness-raising modules was available, we needed to be flexible in our progression and prepared to adapt to their reactions.
- Formally grade the students’ performance solely on the basis of their participation. Furthermore, we had to take on board the following constraints:
- The programme had to be implemented within less than 6 months, without the possibility of referring to a precedent of the same kind and without piloting.
- The academic year at ISIT starts in September and ends in May. In September, first year students are just being introduced to the basics of interpreting, e.g., active/analytical listening. They cannot be assumed to have a clear idea of what is expected of them and of the challenges involved – which we wished to address through research – before November or December. In April, they already start worrying about the outcome of their first year and devote their efforts to improving their interpreting performance. So, the research programme had to be completed in the space of just 4 to 5 months, minus several weeks of vacation time.
- The cohorts at ISIT are small. For the year 2022–2023, only 6 students were enrolled in the programme’s first year, and a similar number in the programme’s second year, with different language combinations. Clearly, this was not enough for generalizations, though if regularities were found, some tentative assumptions (not claims) could be made.
- Due to personal circumstances, we had to find a way to work online most of the time, including practical guidance and experiments.

On the plus side, a streamlined theory module had been developed within the ISIT programme by the first author at Sarah Bordes’ initiative many years ago. It consisted of a series of four lectures, three delivered to first year students and one to second year students. They were essentially designed to explain key cognitive challenges of interpreting resulting from its non-automatic nature. This content could be used to relate the new research module in the programme to some theory.

4. Operationalizing the principles

4.1 Introductory lectures

Two introductory lectures were offered on site. The first aimed to make the students aware of the nature, strengths and limitations of research as applied to the investigation of interpreting, with ideas/topics such as:

- Physiological, cognitive and affective limitations interfere with human knowledge acquisition.
- Research cannot remove these limitations, but helps push them back and acquire more knowledge, identify uncertainties in existing knowledge, correct some existing knowledge, and reduce some uncertainties.
- Science uses techniques and technology, but is essentially an approach, based on norms, systematic scepticism and caution.
- In research into interpreting, two major constraints are high variability and small sample sizes, partly due to the reluctance of interpreters to take part in experiments.

- Practical research methods used in Interpreting Studies include questionnaires, interviews, field observation and experiments.

The second lecture illustrated these ideas through examples of published research. In particular, empirical studies on quality expectations and perceptions were used to show how investigators tried to learn more about users' views on quality than what could be gained from individual, anecdotal experience, and associated challenges were highlighted, including the validity of indicators, the potential effects of desirability bias (Krumpal 2013), sensitivity issues and variability issues. The discussion remained general, without going into technical details.

Another example of interpreting research presented was the various studies on the health and performance repercussions of remote as compared to onsite interpreting. This provided an opportunity to present different research methodologies and notions (questionnaires, physical measurements, quality surveys, control groups, bias), as well as to illustrate the complexity of the issues and conflicting findings.

4.2 Practical research exercises

As explained earlier, the theoretical module delivered to students addressed the negative effects of cognitive pressure on performance in an attempt to explain these and alleviate the anxiety they produce. It therefore seemed natural to direct the research exercises towards cognitive issues and to heighten the students' awareness of their effects on interpreting performance. This could be done by designing consecutive interpreting exercises with in-built cognitive difficulties and focusing on phenomena which research could help understand more clearly.

Numbers are a well-known problem trigger (e.g. Mackintosh 1983; Mazza 2001; Desmet et al. 2018) which is easy to manipulate and for which performance is easy to measure. They were therefore selected as a core indicator. As to research questions, based on existing published research, two options were considered:

1. Examining the effect of imported load in consecutive interpreting (Gile 2018): if a pause is introduced into the source speech after a high-density segment, thus giving interpreters some relief from cognitive pressure, will this result in better performance before and after the pause? In a very small sample, as here (6 students), which had to be divided further into a control group and an experimental group, no generalizable findings should be expected. It was decided to include it nevertheless given the future possibility of using the same source speeches for multi-centre cooperative experiments. However, we assumed that the likely high variability would serve to illustrate that no conclusions can be drawn when samples are so small.
2. Examining the effect of cognitive saturation or near-saturation (the Tightrope Hypothesis) on repeat performance: in previous research on simultaneous interpreting (Gile 1999), it was found that in a 2nd pass, while some Errors and Omissions (EOs) were corrected, new EOs also appeared. This tends to corroborate the idea that attentional resource limitations and sub-optimal resource management in the face of high cognitive pressure are responsible for many of EOs. This required no control condition, and the experience could be replicated by the 1st year students themselves on 2nd year students to extend the dataset.

4.3 Methodological considerations and decisions

– **The source speeches**

Having failed to find suitable authentic source speeches, we recorded our own speeches with numbers in both French and English and interpreted and evaluated the difficulty of each other's speeches. We settled on one French speech on COVID (roughly 2 minutes long with 14 numbers, mostly with 1, 2 and 3 digits) and one slightly longer and more difficult English speech (roughly 2 minutes and a half with 34 numbers, all but two with 1, 2 or 3 digits) on Chinese conference interpreting research. The hope was that our perception of the difficulty level would be a good enough approximation. We kept the speeches short: we wanted the students to experience transcription, which is frequent in empirical research into interpreting, but is time-consuming. In addition, we felt that transcribing their interpretations might help them become aware of features of their renditions they would not see while interpreting, thus directly contributing to their interpreting learning experience.

– **Source and target languages**

The 6 students in the cohort had different language combinations, but all had French as either an A or a B language. Having all of them work from or into their A language was logistically complicated. It was therefore decided to conduct the first exercise in French-into-French consecutive format. Interpreting from a spoken language into the same language is generally not practiced in the field, but is part of training and, as illustrated here, usefully demonstrates that cognitive challenges also arise during the comprehension phase of consecutive before language switching comes in.

In exercises 2 and 3 (see below), students interpreted from either an English or a French version of the speech into their A language (French, English, Arabic and Spanish). Errors, omissions and approximations were recorded and analysed.

– **Remote teaching and experimenting**

The practical sessions were conducted online, using the Teams platform. There were a maximum of 6 students and 2 instructors, so all the participants could see everyone's face and reactions on screen, making interaction comfortable, provided the screen was not used for documents as well. Therefore, all relevant documents, including PowerPoint presentations and instructions, were emailed to participants in advance.

A way also had to be found to make sure that source speeches were interpreted immediately as they would have been on site and that the students' renditions were sent back in their initial form, without corrections. Students were asked to have at least two devices available next to them, one for playing back the source speeches, and one for recording their renditions. Source speeches were emailed during online sessions and students were instructed to play them immediately, to record their interpretations and email them back to the instructors at once. Transcription work could be done afterwards, and we would check its accuracy against the recordings.

Finally, since the source speeches were short, with no possibility of 'warming up' before encountering the first difficulties, instructions were recorded and the audio files

were emailed to the students just before the source speech. They were recorded in the same language as the source speech and by the same speaker so that the students could get used to the speaker's voice, accent and speaking style.

– **Motivation**

One of the potential risks considered was students' loss of motivation. This could result from frustration when facing difficulties during the interpreting task, or from comparison between one's results and those of other students, and/or from an excessive workload and the perception that the tasks were not sufficiently relevant to the rest of the training. A number of steps were taken to prevent this:

- Students were warned that their task would involve difficulties, but were reassured that their individual performance would not be assessed, the focus being on regularities found in the group.
- They were asked to keep interpreting and do their best even if they felt they were not doing well.
- When presenting findings, we highlighted positive aspects of their performance (“in spite of errors and omissions in the numbers, you managed to get the message across”), while errors and omissions were treated impersonally at group level. They were also encouraged in a non-judgmental way to report about their experience, including their thoughts and feelings.
- The instructors' attitude was systematically supportive and respectful of the students and their concerns and workload.

5. The research exercises

Exercise n°1: French-into-French, consecutive

Students were asked to do a French-into-French consecutive of a source speech on COVID epidemiological figures, and then, without warning, to interpret a second time the same speech. They were then asked to transcribe their interpretations and mark numbers which were omitted (O), rendered erroneously (E), or rendered approximately (A). This classification was not used for the analysis of the data but was requested in view of possible follow-up investigations. We checked the transcriptions and OEA reports against the recordings. Students were also asked to think about their experience and about OEAs and try to explain them, and send their reports to us.

In the session which followed the experiment, we thanked them for their reports and discussed the comments they had made about their subjective experience. We also presented an anonymized presentation of OEAs for the whole group and explained how using a table was a convenient tool for the presentation and analysis of data. Table 1 summarizes the data for the group. The following points were highlighted:

Table 1 Omissions, Errors and Approximations in exercise n°1

Student	Number of OEAs 1st pass – 2nd pass	Number of OEAs corrected in 2nd pass	Number of new OEAs in 2nd pass
A	1 – 2	0	1
B	4 – 4	4	4
C	9 – 5	4	0
D	2 – 2	1	1
E	4 – 1	3	0
F	10 – 8	5	3

- The data illustrate high interindividual variability (from 1 to 10 OEAs). Even when excluding the two extremes, individual values vary from 2 to 9. High interindividual variability had been singled out in the lectures as one obstacle to making generalizations from research data.
- All interpretations had at least 1 OEA, and two thirds of them had 4 OEAs or more in the first pass. We pointed out that this corroborates findings from previous research: numbers are difficult to render correctly, even if they are small. We considered the possibility that some numbers might be particularly difficult to hear or understand. To rule this out, we checked how many and which OEAs were present in the interpretations of each student. Only two numbers had been omitted or rendered erroneously by nearly all the students. All others were not, and therefore would not seem to have features which make them intrinsically difficult to hear or understand.
- In the performance of 4 students out of the 6 in the sample, there was at least one new OEA in the second pass, which, as also pointed out in class, corroborates Gile's 1999 findings for simultaneous and provides more data in favour of the Tightrope Hypothesis, here for consecutive.

We explained to the students why we had chosen numbers as indicators, and why they should not be used as the sole indicator for interpreting quality. Even when numbers are rendered correctly, they may cause errors and/or omissions upstream and downstream (Mackintosh 1983; Mazza 2001); also, their relative importance in speeches varies from essential to anecdotal, and sacrificing them for more important information is often a more acceptable option than keeping them intact at all costs. One possibility which was not checked here but might be later (see the note about the didactic focus of the analyses in the Discussion and conclusion section) was that the students might have noticed during the first pass that they had problems with numbers, and might then have tended to focus on them during the second pass, perhaps to the detriment of other content.

We also explained some of our other methodological considerations when planning the exercise, including the concern about the appropriate difficulty level of the speech. If too easy, there was the risk of the students rendering perfectly all the numbers and having no useful information to analyse; but if too difficult, students might give up or fail to render correctly any number, resulting in the same absence of useful data. We explained that we had had to do the piloting ourselves, with ensuing uncertainty about our ability to assess the difficulty for them. We also explained why we included recorded

instructions, and why we insisted on their continuing to interpret even if they felt they were not doing well.

Finally, we informed students that half of them had received a version of the source speech with a pause designed to lower cognitive pressure and offer them some relief to see whether this would have an effect on their performance – this had been the case in a doctoral study by Barranco-Droege (2015) – and half without. We compared the performance on numbers in both cases, and found fewer OEAs in the version with the pause than in the version without it (the means were 4.67 vs. 5.33), but stressed that in such a small sample, this could not be a basis for any claim.

Exercise n°2: French/English into A, simultaneous

In the second exercise, we asked our students to take on the role of researchers themselves and replicate the experiment with 2nd year students to give them the opportunity to be ‘in the shoes’ of investigators who depend on the good will of interpreters and who have to execute a design and analyse the data. We stressed that, as researchers, they should keep in mind that participants were valuable and rare assets, and should be treated with respect and gratitude for their participation.

For this exercise, an English version of the French COVID speech was provided to our students. They were told to ask 2nd year student participants to interpret either the French or the English version into their A language in the simultaneous mode once, and then a second time, record the interpretations and analyse them.

The two exercises obviously differed in fundamental parameters and there was no intention to compare data directly, but they made it possible to demonstrate that numbers are problem triggers in simultaneous as well.

Our students only managed to enlist the cooperation of four 2nd year students (with 3 different A languages). The findings are summarized in table 2:

Table 2 Omissions, Errors and Approximations in exercise n°2

Student	OEAs in 1st pass	OEAs in 2nd pass	New OEAs in 2nd pass
G	9	0	0
H	16	11	0
I	5	1	0
J	7	9	3

There were more 1st pass OEAs in simultaneous among 2nd year students than 1st pass OEAs in the consecutive rendition of the 1st year group (means: 9.25 vs. 5), perhaps because in simultaneous as opposed to consecutive, they needed to consider reformulation choices while listening to and analysing the speech. A counterintuitive finding was that new OEAs in the 2nd pass were only found in the output of one of the four 2nd year students. The same student also did less well during the 2nd pass than during the 1st. One possible explanation for the few new OEAs was that setting aside the numbers, the source speech was very easy for the more advanced, second year students, and after listening to it once during the first pass, they had enough leeway in their use of attentional

resources to focus on the numbers they had missed the first time, without jeopardizing their rendition of previously correctly rendered numbers. If that were indeed the case, a more difficult speech might lead to different findings with the occurrence of new OEAs in a repeat performance. This was checked in the next exercise.

Exercise n°3: Simultaneous of a more difficult speech into French

For this exercise, we used the slightly longer and more difficult speech on Chinese conference interpreting research. The speech was delivered in English and was first to be interpreted in consecutive into French by our (1st year) students, and then in simultaneous by 2nd year students. The first year students interpreted it once, which gave them an idea of its content and potential difficulties, and then had two 2nd year students interpret it twice (they did not manage to enlist more than 2 upper classmen) into French (their A language). In the analysis of the data, the sole focus was on the 2nd year students' OEAs.

This time, as expected given the difficulty of the speech, there were numerous new OEAs in the 2nd year students' second pass:

Table 3 OEAs in Exercise 3, consecutive for 1st year students and simultaneous for 2nd year students.

Student	OEAs 1st pass	OEAs 2nd pass	New OEAs during 2nd pass
K 1st year consecutive	17		
L 1st year consecutive	18		
M 1st year consecutive	12		
N 1st year consecutive	20		
O 1st year consecutive	17		
P 2nd year simultaneous	24	27	6
Q 2nd year simultaneous	14	11	5

These figures seemed to corroborate the Tightrope Hypothesis as well as our hypothesis that the lack of new OEAs in the second pass in the previous exercise was due to a floor effect (the speech was too easy). However, we were careful to point out to the students that this could only be a tentative hypothesis, which needed to be tested with larger samples and further replications.

Also note the high variability in the number of OEAs recorded in the 2nd year students' performance. There are more OEAs in student P's 1st pass performance in simultaneous than in the performance of all 1st year students in consecutive, while student Q's 1st pass OEAs are less numerous than all but one of the 1st year students'. Both the small size of the sample and the difference in mode make generalizations meaningless.

For this final exercise, students were also asked to reflect more extensively on the data they had collected, regularities they had observed and potential explanatory hypotheses. Here are a few of their comments:

- Phonological aspects may be associated with risk of errors (e.g., nineteen vs ninety).
- The performance of some 2nd year students they recruited for the second and third exercises may have suffered from fatigue, when the exercise took place at the end of

a long day, especially as the 2nd year students were by this stage preparing intensively for the diploma exams.

- In some cases, higher informational fidelity may have been achieved at the expense of quality of language, perhaps through a deliberate prioritizing choice.
- Trying to salvage numbers may have generated some lag and caused listening losses downstream (imported load hypothesis).

An interesting observation by students was that they noticed frequent errors of plus or minus one unit in one of the digits when rendering numbers (e.g., rendering 545 as 645, 535 or 544). Permutations in the digits were also observed (e.g., 69.1 rendered as 61.9). These observations were relevant and often intriguing, but in their comments, the students remained close to the data, with no endeavour to engage in theoretical speculation.

6. Questionnaire

At the end of the academic year, we sent a questionnaire to the 6 students, asking them for feedback on this module with 5-point Likert scale questions (5 for maximum agreement and 1 for disagreement) and open questions. This was a particularly busy time of the year for the students, and only four of them responded. The following summarizes their answers and comments.

All responding students said that they found the research module interesting, that it taught them something about interpreting, that the workload it involved was not excessive, that it made them appreciate the value of interpreting theory. Three students said the module should be reconducted next year, and one said she had no opinion on the matter. One student said she would consider enrolling in a pre-doctoral course in a few years' time if it was offered; the other three were undecided.

The students appreciated the fact that the module was essentially practical, that they were encouraged to express themselves freely at all times, that the instructors took on board their stressful and heavy workload, that the materials were sent in advance for reference, and that the module gave them the possibility of stepping back from immersion in daily interpreting practice and gaining a clearer insight into what they do when interpreting, into their brain's processing and why they sometimes fail at the task. They enjoyed having the opportunity of being in the shoes of a researcher when replicating the exercise with 2nd year students, and they appreciated the patient guidance in the practical exercises.

On the minus side, they were bothered by the irregular rhythm of the classroom sessions, by not having an advance schedule indicating a planned progression through the year, and by not knowing ahead of time the purpose of the research exercises. Two students would have liked to participate more actively in the analysis of the data. These concerns can be addressed in future editions of the module. Given the increased workload for both 1st and 2nd year students as the academic year proceeds, we think the programme of this introduction to research module should be compressed so as to complete the practical exercises by the end of March.

When asked what the module had taught them about research, the students mentioned the importance of being rigorous and aware of pitfalls, including those that resulted from

subconscious bias. They had realized that research is complex and requires careful thinking, that it can help gain better understanding of how interpreting functions, including when exposed to challenges. Finally, research can reduce uncertainties even when it does not provide clear-cut answers.

7. Discussion and conclusion

Judging by the students' reactions, the module captured and held their interest throughout the year. Indeed, they enjoyed it. They saw its relevance to their overall learning experience as conference interpreting students, as it gave them an opportunity to step back from subjective feelings, scrutinize some aspects of their performance more objectively and think of possible explanations for phenomena observed. This was also covered by explanations presented as theoretical constructs introduced in a separate, independent theory module. The students also gained meaningful insights into the nature of empirical research and its challenges. Moreover, the hands-on approach adopted meant they could relate their own practical experience to principles that students in more standard 'introduction to research' courses only read about as abstract ideas. In that respect, the approach adopted here seems to have attained its objectives. We should like to stress that the design of the experiments and the analysis of the data were deliberately tuned to specific didactic purposes. The guidance and discussions offered to the students were accordingly focused, not all-encompassing. Before engaging in autonomous research projects, students would need to receive systematic and far more extensive guidance.

And yet, the overheads associated with the research module described here are negligible; moreover, it may well lead to a significant gain in acquisition of interpreting skills due to heightened awareness of various issues thanks to the practical exercises. It might therefore make sense to combine this approach and the more traditional approach even in training programmes which do provide formal research training.

In the future, besides adjustments made as a response to the students' comments, we are thinking of diversifying the practical research exercises. For instance, students could work on quality perception or on the effect of preparation, using material from their interpreting exercises.

Finally, though this was not part of the objectives of the module, the practical exercises described are suitable for small-scale empirical studies with replications and/or multi-centre coordination allowing for far larger sets of data with several language combinations and different teaching methodologies. A coordinated project with Charles University Prague might be a start ...

REFERENCES

- Barranco-Droegge, Rafael (2015) *Minimización de problem triggers y optimización de la calidad en interpretación simultánea: el impacto de la gestión de las pausas por el orador sobre la transmisión de sentido* (Minimizing problem triggers and optimizing quality in simultaneous interpreting: the impact of the speaker's pause management on fidelity). Tesis doctoral, Universidad de Granada, Facultad de Traducción e Interpretación.
- Čeňková, Ivana (1990). *L'audiovisuel dans la formation des interprètes de conférence professionnels au Département de l'interprétation et de la traduction de la Faculté des lettres de l'Université Charles de Prague*. *Fremdsprachen* 4: 241–242.
- Čeňková, Ivana (2017) Une expérience personnelle : la direction de soixante-cinq mémoires de Master, in Martina Behr – Sabine Seubert (eds.) *Education is a Whole-Person Process. Von ganzheitlicher Lehre, Dolmetschforschung und anderen Dingen*. Frank&Timme, Verlag für wissenschaftliche Literatur. Transkulturalität – Translation – Transfer; Band 30; 213–230.
- Čeňková, Ivana (2020) What should fresh graduates of the Master's Interpreting programme be able to do? or, interpreting skills alone are not enough, in Zuzana Bohušová – Martin Djovčoš – Miroslava Melicherčíková (eds.) *Interpreter Training – Experience, Ideas, Perspectives / Dolmetschtraining – Erfahrungen, Ideen, Perspektiven. Translation Studies and its Contexts / Translationswissenschaft und ihre Zusammenhänge*, vol. 8, 78–88. Wien: Praesens Verlag.
- Desmet, Bart – Vandierendonck, Mieke – Defrancq, Bart (2018) Simultaneous interpretation of numbers and the impact of technological support, in Claudio Fantinuoli (ed.), *Interpreting and technology*, 13–27. Berlin: Language Science Press.
- Gile, Daniel (1999) Testing the Effort Models' tightrope hypothesis in simultaneous interpreting – A contribution. *HERMES – Journal of Language and Communication in Business* 12(23): 153–172.
- Gile, Daniel (2009) *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Gile, Daniel (2018) Local Cognitive Load in Simultaneous Interpreting and its Implications for Empirical Research. *Forum* 6(2): 59–77.
- Kleibs, Frauke (2018) *Die Wahrnehmung der Rolle von Theorie in der Ausbildung von KonferenzdolmetscherInnen. Eine explorative Studie*. MA thesis, Universität Leipzig.
- Krumpal, Ivar (2013) Determinants of social desirability bias in sensitive surveys: a literature review. *Qual Quant* (2013) 47: 2025–2047.
- Mackintosh, Jennifer (1983) *Relay Interpretation: an Exploratory Study*, M.A. Thesis, University of London.
- Mazza, Cristina (2001) Numbers in simultaneous interpretation. *The Interpreters' Newsletter* 11: 87–104.
- AIIC Interpreting Schools & Programmes Directory <https://aiic.org/company/roster/companyRosterView.html?companyForm.instanceFilter.v%5B5206%5D=&companyForm.instanceFilter.v%5B5595%5D=&companyForm.instanceFilter.a%5B5208%5D.city=&companyForm.instanceFilter.a%5B5208%5D.country=&from=Value=Japanese&from=1172&to=Value=English&to=10041&companyRosterId=13> Consulted on August 13, 2023

RESUMÉ

Modul věnovaný úvodu do výzkumu byl vytvořen v rámci vzdělávacího programu pro konferenční tlumočníky. Během dvouletého intenzivního studia studenti pracují především na získávání tlumočnických dovedností na vysoké úrovni, a o teorii a výzkum se příliš nezajímají. Modul byl navržen ad hoc s cílem zvýšit povědomí studentů o povaze výzkumu, o tom, co může přinést jim i tlumočnické profesi, a o výzvách, před kterými stojí badatelé. To vše bez toho, aniž by byli zahlceni prací, jejíž význam pro studium tlumočnictví by jim mohl unikát. Konkrétně se jednalo o dvě úvodní magisterské přednášky a mikroexperimenty prováděné na tlumočnických cvičeních. Studenti měli za úkol nahrát a přepsat svá

tlumočení experimentálních projevů, analyzovat získaná data a reflektovat je. V jednom z cvičení dostali za úkol provést experiment na jiných studentech. Po celou dobu se jim dostávalo podpory ze strany učitelů, kteří jim vše vysvětlili, zejména pokud jde o koncepci experimentů, problémy a nejasnosti, a závěry, které lze ze shromážděných dat vyvodit. Z odpovědí uvedených v dotazníku na konci modulu vyplývá, že pro studenty byl modul zajímavý, pracovní zátěž byla přiměřená, dozvěděli se něco o výzkumu, ale také o tlumočení samotném. Vzhledem k minimálním dodatečným nákladům na tento modul ve srovnání s výukou vlastního tlumočení a vzhledem k tomu, že studentům poskytuje dobrou představu o praktických aspektech výzkumu, navrhujeme, aby byl zařazen i do vzdělávacích programů pro tlumočnický na školách, kde se výzkum vyučuje tradičnějším způsobem.

Daniel Gile
Université Paris Sorbonne-Nouvelle
daniel.gile@yahoo.com

Clare Donovan
ISIT, Paris
clare.donovan@outlook.com
donovan.clare@isitparis.eu

TEACHING LEGAL INTERPRETING: A UNIVERSITY CLASSROOM PERSPECTIVE

ONDŘEJ KLALBAL

ABSTRACT

The paper describes the state of legal interpreting training in the Czech Republic, which, as it currently stands, focuses on legal terminology rather than specific interpreting techniques. Against this background of the existing training opportunities, the paper presents a pilot course on legal interpreting, including court interpreting, for BA and MA students of English for Translators and Interpreters at Palacký University Olomouc. It describes the design of the course, its content and the methodology applied. Specifically, it describes the different settings addressed in the courses and the materials and activities used to train interpreters for these settings, including a mock trial. Finally, the paper also discusses the challenges and potential room for further development.

Keywords: legal interpreting training; court interpreting; role plays; mock trial; police interviews

Introduction

Even though the profession of a court interpreter has existed in the Czech Republic for decades (cf. Tauchen 2021), there is not much specific training available for legal interpreters¹, leaving aspiring and practising interpreters with few opportunities to acquire and develop the skills necessary to practise the profession. While it can be argued that many of the skills acquired as part of conference and community interpreting training are transferable to legal interpreting (as attested by the very fact that graduates from the existing training programmes practise as legal interpreters), the settings where legal interpreters work present many specific aspects, be it procedural, terminological, or professional that should be tackled. Despite the fact that legal interpreting as a field has received scholarly attention over the past few decades, literature on training legal interpreters is rather scarce², and papers dealing specifically with university training are even

¹ Even though the profession is officially called a *court* interpreter in the Czech Republic, the term *legal* interpreter and *legal* interpreting will be used in this paper to stress the fact that court interpreters work not only in courts but also in many other settings as described further in the paper.

² Most materials available have been created for the US court system (e.g. De Longh 2012; Mikkelsen 1995). Some texts are focused on legal interpreter training in sign language interpreting (Brunson 2022).

scarcer (Hale – Gonzalez 2017; Vigier Moreno 2020; Vigier Moreno 2021). Thus, the lack of training materials for legal interpreter training is a challenge in itself, which is further compounded by the fact that legal topics may be rather challenging for university students conceptually, since students often lack the vital experience as also noted for the field of legal translation (cf. Klabal 2022; Way 2016). This paper presents an attempt at addressing these challenges by piloting a legal interpreting course for university students.

Legal interpreting training in the Czech Republic

Until 1 January 2021, when the new Court Translators and Interpreters Act³ came into effect, the profession of a court translator and interpreter was merged under the term *court interpreter*, and court interpreters were required to practise both professions. Therefore, most of the training that was offered for court interpreters, and that gradually became a mandatory prerequisite to get the license, was terminology and translation oriented.⁴ Such courses of law fundamentals and legal terminology for court interpreters (and translators) are offered by the Faculty of Law of Charles University in Prague and the Faculty of Law of Masaryk University in Brno. The same applies to training seminars organized by professional organizations, especially the Chamber of Court-appointed Interpreters and Translators (*Komora soudních tlumočnicků a soudních překladatelů* in Czech; previously only the profession of court interpreters was included in the name for the reasons described above), which have also been mostly focused on terminology of different legal branches. If interpreter-specific courses were organized at all, they were usually language non-specific and addressed topics such as ethics, note-taking⁵ or public speaking. The reasons for the strong translation focus are, in my opinion, manifold, and include the lack of distinction of the profession of a translator and an interpreter under the previous legislation, proportion of translation versus interpreting assignments done by the participants, the availability of trainers and training materials with documents for translation being more readily available than (real-life) materials for interpreting practise, but possibly also the willingness of the participants to actively engage in interpreting-related tasks in such courses. A possible solution would be a new design of the mandatory training with a core module covering legal terminology, which is common to both translators and interpreters, and follow-up translation- and interpreting-specific modules⁶.

To my knowledge, the only real attempt at specific interpreter training was a series of seminars on interpreting police interviews organized by Catherine Štifterová for the Chamber of Court-appointed Interpreters in 2018 (see Van der Brinková Štifterová – Jičínská 2018). In such a context, licensed court interpreters without a degree in interpreting entered the profession with little to no interpreter training and experience, and had to apply the “learning by doing approach”. Even those with an interpreting/translation degree, be it from the Institute of Translation Studies of Charles University, or the

³ Act No. 354/2019 Sb, on court translators and interpreters.

⁴ In fact, to get the license of a court translator or interpreter in the Czech Republic, candidates are not tested for their translation or interpreting skills.

⁵ See the mention by Gorgolová in this issue.

⁶ For interpreting, such module could draw inspiration from the course presented in this paper.

Faculty of Arts of Palacký University Olomouc, did not receive any specific training in court or legal interpreting beyond training in community interpreting, which may, to some extent, overlap. e.g. in the field of police or asylum interpreting.

University legal interpreting course: a case study

Since legal interpreting is a career path available to graduates from translation and interpreting programmes, the lack of training as described above is rather unfortunate. Therefore, a course on legal interpreting training was piloted as an elective course for BA and MA students of English for Translators and Interpreters⁷ at Palacký University Olomouc in 2023 to introduce students to a variety of legal interpreting settings described below and have them experience the challenges faced by interpreters in such settings. In total, 15 students signed up for the course. The requirements to be admitted, irrespective of whether the students were BA or MA, included the completion of legal terminology courses offered at the department as well as mastery of the basic techniques for all modes of interpreting. Naturally, there were differences in the level of the students, but all of them were essentially able to take active part and benefit from the course without struggling with (the lack of) prerequisite skills and knowledge.

The course spanned over 13 weeks and covered both theoretical underpinnings of legal interpreting, such as ethics, professional demeanour and decision-making, or preparation for assignments (based mainly on Mikkelsen 2017; Edwards 1995; Štefčík 2010), as well as practical interpreting assignments. In terms of the interpreting modes practised, the focus was on bilateral consecutive interpreting and sight translation, which are the modes most often needed⁸.

Since many of the situations in court interpreting require role playing (cf. Dahnberg 2023) and, in terms of human resources, it is not possible for the trainer to prepare the role plays with professionals or other trainers, students were mostly required to prepare the role plays. It was possible to build on their experience with preparing role plays in previous mandatory courses focusing on community interpreting and general bilateral interpreting. To control the learning objectives and enhance the quality of the role plays, students were provided with detailed briefs, and possibly background documents that they could rely on in preparation. They were also asked to think about any ethical or professional decision-making challenges they may want to include in the role plays such as the use of taboo words, emotions or slang, if relevant. Setting-wise, it is more reasonable to assume that students will be required to do legal interpreting in the Czech Republic, and therefore the role plays were also designed to be set in the Czech Republic, i.e. a meeting at a Czech notary's office, an interview of a foreigner by the Czech Police. The opposite constellation, though arguably less relevant for the trainees in their future practise unless they move to and work in an English-speaking country, was also reflected,

⁷ Since 5 years of professional interpreting experience must be evidenced to obtain the license of a court interpreter, university students are not likely to encounter the situations immediately after graduation. Still, the hands-on experience may help them decide whether this career path appeals to them, or not.

⁸ Whispered interpreting is also encountered in practise but does not lend itself very well to classroom use due to limited possibilities of providing feedback.

using teaching and practice materials by Confident Interpreter and Mikkelson (1995), mostly involving recordings based on US settings, which enabled students to compare the Czech and US court systems, and develop their knowledge of legal terminology and phraseology. Additional exercises inspired e.g. by Tipton and Furmanek (2016) were also included.

The following subsections describe the individual settings addressed in the course and provide details on the role-plays and other training materials used.

Police interviews

Since (police) interviews represent a substantial part of legal interpreters' work, a number of interviews were included in the course involving different situations, namely an interview of a suspect, an interview of a child victim and an interview of a forensic pathologist as an expert witness.

ROLE PLAY 1:

A US citizen living in the Czech Republic is summoned by the Police of the Czech Republic to be interviewed about a suspicion of stalking his Czech ex-girlfriend.

Instructions for students: Prepare a role play with one of you acting as a Czech police officer conducting an interview of an English-speaking person suspected of stalking his Czech ex-girlfriend. You are free to make up the details of the case, including any details of their relationship.

The interview of the suspect was also complemented with a sight translation of an advice of rights of a suspect from Czech into English to practice the sight translation technique as described e.g. by Čeňková (2010) on a terminology- and conceptually-heavy text.

Interpreting for minors is a very specific area not only of legal interpreting as attested e.g. by Salaets and Balogh (2019). Before the lesson with the actual role play, students were assigned to read Chapter 3 from Balogh, Salaets and Van Schoor (2018).

ROLE PLAY 2:

An English-speaking child that may have been a victim of child abuse is interviewed by a Czech police officer.

Instructions for students: Prepare a role play with one of you acting as a Czech police officer conducting an interview of an English-speaking child in a case of suspected child abuse by the child's stepfather, and the other role playing the abused child. A third student will act as an appropriate adult. Please do some research about good practice of interviewing children⁹.

⁹ As a minimum, students are recommended to apply the following recommendations by a Czech NGO dealing with victims of crime available at <https://www.bkb.cz/pro-odborniky/policiste-straznici/zasady-pro-rozhovor-policisty-s-ditetem/>.

Finally, an interview of an expert witness was included to make students aware of the fact that fields other than law may appear in legal interpreting. Specifically, an interview of a forensic pathologist on autopsy findings was included for its relevance and also for the availability of a professional forensic pathologist willing to act in the role play. The trainer acted as the interviewer. Students were required to do some terminology preparation.

ROLE PLAY 3¹⁰:

A Czech woman died in suspicious circumstances during her holiday in Egypt. Her body was transported to the Czech Republic, but the investigation is carried out by Egyptian authorities. Since the full autopsy was performed in the Czech Republic, the Egyptian Police need to interview a Czech forensic pathologist who performed it. The interview will be video-conferenced.

Since the forensic pathologist connected remotely, this was also an opportunity to discuss the use of video-conferencing in legal interpreting, and the challenges it involves.

Asylum setting

Even though interpreting in asylum settings is covered by a course on community interpreting, some interpreting situations in the Czech Republic require the assistance of a licensed court interpreter, so the topic was revisited in this legal interpreting course. Specifically, an interview at the Department of Asylum and Migration Police of the Ministry of the Interior with an applicant for long-term residence to live with a Czech national was included. The rationale behind the procedure is to interview both the foreign applicant and the Czech national to see whether their answers to basic questions about their everyday life match to avoid any false applications.

ROLE PLAY 4:

A Canadian 22-year old woman applies for Czech long-term residence to live in the Czech Republic together with her Czech boyfriend. They are invited to attend an interview at the Ministry of the Interior.

Instructions for the student acting as the officer: You will receive a list of questions in Czech that you will ask.

Instructions for the student acting as the foreigner: You will be interviewed by a Czech official about everyday things. Be ready to give truthful and relevant answers.

A sight translation of the rights and obligations of the interviewee from Czech into English was also included as part of the role play, as well as additional activities based on the UNHCR manual (2017).

¹⁰ The scenario is loosely inspired by a real-life case, which received a lot of media coverage, which was meant to be helpful for the students.

Notary's office

Legal interpreters may be called to interpret at a notary's office on different occasions e.g. when a foreigner needs to establish a company, enter into a pre-nuptial agreement or even for inheritance proceedings, which are conducted by the notary in the Czech Republic. For the purpose of the course, a meeting to execute a prenuptial agreement was chosen as a situation that may be closest to the vital experience of university students.

ROLE PLAY 5:

A couple, namely a Czech woman and an American man, is planning to get married, and wishes to execute a pre-nuptial agreement. They have an appointment at the notary's office to discuss the details of the agreement such as the scope of community property.

Instructions for students: You will receive a draft of a pre-nuptial agreement in Czech and during the appointment you will finalize it with the notary and discuss any unresolved points. Prepare such points, which may still be contentious for you, or which may need explanation. The teacher will act as the notary.

The role play included sight translation of some parts of the draft as read by the notary as well as interpretation of questions asked by the notary and the answers as well as possible discussions by the parties. The combination of sight translation with consecutive interpreting proved to be a challenge for the interpreter, as well as the management of turn-taking.

Weddings

Possibly surprisingly, legal interpreters in the Czech Republic are also required to interpret both civil and church wedding ceremonies when either the bride or the groom do not speak Czech. Therefore, interpreting at a wedding was also included in the course. The standard practice is that interpreters are provided with the speech of the registrar and the solemnizing officer, which often includes flowery language, quotations or even poems, in advance to be able to prepare the translation and then deliver it in a solemn manner. To simulate such a situation, students were divided into three groups and each was assigned a speech by a different solemnizing officer to prepare the way to deliver the speech in English, and the translations were then discussed in class; the focus lied on preserving the level of formality as well as the emotional elements of the speech, and the ways to express such elements in English. In addition, the translation of the phrases read by the registrar to open the ceremony and introduce the bride and the groom and their witnesses to the solemnizing officer was discussed in class as well as the legal formulae repeated by the registrar and the solemnizing officer at all weddings. As a possible follow-up activity, students may also be asked to research how the weddings ceremonies are conducted in English-speaking countries.

Court trials

Naturally, a course in legal interpreting should include court interpreting. Therefore, a mock trial was scheduled for the end of the course¹¹ as the highlight of the course. A mock courtroom at the Faculty of Law was booked to make the experience as realistic as possible. Students were also provided with as much background material as possible to prepare for their roles as well as interpreting.

ROLE PLAY 6:

An American father and a Czech mother have two twins who are about to start primary school. They have been divorced for 3 years, live in towns with a distance of 100 kilometres, and have the children in shared custody, i.e. the children spend one week with the father and one week with the mother. Since the mother does not want the children to attend two primary schools, she files an application for a court order to modify the custody arrangements and award her the sole custody of both children. The father disagrees. The court will have to decide whether to keep the existing arrangements or change them.

Instructions for individual roles (the teacher will act as the judge):

Mother and her lawyer: You will receive the application that you sent to the court with the description of your point of view and the arguments you put forward to be granted sole custody. You will be expected to defend this position in court.

Father and his lawyer: You will receive the defence statement that you sent to the court with the description of your point of view and the arguments you put forward to challenge the application filed by the mother. You will be expected to defend this position in court.

Child protection social worker: You will receive an application filed by the mother as well as the statement filed by the father. During the trial you will be expected to argue for the best interest of the child.

The actual trial spanned over 90 minutes, with all students other than those role playing taking turns in interpreting. The actual trial was followed by a feedback session and debriefing mostly focusing on experience of the students, the challenges and dilemmas they faced, rather than correct use of terminology or accuracy. Before entering the courtroom, a sight translation exercise of the instructions for people entering the courtroom was included for the English-speaking father.

¹¹ The original idea was to engage in cooperation with the Faculty of Law to enhance inter-faculty cooperation as promoted by Way (2002) and, as part of their course of mock trials for law students, schedule a course with a cross-border element, and interpreting. This would be convenient since the roles in Czech would be played by law students and thus more professional language would be used. However, this turned out to be impossible due to a low number of students interested in the course at the Faculty of Law.

Conclusion

Against a backdrop of legal interpreting being demanded on the market, but little specific training being available, the paper tried to present an attempt at a legal interpreting course for university students to have them experience as many legal interpreting settings as possible. There are other situations where legal interpreters are called to interpret in the Czech Republic such as driving license exams or education recognition exams, but these are rather specific and unlike the settings included in the course, offer little skills transferable to other settings.¹² As suggested from formal¹³ and informal, mostly anecdotal, feedback by the students, the course achieved its goal, and the material was reasonably challenging. In general, students enjoyed the variety and dynamics and felt motivated. They also realized the need to develop their subject-matter knowledge as well as the need to get acquainted with legal procedures and terminology.

It follows both from the trainer's observations and the student feedback that the use of the combination of different teaching methods proved to be effective. Lack of authenticity, which is a frequent drawback present in role plays developed by students, was mitigated by providing students with detailed instructions and background materials, as well as by the trainer often playing the role of the legal professional. Therefore, the role plays served well for teaching purposes. In terms of the interpreting performance, students naturally struggled with legal language and legal terminology, especially when they failed to realize that generalization or using a seemingly synonymous expression may involve a substantial meaning shift unlike, perhaps, in other interpreting settings. However, in other instances students were surprised that even interpreting a descriptive part, devoid of legal language, e.g. as part of witness testimony may require higher precision, since every detail may be relevant.

For future editions of the course, innovations are envisaged such as attendance of a real trial in court (cf. Wicherek 2023) or telephone interpreting for police. Other scenarios will also be added such as a lawyer-client interview, or possibly another mock trial focusing on criminal law. One scenario will also combine interpreting with translation since it is often the case in real life that the same person acts both as a court interpreter and court translator on the same case, and such scenario makes it possible to show how a text (e.g. a petition for divorce) may be treated differently in written translation and when delivered in the courtroom. In addition, more systematic terminological preparation will be included. Since the presented content of the course essentially involves legal interpreting in intra-social settings (Pöchhacker 2022: 14f.), it would also be interesting to include legal interpreting in international settings such as the Court of Justice of the European Union, or international arbitrations.

It is believed that the course presented may serve as a small contribution to the "imperfect world" of legal interpreter training (Preziosi – Garwood 2017) and an inspiration for other trainers who may adapt the content and modify the role plays to

¹² There is little point in having students learn all applicable driving regulations, which is basically the essence of this interpreting assignment.

¹³ Formal feedback was collected through the official university evaluation system, which includes questions about formal aspects (e.g. timely start of classes, consistency between the description of courses and their content), as well as about content aspects.

suit their language combinations or for training in non-university settings. It can be argued that such a course would be a useful module in interpreting programmes to complement the existing community and conference interpreting courses, and would be extremely beneficial for candidates aspiring to become legal interpreters. The design and methodology may also be easily transferred to non-university training settings and may be a stepping stone for developing specific training materials for the Czech-English language pair.

REFERENCES

- Balogh, Katalin – Heidi Salaets – Dominique Van Schoor (2018) *Interpreter-mediated Child Interviews. Tools for interprofessional training*, Tiel: Lannoo Campus.
- Brunson, Jeremy L. (2022) *Legal Interpreting: Teaching, Research, and Practice*, Washington: Gallaudet University Press.
- Čeňková, Ivana (2010) 'Sight translation: Prima vista', in Yves Gambier – Luc van Doorslaer (eds.) *Handbook of Translation Studies Volume 1*, Amsterdam: John Benjamins, 320–323.
- Confident Interpreter. *The Verbal Volley*© 1 & 2: *Spanish Combo Pack*.
- Dahnberg, Magnus (2023) 'Role play as a means of training and testing public service interpreting', in Laura Gavioli – Cecilia Wadensjö (eds.) *The Routledge Handbook of Public Service Interpreting*, London: Routledge, 292–308.
- De Jongh, Elena M. (2012) *From the Classroom to the Courtroom*, Amsterdam: John Benjamins.
- Edwards, Alicia Betsy (1995) *The Practice of Court Interpreting*, Amsterdam: John Benjamins.
- Hale, Sandra – Erika Gonzalez (2017) 'Teaching legal interpreting at university level: A research-based approach', in Letizia Cirillo – Natacha Niemants (eds.) *Teaching Dialogue Interpreting: Research-based proposals for higher education*, Amsterdam: John Benjamins, 200–216.
- Klbal, Ondřej (2020) *Developing Legal Translation Competence: A Step-by-Step Approach*. Olomouc. Doctoral dissertation. Palacký University Olomouc. Faculty of Arts.
- Mikkelsen, Holly (1995) *Interpreter's Edge: Practical Exercises in Court Interpreting*, ACEBO.
- Mikkelsen, Holly (2017) *Introduction to Court Interpreting*, London: Routledge.
- Pöschhacker, Franz (2022) *Introducing Interpreting Studies*, London: Routledge.
- Preziosi, Isabella – Christopher Garwood (2017) 'Training legal interpreters in an imperfect world', in Letizia Cirillo – Natacha Niemants (eds.) *Teaching Dialogue Interpreting: Research-based proposals for higher education*, Amsterdam: John Benjamins, 218–237.
- Salaets, Heidi – Katalin Balogh (2019) 'Interpreter-mediated questioning of minors (ImQM): the voice of children and their rapport with interpreters', *Revista de Llengua i Dret, Journal of Language and Law* 71: 27–44.
- Štefčík, Jozef (2010) *Súdne tlmočenie*, Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre.
- Tauchen, Jaromír (2021) 'Soudní tlumočníci v proměnách věků – právněhistorické ohlédnutí za právní úpravou soudního tlumočení v českých zemích', *Časopis pro právní vědu a praxi* 29(3): 521–550.
- Tipton, Rebecca – Olgierdo Furmanek (2016) *Dialogue Interpreting: A Guide to Interpreting in Public Services and the Community*, London: Routledge.
- UNHRC Austria, ed. (2017) *Handbook for Interpreters in Asylum Procedures*, Vienna: UNHRC Austria.
- Van den Brinková Štifterová, Catherina – Gertrude Jičínská (2018) 'Workshopy na téma policejních výslechů aneb zaměřeno na rozvoj měkkých dovedností', *Soudní tlumočník* 1: 16–18.
- Vigier Moreno, Francisco J. (2020). 'La simulación en la enseñanza de la interpretación judicial: una experiencia docente con juicios de delitos leves', in Eloy López Meneses – David Cobos Sanchez – Laura Molina García – Alicia Jaén Martínez – Antonio Hilario Martín Padilla (eds.) *Claves para la innovación pedagógica ante los nuevos retos: respuestas en la vanguardia de la práctica educativa*, Octaedro, 2524–2533.
- Vigier-Moreno, Francisco J. (2021). 'May it please the court. Introducing undergraduate students to court interpreting through reality-based role plays', in Rafael Porlán Moreno – Carmen Arnedo Villaescusa

- (eds.) *Interpreting in the classroom: tools for teaching*, Córdoba: UCOPress – Editorial Universidad de Córdoba, 121–136.
- Way, Catherine (2002) 'Traducción y Derecho: Iniciativas para desarrollar la colaboración interdisciplinar', *Puentes 2*: 15–26.
- Way, Catherine (2016) 'The Challenges and Opportunities of Legal Translation and Translator Training in the 21st Century', *International Journal of Communication* 10: 1009–29.
- Wicherek, Marta (2023) 'Observar una vista oral: una pieza clave en el proceso formativo de los futuros intérpretes jurados y judiciales', in Piotr Sorbet – Verónica Del Valle Cacela (eds.) *Traducción e Interpretación especializadas en ámbito panhispánico*, Berlin: Peter Lang.
-

RESUMÉ

Vzhledem k tomu, že možnosti přípravy soudních tlumočnicků se až na výjimky omezují na přípravu terminologickou a tematickou v oblasti práva, je tento didakticko-prakticky zaměřený příspěvek reakcí na absenci specifické tlumočnické přípravy soudních tlumočnicků v České republice. Představuje koncept kurzu právního tlumočení, který byl pilotně realizován pro bakalářské a magisterské studenty programu Angličtina pro překlad a tlumočení na Univerzitě Palackého v Olomouci. Příspěvek popisuje jednotlivé oblasti, jimž byla v rámci kurzu věnována pozornost, i konkrétní výukové aktivity, které byly ve výuce využity, a to včetně simulovaného soudního jednání s tlumočením. Koncepce kurzu je dle autora využitelná i v jiných výukových prostředích i pro jiné jazykové páry a může tak být v ideálním případě inspirací pro jiné vyučující tlumočení při realizaci odborných tlumočnických seminářů v rámci pregraduální výuky.

Mgr. et Mgr. Ondřej Klbal, Ph.D.
Palacký University Olomouc
ondrej.klbal@upol.cz

PŘÍTOMNOST ZAHRANIČNÍCH STUDENTŮ NA TLUMOČNICKÝCH SEMINÁŘÍCH – (NE)VÝHODY TZV. NARUŠENÉ DIREKCIONALITY*

PETRA MRAČKOVÁ VAVROUŠOVÁ – JANA POKOJOVÁ

ABSTRACT

Interpreting Seminars Attended by Foreign Students

The aim of this paper is to discuss some of the challenges resulting from the fact that interpreting classes at the Institute of Translation Studies (Charles University, Prague, Czechia) are attended by students whose mother tongue is not Czech (double degree students from Universität Leipzig or Erasmus+ incoming students).

Drawing on the results of action research conducted in two different interpreting courses, we describe the challenges that this non-standard situation represents for the teacher, how teaching methods need to be adapted, what implications this distorted directionality has on student assessment, how this combination of students with different mother tongues can enrich interpreting seminars and their participants, and what benefits it brings to the interaction between teacher and student and among students.

Keywords: distorted directionality; BA double-degree programme; Erasmus+; multilingual classroom; mother tongue; interpreter training; intercultural communication; teaching methods

Pár důležitých slov před úvodem

Tento článek by nikdy nevznikl, nebýt jedné výjimečné tlumočnice, pedagožky, teoretičky tlumočení, a především milé kolegyně, která na začátku roku 2024 oslavila významné životní jubileum, k němuž jí touto cestou chceme z celého srdce poblahopřát.

Autorky tohoto článku měly tu čest a potěšení být studentkami profesorky Ivany Čenkové, která významně ovlivnila jejich tlumočnické studium i další profesní růst. Vždy nás laskavě a s nadhledem sobě vlastním vedla během našich studií na Ústavu translologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, radila nám v důležitých pracovních rozhodnutích, povzbuzovala nás, chválila i usměrňovala, když to uznala za vhodné – a za to jsme jí obě nesmírně vděčné. Ivana Čenková je ikonou ve svém oboru a pro nás je ctí, že s ní můžeme sdílet stejné pracoviště, stejnou vášň pro jazyky, a především lásku k naší jedinečné profesi.

* Tento výstup vznikl v rámci programu Cooperatio, poskytovaného Univerzitou Karlovou, vědní oblast Lingvistika, řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

1. Úvod

Cílem tohoto článku je popsat, jak ovlivňuje přítomnost zahraničních studentů, jejichž mateřštinou není čeština, výuku tlumočení na pražském Ústavu translatoologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy (dále jen ÚTRL FF UK), jaké výhody tato skutečnost přináší pro studenty a jaké výzvy z této nestandardní situace vyplývají pro samotné vyučující. Autorky příspěvku vyučují řadu let tlumočnické semináře v bakalářském i navazujícím magisterském stupni studia na ÚTRL FF UK v jazykové kombinaci španělština-čeština a němčina-čeština, což jim umožnilo na základě několikaleté pedagogické praxe a vlastního pozorování popsat, jaké prvky do výuky tlumočení vnáší přítomnost zahraničních studentů a jakým způsobem je potřeba upravit učební metody, aby z výuky profitovali všichni zúčastnění studenti.

2. Zahraniční studenti

Zahraniční studenti s odlišným mateřským jazykem, kteří se účastní (tlumočnických) seminářů na ÚTRL FF UK, přijíždí do Prahy především v rámci následujících dvou programů:

- 1) bakalářský double degree (dále jen DD) program Mezikulturní komunikace: čeština a němčina pro překlad a tlumočení / Interkulturelle Kommunikation: Übersetzen und Dolmetschen Tschechisch-Deutsch, který ÚTRL FF UK od roku 2016 realizuje ve spolupráci s Ústavem slavistiky Filologické fakulty Univerzity v Lipsku (Německo).
- 2) program Erasmus+, díky kterému ÚTRL FF UK spolupracuje s řadou evropských partnerských univerzit. Cílem tohoto programu Evropské unie je podpora vzdělávání, odborné přípravy, mládeže a sportu v Evropě.

2.1 Program double degree¹

Samostatný bakalářský studijní program Mezikulturní komunikace: čeština a němčina pro překlad a tlumočení / Interkulturelle Kommunikation: Übersetzen und Dolmetschen Tschechisch-Deutsch existuje vedle sdruženého či dvouspecializačního bakalářského studijního programu Mezikulturní komunikace: Němčina pro překlad a tlumočení.²

Čeští studenti, kteří se zapíší ke studiu na ÚTRL FF UK, stráví první rok studia v Praze, druhý na Univerzitě v Lipsku (kde se potkávají s DD studenty s domovskou univerzitou v Lipsku, a zároveň s tamními studenty slavistiky) a třetí opět v Praze. Studenti zapsaní na Univerzitě v Lipsku studují buď podle studijního plánu, jenž předpokládá určité znalosti češtiny – ty jsou během studia dále prohlubovány, anebo podle studijního plánu, jenž znalosti češtiny nepředpokládá – němečtí studenti s českým jazykem teprve začínají. Němečtí studenti tak stráví první dva roky studia v Lipsku a třetí, poslední rok v Praze.

¹ Informace o programu čerpány z webové stránky DD: https://ddprahaleipzig.ff.cuni.cz/?page_id=140 (access: 31. 8. 2023).

² DD studenti s domovskou univerzitou v Praze se potkávají se studenty sdruženého (dvouspecializačního) studia v 1. a 3. ročníku, které tráví na FF UK, čímž je podpořena vzájemná spolupráce studentů na české straně.

Všichni DD studenti tak získají možnost pracovat celkem čtyři semestry v jazykovém tandemu s německými, potažmo českými kolegy na obou univerzitách. Toto společné studium umožňuje nejen intenzivní prohlubování jazykových znalostí, ale velmi výrazně i kulturních kompetencí. Úspěšně absolvované předměty na partnerské instituci domovská univerzita studentům automaticky zaznamenává jako splněné. K financování výloh spojených s pobytem na zahraniční partnerské univerzitě existují různé možnosti (např. Erasmus+ nebo stipendia Česko-německého fondu budoucnosti či DAAD).

2.2 Program Erasmus+³

Erasmus+ je program Evropské unie, jehož cílem je podporovat zahraniční mobilitu vysokoškolských studentů a pedagogů i spolupráci ve vysokoškolském vzdělávání v Evropě. Název Erasmus je odvozen z příjmení holandského renesančního humanisty Erasma Rotterdamského, může být však rovněž čten jako akronym *European Action Scheme for the Mobility of University Students*. Program funguje od roku 1987, a to na základě rozhodnutí 87/327/EHS. V letech 2000 až 2006 byl součástí programu Socrates, pro roky 2007 až 2013 byl zařazen ve finančním rámci EU jako součást Programu celoživotního učení. Od ledna roku 2014 pak pokračuje pod názvem Erasmus+.

Program na období 2021–2027 klade silný důraz na otázky sociálního začleňování, na zelenou a digitální transformaci a podporu účasti mladých lidí na demokratickém procesu. Jeho rozpočet činí kolem 26,2 miliardy eur (ve srovnání s předchozím programem na období 2014–2020 je to téměř dvojnásobná částka). Erasmus+ přináší inovace do vzdělávání a ve studentech, kteří využijí možnosti zahraničního pobytu, podporuje všeobecný rozvoj dovedností.

3. Teoreticko-translatologická východiska

V teoretické části nejdříve popíšeme druhy tlumočení, které se na ÚTRL vyučují v rámci bakalářského studia, dále se budeme věnovat tzv. narušené direkcionality v tlumočnických seminářích a v neposlední řadě se v rámci didaktiky tlumočení zaměříme na globální výchovu, především na simulační hry a konkrétně na role play.

3.1 Konsektivní tlumočení (bilaterální)

Konsektivní tlumočení je také nazýváno tlumočení následné, jelikož tlumočnick převádí sdělení z výchozího do cílového jazyka až poté, co řečník ukončil část svého vystoupení nebo projev celý. Konsektivní tlumočení může být prováděno se zápisem (s notací)⁴

³ Informace o programu čerpána z webové stránky: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/cs/about-erasmus/what-is-erasmus> (access: 29. 8. 2023).

⁴ Konsektivní (následné) tlumočení s notací je, obdobně jako tlumočení bez notace, druh tlumočení, kdy řečník nejprve přednese projev určité délky a tlumočnick ho následně reprodukuje v cílovém jazyce. Během projevu si tlumočnick dělá tlumočnický zápis neboli notaci, jejímž hlavním účelem je zachytit klíčové myšlenky, logické návaznosti a strukturu projevu, a je tedy pomocným nástrojem, který tlumočnickovi umožňuje věrně reprodukovat i delší projev, který by bylo obtížné si celý přesně zapamatovat. I při tlumočení s notací je však klíčová paměť, kterou zápis v žádném případě

nebo bez něj (z paměti)⁵. Dále můžeme rozlišovat konsekutivní tlumočení přerušované a nepřerušované, v závislosti na tom, jestli tlumočnick převádí výchozí sdělení po částech, nebo až řečník dokončí celý projev. Další možnou podkategorií je konsekutivní tlumočení sumarizované, pokud tlumočnick na žádost posluchačů jen shrne, co zaznělo ve výchozím projevu. Pro náš článek je pak relevantní dělení na konsekutivní tlumočení bilaterální (tlumočení rozhovoru oběma stranám a oběma směry, tedy do mateřštiny i cizího jazyka) a jednosměrné, tedy tlumočení pouze jedním směrem (kdy má každý strana svého tlumočnicka, který tlumočí pouze do své mateřštiny) (Čeňková 2007: 13–14).

Bilaterálního tlumočení se využívá v rozličných situacích, jako je tlumočení obchodních jednání, různých typů rozhovorů a interview, v rámci komunitního tlumočení⁶ (tedy tlumočení ve prospěch společnosti) jako pomoc příslušníkům menšin, migrantům, žadatelům o azyl, když musí vyřídít nějakou záležitost např. na úřadech, ve škole nebo navštívit lékaře apod.

3.2 „Narušená direkcionality“ na tlumočnických seminářích

Díky výše uvedeným programům studentské mobility si může čím dál tím větší počet studentů vyzkoušet studium v zahraničí, a tak se na (tlumočnických) seminářích vytváří velmi heterogenní studijní skupiny. Zaměříme-li se konkrétně na výuku tlumočení, právě v těchto multikulturních a multijazykových skupinách není direkcionality tak „černobílá“, neboť zde odpadá klasická dichotomie výchozí vs. cílový jazyk. Studijní plány jsou navrženy pro studenty dané univerzity a zohledňují jejich jazykovou kombinaci – u tlumo-

nespluje. (Ivana Čeňková – Jana Štefl: „Metodika a didaktika konsekutivního tlumočení s notací“ in *Formování profese interkulturní pracovník/pracovnice: Zahraniční zkušenosti, praxe a vzdělávání v ČR*, 2014, s. 210)

⁵ Konsekutivním tlumočením bez notace neboli bez zápisu rozumíme druh tlumočení, kdy nejdříve mluvčí ve výchozím jazyce přednese celý svůj projev nebo jeho část, zatímco tlumočnick pozorně poslouchá, a poté, co mluvčí udělá pauzu, tlumočnick začne tlumočit a reprodukuje vyslechnutý projev v jazyce cílovém. Tlumočené úseky mohou mít různou délku, od jedné věty po několikaminutové úseky. (Zdeňka Puková: „Metodika a didaktika konsekutivního tlumočení bez notace“ in *Formování profese interkulturní pracovník/pracovnice: Zahraniční zkušenosti, praxe a vzdělávání v ČR*, 2014, s. 208–209)

⁶ Komunitní tlumočení (někdy se, zejména v jiných jazycích, lze setkat s pojmem tlumočení sociální, tlumočení ve veřejných službách, tlumočení kulturní apod.) je tlumočení v institucionálním prostředí dané společnosti, kde poskytovatelé veřejných služeb a klienti nehovoří stejným jazykem. Komunitní tlumočnick zprostředkovává komunikaci mezi jedincem, který vystupuje sám za sebe, a zástupcem určité instituce. Tato komunikace se vztahuje ke každodennímu životu a potřebám jednotlivce a probíhá v rámci těžce sociální struktury (společnosti), přičemž její účastníci mají v dané struktuře různou pozici a patří k různým kulturním skupinám. Typický bývá i rozdíl nejen v kulturním, ale také sociálním zázemí účastníků, který se projevuje například v dosažené úrovni vzdělání, a stejně jako z příslušnosti ke kulturní skupině z něj vyplývají rozdíly v celkovém přístupu ke komunikaci. Navíc příslušnost k instituci staví jejího zástupce, který bývá i příslušníkem většinové kultury, do nadřazené pozice a jeho protějšek to značně znevýhodňuje. Komunitní tlumočnick působí v nejrůznějším prostředí od neziskových organizací přes zdravotnická zařízení, školy a další veřejné služby až po státní instituce (policie, útvary ministerstva vnitra zabývající se cizineckou problematikou, správa sociálního zabezpečení) a orgány místní samosprávy (životnostenská agenda, sociální dávky a další). Komunitní tlumočení je tedy velice široká oblast, kterou lze dále dělit na celou řadu podkategorií, ať již z hlediska institucionálního prostředí (tlumočení ve zdravotnictví, ve školství, v oblasti sociálních služeb apod.), nebo z hlediska příslušnosti klientů k určité kulturní skupině (komunita neslyšících, přistěhovalci). (Jiřina Holcupová: „Úvodem: O komunitním tlumočení obecně“ in *Formování profese interkulturní pracovník/pracovnice: Zahraniční zkušenosti, praxe a vzdělávání v ČR*, 2014, s. 207)

močnických seminářů pak nastává problém, když se do něj zapíše zahraniční student s odlišným mateřským jazykem, protože dochází ke změně směru tlumočení: z preferovaného převodu do mateřštiny se najednou stává tlumočení do cizího jazyka. Vyučující je tak nucen aplikovat jiné didaktické metody a přizpůsobit této nové situaci také způsob hodnocení.

Touto nestandardní situací se zabývají především španělští autoři (důvodem je vysoký podíl zahraničních Erasmus+ studentů na hodinách překlada a tlumočení určených primárně pro španělské „stálé“ studenty⁷), kteří nově razí termíny „direzionalidad distorsionada“ či „contradireccionalidad“, pro něž v češtině provizorně zavádíme termín „narušená direkcionalita“. Tato „narušená direkcionalita“ tedy znamená, že část studentů převádí sdělení do svého mateřského jazyka A, ale část jej převádí do svého cizího aktivního jazyka B nebo pasivního jazyka C (srov. Way 2003: 322). Dokonce nastávají i výjimečné situace, kdy zahraniční studenti tlumočí či překládají mezi dvěma cizími jazyky, přičemž ani jeden z nich není jejich mateřštinou.

„Narušená direkcionalita“ může však výuku tlumočení obohatit, zvláště pokud vyučující založí semináře na alternativních metodách výuky, jako jsou např. simulační hry a role play. Autorky článku se domnívají, že jazykovou diverzitu je nutno vnímat jako obohacení výuky tlumočení, nikoli jako problém, což ostatně popíšeme v pasáži věnující se našemu pozorování.

3.3 Globální výchova a simulační hry

Koncept globální výchovy (označení pro alternativní pojetí výuky a výchovy ve školách)⁸ je známý především z prací kanadských pedagogů Davida Pikea a Grahama Selbyho (srov. Selby – Pike 1994). Jde o pedagogický směr, který vznikl v osmdesátých letech 20. století a který se snaží změnit klasický vzdělávací proces tím, že se pokouší využít přímý přístup k získávání, zpracování i využití dostupných informací, jenž je založený na vlastní zkušenosti žáků.

Globální výchova využívá alternativní formy učení, jako jsou simulační hry či modelové situace a kooperativních formy práce, kde studenti vyvozují obecné závěry ze získaných poznatků a zkušeností a zároveň uplatňují to, co se již naučili (Horká 1997: 243). Některé přístupy globální výchovy čerpají z pedagogického konstruktivismu, který studentům umožňuje na rozdíl transmisivního způsobu vzdělávání, kdy jsou studentovi předkládány již hotové poznatky, které pasivně přijímá, konstruovat své vlastní poznatky a aktivně se podílet na výstavbě svého poznání (Cisovská 2018: 6).

⁷ Konkrétní příklady úspěšné praxe detailně popsali následující autoři:

Guatelli-Tedeschi, Joëlle – Le Poder, Evelyne (2003) 'De una direccionalidad distorsionada', in Dorothy Kelly (ed.) *La direccionalidad en traducción e interpretación. Perspectivas teóricas, profesionales y didácticas*, Granada, Editorial Atrio, 267–286.

Lucas, Marie (2003) 'Propuesta didáctica para rentabilizar la "contradireccionalidad" en la formación de traductores', in Dorothy Kelly (ed.) *La direccionalidad en traducción e interpretación. Perspectivas teóricas, profesionales y didácticas*, Granada, Editorial Atrio, 301–320.

Parra Galiano, Silvia (2003) 'Rentabilizar la "contradireccionalidad" en la didáctica de la traducción', in Dorothy Kelly (ed.) *La direccionalidad en traducción e interpretación. Perspectivas teóricas, profesionales y didácticas*, Granada, Editorial Atrio, 287–300.

⁸ Výuka by měla vycházet z problémů současného světa, měla by rozvíjet osobnostní kompetence žáka a spolupráci ve třídě a měla by žáky vést k pochopení vzájemné provázanosti věcí a procesů.

Jak již bylo řečeno, jednou z vyučovacích metod využívaných v konstruktivistické globální výchově jsou simulační hry, které „jsou založeny na hraní rolí v modelových a simulovaných situacích se stanovenými pravidly. Vedou k prožitku a získání poznatků a dovedností, které lze zobecnit“ (Vašutová 2002 in Rohlíková – Vejvodová 2012: 66). Mezi simulační hry patří také role play. Tyto „hry“ naučí studenta řešit daný problém, vyřešit nějaký konflikt atd. A v těchto případech, kdy jsou předmětem učení city lidí, lidské osudy a vztahy, je záhodno užít inscenační metody, v níž je student sám aktérem předváděné situace. Tyto metody se dělí na strukturovanou inscenaci (opírá se o předem stanovený scénář) nebo nestrukturovanou inscenaci (studenti improvizují) (Rohlíková – Vejvodová 2012: 70).

3.3.1 Role play

Role play neboli hraní rolí je specifická forma simulační didaktické hry, která vychází z komunikativní přímé metody výuky. Studenti mohou díky této učební aktivitě získat nové vědomosti a osvojit si důležité organizační a komunikační dovednosti a zároveň si nacvičují praktické použití vědomostí a dovedností, které již mají. Hraní rolí umožňuje žákům v bezpečném prostředí školní výuky napodobovat skutečný život. Tato aktivita umožňuje studentům vcítit se do dané situace, kterou pak mohou pochopit z více hledisek (Tůmová 2014).

Role play je efektivní vzdělávací aktivita, která oživuje vyučování, vnáší do něho pohyb, simuluje různé životní situace a studenti díky ní získávají užitečné zkušenosti. Tuto aktivitu vyučující začleňují do vyučování především tehdy, když se probíraná látka dá jen obtížně předat jinými formami výuky, jako jsou například přednášky nebo diskuse (Maier 2002).

Role play je založena na práci ve skupině⁹, často jde o spolupráci ve dvojicích či partnerskou výuku nebo učení v tandemu. V rámci role play studenti řeší společný úkol, takže je vyučující rozděluje do tzv. učebních skupin, což jsou malé skupiny, které existují např. v konkrétní vyučovací hodině (Rohlíková – Vejvodová 2012: 50–51).

Pro nácvik bilaterálního tlumočení je role play vhodnou metodou z několika důvodů: a) je to aktivita, která umožní studentům seznámit se s bilaterálním tlumočením v různých životních situacích, b) studenti si mohou vyzkoušet různé tlumočnické strategie v bezpečném prostředí, c) tato aktivita umožňuje zapojení velkého množství studentů (dva studenti hrají role dvou komunikujících stran, které potřebují zprostředkovat porozumění, ostatní studenti se střídají v roli tlumočnicka a/nebo jsou pouhými pozorovateli a hodnotiteli), d) jde o metodu, díky níž se do vyučování zapojí i méně průbojní a více introvertní studenti (jde pouze o simulaci, vystřídají se postupně všichni, což vytváří pocit soudržnosti).

⁹ „Skupinovým vyučováním chápeme takovou organizační formu, kdy se vytvářejí malé skupiny studentů (3–5členné), které spolupracují při řešení společného úkolu“ (Skalková 1999 in Rohlíková – Vejvodová 2012: 49).

4. Výsledky pozorování

Naším cílem je analyzovat konkrétní reálnou vyučovací situaci a zkvalitnit tak vlastní pedagogickou praxi. Předmětem našeho pozorování byly dva jednosemestrální kurzy: Tlumočnická propedeutika (DE) a Tlumočení I (DE-CS). Jde o 90minutové semináře vyučované jednou týdně, které jsou v rámci bakalářského cyklu studia povinné. Jejich učební plány byly primárně vytvořeny pro dvouspecializační či sdružené bakalářské studium Mezikulturní komunikace: němčina pro překlad a tlumočení, což znamená, že důraz je kladen především na převod do mateřštiny, tedy do češtiny (pro zahraniční studenty to znamená, že tlumočí do svého cizího aktivního či pasivního jazyka, takže je pro ně převod náročnější).

Provedený výzkum má kvalitativní charakter a je deskriptivního rázu. Jako metodologický nástroj jsme použili tzv. akční výzkum, jenž nám umožňuje shromažďovat informace (na základě vlastních poznámek, diskuze/rozhovoru či hodnocení studentských výkonů), pozorovat danou učební situaci, klást si otázky či sdílet názory s dalšími kolegy (Rojo 2003: 62–64).

V následující části popíšeme průběh analyzovaných tlumočnických seminářů, jež předpokládají, že mateřským jazykem všech studentů je čeština – nicméně vzhledem k přítomnosti zahraničních studentů bylo možné pozorovat vysokou diverzitu. Proto se v rámci role play či skupinové práce vytvářely heterogenní skupiny, v nichž byli zastoupeni jak rodilí mluvčí češtiny, tak studenti s odlišným mateřským jazykem. Tato rozdílnost umožnila studentům se vzájemně obohacovat a učit během simulačních her.

4.1 Tlumočnická propedeutika (DE)

Jednosemestrální kurz Tlumočnické propedeutiky je prvním setkáním studentů s tlumočnickou teorií a praxí. Setkávají se zde rodilí mluvčí češtiny a rodilí mluvčí němčiny a zároveň studenti DD (1. ročník, což jsou studenti s domovskou univerzitou v Praze, a 3. ročník s domovskou univerzitou v Lipsku) a studenti 2. ročníku sdruženého (dvouspecializačního) bakalářského studia. Studenti se v rámci kurzu seznamují s teoretickými základy i praktickými aspekty tlumočnické profese. 90minutový blok je rozdělen na přednáškovou a praktickou část.

Přednášková část je věnována představení jednotlivých druhů tlumočení a jejich specifickým, tlumočnickým kompetencím, tlumočnické etice, tlumočnické technice, dějinám tlumočení, organizacím a asociacím sdružujícím tlumočnické apod. Cílem přednášek je poskytnout studentům co nejširší vhled do tlumočnické teorie a praxe. Důraz je kladen zejména na navazující kurzy Tlumočení I a Tlumočení II i požadavky k úspěšnému složení tlumočnické části bakalářské státní zkoušky.

Praktická část je rozvržena tak, aby studenti rozvinuli potřebné tlumočnické kompetence, naučili se práci s hlasem a se stresem nebo zdokonalili své rétorické a prezentační dovednosti. Důraz je také kladen na to, aby měli studenti možnost vyzkoušet si jednotlivé druhy tlumočení (konsekutivní tlumočení bez notace, bilaterální tlumočení, tlumočení z listu, a dokonce i simultánní tlumočení).

Na začátku semestru si studenti procvičují rétorické a prezentační dovednosti ve své mateřštině, jelikož jednou ze základních kompetencí dobrého tlumočnicka jsou i řečnické

dovednosti, schopnost formulovat smysluplný projev před publikem a samozřejmě také umění práce se stresem, který může být vyvolán veřejným projevem. Každý student si za tímto účelem připraví krátké 3 až 4minutové vystoupení na libovolné téma, které je mu blízké. Důležité je, aby byl projev obsažný, vizualizovatelný, dobře strukturovaný a oralizovaný. Student-řečník pak dostává feedback na své vystoupení od ostatních spolužáků, kteří naopak těžší z poslechu projevu rodilého mluvčího daného jazyka. Tato vystoupení mohou být pak dále využita jako paměťová, sumarizační či reformulační cvičení pro ostatní studenty.

V rámci nácviku konsektivního tlumočení bez notace začínají studenti s tzv. bilaterálním tlumočením jednoduchých dialogů simulujících různé situace, ve kterých je v praxi zapotřebí služeb tlumočnicka. Jako nejvhodnější způsob, jak umožnit studentům vyzkoušet si konsektivní tlumočení a zapojit postupně všechny z početné skupiny, se ukázala metoda simulace a role play, během které se studenti rozdělují do dvojic (většinou složených z rodilého mluvčího němčiny a češtiny) a pro své spolužáky vytváří scénář rozhovoru v rámci smyšlené situace, ve které je potřeba služby tlumočnicka, aby se účastníci dorozuměli. Jde například o návštěvu lékaře, pomoc na úřadech, ve škole, obchodní jednání, vyřešení sousedského sporu apod. Dvojice sehraje česko-německý scénář v rámci simulace dané situace a ostatní spolužáci se pak po krátkých časových úsecích vystřídají v roli tlumočnicka.

Přítomnost zahraničních studentů na těchto seminářích vnáší do vyučování realistické prvky, kdy je rozhovor skutečně veden mezi jedinci s různými mateřskými jazyky. Studenti pak opět profitují z fonetické kvality i idiomatičnosti projevu rodilého mluvčího, od kterého pak také dostávají feedback na svůj tlumočnický výkon. Vyučující vystupuje v roli průvodce, mentora i hodnotitele, řídí následnou diskuzi nad jednotlivými postupy a řešeními a samozřejmě také z pozice své zkušenosti radí, jak by se daná situace dala efektivně vyřešit, či čeho by se měl tlumočnick vyvarovat.

Nutno ještě zmínit, že situace je o to reálnější, o co méně zahraniční student ovládá češtinu. To je především případ Erasmus studentů, kteří mají mnohem menší znalosti českého jazyka než studenti přijíždějící v rámci programu double degree, a často neovládají češtinu vůbec. V tomto případě skutečně potřebují služeb tlumočnicka, který jim pomůže v rámci simulovaného rozhovoru zprostředkovat porozumění mezi češtinou a jejich mateřštinou. Vystupují v roli autentického klienta (*pure client*), který nezná originál a během hodnocení kvality tlumočení se pak soustředí na jiné prvky tlumočnického výkonu než vyučující, jenž je profesionálním tlumočnickem a zná originál. Erasmus studenti se do výuky zapojují i během nácviku rétorických dovedností a připravují (stejně jako čeští studenti) rétorické vystoupení ve své mateřštině. Erasmus studenti si zdokonalují své řečnické dovednosti, učí se zásadám vystupování před publikem (práce s hlasem, držení těla, gesta, mimika, oční kontakt apod.) a osvojují si i techniky, jak pracovat s trémou a stresem. Zpětnou vazbu na své vystoupení dostávají jak od vyučujícího, tak od ostatních studentů, kteří pak jejich vystoupení sumarizují nebo později bez notace tlumočí. Pro české studenty je přínosné, když mohou být již od prvních semestrů svého studia v kontaktu s rodilými mluvčími studovaného jazyka, vnímat fonetické kvality jejich projevu a zlepšovat svou vlastní výslovnost v cizím jazyce, rozšiřovat si během poslechu i interakce slovní zásobu a samozřejmě i gramatiku.

4.2 Tlumočení I (DE-CS)

Jednosemestrální kurz Tlumočení I (DE-CS) probíhající v letním semestru plynule navazuje na seminář Tlumočnické propedeutiky (DE), který se koná v zimním semestru. Složení studentů je shodné, jak již bylo popsáno výše, tj. v tomto kurzu jsou „promícháni“ všichni studenti (studenti DD z Prahy i Lipska, studenti sdruženého/dvouspecializačního studia ÚTRL). Na ostatních jazycích vyučovaných na ÚTRL je v tomto předmětu kladen důraz na tlumočení do češtiny, tedy do mateřštiny; na němčině ale nepřevažuje tlumočení projevů z cizího jazyka do češtiny, nýbrž se tlumočí stejnou měrou do češtiny i do němčiny. Vyučující musí vhodně vybrat studenta, který bude příspěvek tlumočit tak, aby převážně tlumočil do své mateřštiny (toto platí primárně pro konsekutivní tlumočení, při bilaterálním tlumočení studenti tlumočí oběma směry stejně jako na propedeutice). Protože jsou na hodině přítomní zahraniční studenti, je výuka jeden týden vedena česky, jeden německy.

Seminář je rozdělen do tří bloků: v prvním je kladen důraz na rétorické dovednosti, zvládnutí stresu, paměťová cvičení a nacvičuje se konsekutivní tlumočení bez notace, postupně si studenti mohou až po vyslechnutí projevu napsat klíčová slova, mentální mapu či strukturu projevu. Druhý blok je zaměřen na osvojení tlumočnického zápisu. Následuje nejprve teoretický výklad a vysvětlení základních notačních technik, pak se přistupuje k nácvičce. Tlumočnická notace je pro všechny studenty nová dovednost – jelikož jsou na hodinách přítomni zahraniční studenti, je látka vykládána v cizím jazyce (s powerpointem v češtině) a stěžejní myšlenky jsou taktéž shrnuty v českém jazyce.

Třetí blok pak sestává z konsekutivního tlumočení s notací asi tří až čtyřminutových projevů, především do mateřštiny. Na každou hodinu je stanoveno téma týdne, aby se studenti mohli doma připravit a seznámit s tématem, nastudovat si terminologii a zamyslet se nad symboly (vyučující na Moodle nahrává glosáře zásadních termínů i seznam symbolů a značek či podcasty v obou jazycích, aby si studenti dané téma mohli osvojit).

Od studentů je požadována aktivní účast na semináři. Kromě toho, že tlumočí a nacvičují si tlumočnické dovednosti, připravují si také projevy a vystupují v roli řečníků nebo příjemců tlumočení a hodnotitelů. Ve své mateřštině si připravují příspěvky, které pak ostatní studenti konsekutivně tlumočí (především) do svého mateřského jazyka, tj. německý student přednese projev, který pak do češtiny tlumočí český student a naopak. Ve svém cizím jazyce si pak studenti také připravují krátký projev spíše narativního rázu, který po vyslechnutí ostatní studenti shrnují jako paměťové cvičení.

Skupinová práce a role play se pak uplatňuje hlavně u bilaterálního tlumočení, kdy si studenti připravují ve dvojicích dialogy mezi Němcem a Čechem, které jsou pak tlumočeny jiným studentem (modus operandi je zde stejný, jak bylo popsáno u tlumočnické propedeutiky, jen tlumočené úseky jsou delší, neboť studenti už mají možnost tlumočnického zápisu). Přítomnost zahraničních studentů na semináři má tu výhodu, že student tlumočí rodilé mluvčí a kromě feedbacku od vyučujícího dostane také hodnocení od svých spolužáků, rodilých mluvčích (zde pozorujeme přínos fonetický i jazykový – gramatika, lexikum).

Němečtí studenti DD mají většinou pokročilou znalost češtiny, minimálně tu pasivní, nicméně někteří Erasmus studenti češtinu neovládají vůbec, proto je složité je do kurzu zapojit. Jak bylo uvedeno výše, vystupují v roli řečníků či hodnotitelů. Ovšem i oni by si

měli osvojit tlumočnické dovednosti a naučit se tlumočnickou notaci. Když se tlumočí německý projev, tak si mohou dělat také notaci, poté si jdou projev přetlumočit na chodbu do svého aktivního jazyka B (např. angličtina, francouzština či španělština, někdy sami, někdy je doprovodí jiný student, který daný jazyk ovládá – zde se způsob výuky blíží konstruktivistickému pojetí výuky, kdy studenti pracují zcela samostatně a přebírají zodpovědnost za své vzdělávání). Když se tlumočí český projev, tak vyučující v notebooku pustí Erasmus studentovi do sluchátek např. anglický, francouzský či španělský projev, který si pak jde na chodbu opět přetlumočit (sám nebo v doprovodu spolužáka), tentokrát do svého mateřského jazyka (do němčiny). Obecně Erasmus incoming studenti pracují samostatně, mají od vyučujícího individuální plán, na prezenční výuku dochází většinou jednou za 14 dní. Toto uspořádání semináře je náročné i pro vyučujícího, protože vyžaduje větší míru přípravy, záleží také na jeho jazykových znalostech i na ochotě ostatních studentů celou situaci respektovat. Paradoxně online výuka umožňovala větší flexibilitu, protože semináře konané na platformě ZOOM umožňovaly Erasmus studentům pracovat samostatně dle instrukcí vyučujícího v samostatných breakout roomech.

Jednou za semestr se pak koná také menší simulovaná konference, kdy vyučující zadá téma, sestaví program a rozdělí role – někteří studenti vystupují jako řečníci, jiní mají roli tlumočnicka, někteří hrají publikum a kladou doplňující dotazy, vyučující celou akci moderuje. Pracovními jazyky je obvykle čeština a němčina, pokud jsou zapojeni i Erasmus studenti, bývá jeden projev v dalším jazyce (zde se role řečníka ujímá student dvouspecializačního studia, který má v kombinaci jiný jazyk než němčinu), aby i Erasmus studenti mohli tlumočit do mateřštiny. Po „odehrání“ této simulační hry následuje debriefing a zhodnocení. Pro studenty je tato simulace reálné tlumočnické zakázky velmi přínosná, protože se v bezpečném prostředí školy seznámí s tím, jak funguje tlumočnický trh a mohou se tak připravit na budoucí povolání.

5. Závěr

Narušená direkcionálna, jež je dána přítomností zahraničních studentů přijíždějících do Prahy v rámci programů Erasmus+ či double degree, je faktor, který neovlivňuje pouze výuku překladu (srov. Mračková Vavroušová – Pokojová 2023), nýbrž se promítá i do výuky tlumočení. I zde lze z této nestandardní sociální a jazykové situace těžit, pokud se vyučující rozhodne vnést do seminářů tlumočení nové vyučovací metody.

Globální výchova, konkrétně simulační hry, role play a skupinová práce se jeví jako přínosné učební metody, neboť díky nim mají studenti možnost komunikovat s rodilými mluvčími daného jazyka (přínos lingvistický), přebírají zodpovědnost za přidělené úkoly a pociťují vyšší motivaci ke studiu, což se projevuje vyšší (sebe)důvěrou ve vlastní schopnosti a dovednosti (přínos psychologický), a mezi studenty dochází k vyšší interakci (přínos sociální).

Naše pozorování vycházelo z pohledu vyučujícího, tj. zaměřilo se na výzvy, které pro něj „narušená direkcionálna“ představuje při plánování semináře nebo při hodnocení studentů. Budoucí výzkumy by se v rámci dotazníkového šetření mohly zaměřit na studenty, abychom věděli, jak přítomnost zahraničních spolužáků vnímají oni (srov. Tsokaktsidu 2003: 260–266).

BIBLIOGRAFIE

- Cisovská, Hana (2018) *Dramatická výchova pro učitele*, Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta.
- Čeňková, Ivana (2007) *Úvod do teorie tlumočení*, Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka.
- Guatelli-Tedeschi, Joëlle – Le Poder, Evelyne (2003) 'De una direccionalidad distorsionada', in Dorothy Kelly (ed.) *La direccionalidad en traducción e interpretación. Perspectivas teóricas, profesionales y didácticas*, Granada: Editorial Atrio, 267–286.
- Horká, Hana (1997) 'Učitel a globální výchova (Teacher and a global education)', *Pedagogika* XVII(3): 238–246.
- Kelly, Dorothy – Martin, Anne – Nobs, Marie-Louise – Sánchez, Dolores – Way, Catherine (2003) *La direccionalidad en traducción e interpretación. Perspectivas teóricas, profesionales y didácticas*, Granada: Editorial Atrio.
- Lucas, Marie (2003) 'Propuesta didáctica para rentabilizar la "contradireccionalidad" en la formación de traductores', in Dorothy Kelly (ed.) *La direccionalidad en traducción e interpretación. Perspectivas teóricas, profesionales y didácticas*, Granada: Editorial Atrio, 301–320.
- Maier, Henry W. (2002) 'Role playing: structures and educational objectives', *CYC-online* 36: <https://cyc-net.org/cyc-online/cycol-0102-roleplay.html> (access: 25. 8. 2023)
- Mračková Vavroušová, Petra – Pokojová, Jana (2023) '„Narušená direkcionalita“ při výuce překladu (na příkladu studijního pogramu double degree Praha-Lipsko)', *AUC Philologica Pragensia* (2): 73–28.
- Palaščíková, Dita (ed.) (2014) *Formování profese interkulturní pracovník/pracovnice: Zahraniční zkušenosti, praxe a vzdělávání v ČR*, Praha: In-Báze, z.s.
- Parra Galiano, Silvia (2003) 'Rentabilizar la "contradireccionalidad" en la didáctica de la traducción', in Dorothy Kelly (ed.) *La direccionalidad en traducción e interpretación. Perspectivas teóricas, profesionales y didácticas*, Granada: Editorial Atrio, 287–300.
- Rohlíková, Lucie – Vejvodová, Jana (2012) *Vyučovací metody na vysoké škole*, Praha: Grada.
- Rojo, Ana (2003) *Diseños y métodos de investigación en traducción*, Madrid: Editorial Síntesis.
- Selby, David – Pike, Graham (1994) *Globalní výchova*, Praha: Grada.
- Tsokaktsidu, Dimitra (2003) 'Los estudiantes de intercambio en el aula de traducción. Implicaciones para la didáctica de la traducción', in Dorothy Kelly (ed.) *La direccionalidad en traducción e interpretación. Perspectivas teóricas, profesionales y didácticas*, Granada: Editorial Atrio, 259–266.
- Tůmová, Jitka (2014) 'Hraní rolí (Role-play)'. *Metodický portál: Články*: <https://clanky.rvp.cz/clanek/18333/HRANI-ROLI-ROLE-PLAY.html> (access: 25. 8. 2023)
- Way, Catherine (2003) 'La direccionalidad en ele aula multicultural: epílogo', in Dorothy Kelly (ed.) *La direccionalidad en traducción e interpretación. Perspectivas teóricas, profesionales y didácticas*, Granada: Editorial Atrio, 321–326.

RESUMEN

El objetivo del presente artículo es describir los retos que plantea la presencia de estudiantes extranjeros (estudiantes de doble titulación de la Universität Leipzig o estudiantes Erasmus+), cuya lengua materna no es el checo, en las clases de interpretación que se imparten en el Instituto de Traducción e Interpretación en la Facultad de Filosofía y Letras de la Universidad Carolina de Praga.

Partiendo de una metodología basada en la investigación-acción, en la introspección interna y la observación, describimos los retos que esta atípica situación representa para los docentes, así como la manera en la que hay que adaptar los métodos de enseñanza y criterios de evaluación.

Nos centramos en dos asignaturas en particular (Introducción a la teoría y práctica de la interpretación e Interpretación I), en las que la presencia de estudiantes extranjeros representa un papel clave que influye en la organización de las clases.

Ambas asignaturas se basan principalmente en el trabajo en grupo y el aprendizaje basado en juegos de simulación. Las autoras están convencidas de que esta forma de enseñanza acerca la formación formal a la práctica real de la interpretación y al mismo tiempo pone el proceso de aprendizaje en manos de los

estudiantes. El aprendizaje basado en juegos de simulación se enmarca dentro del concepto denominado enseñanza global, que pretende fomentar el aprendizaje activo del alumnado. Este concepto ayuda a fomentar la inteligencia emocional, la creatividad, colaboración, pensamiento crítico y comunicación de los estudiantes. Además, ayuda a crear su interés por el proceso de aprendizaje.

Aunque la preparación de las clases de interpretación a las que asisten estudiantes con diferentes lenguas maternas es a primera vista exigente, puede aportar grandes beneficios lingüísticos, sociales y psicológicos tanto a los estudiantes como a los docentes, sobre todo cuando el docente está dispuesto a adaptar los métodos de enseñanza y criterios de evaluación.

PhDr. Mgr. Petra Mračková Vavroušová, Ph.D.

Univerzita Karlova

petra.mrackovavavrousova@ff.cuni.cz

PhDr. Jana Pokojová

Univerzita Karlova

jana.pokojova@ff.cuni.cz

OD ORDINACE PO VELETRH – REFLEXE VYUŽITÍ AKTIVITY ROLE PLAY VE VÝUCE TLUMOČENÍ

HANA PAVLISOVÁ – MICHAELA TRLIFAJOVÁ

ABSTRACT

From Doctor's Office to Fairgrounds – Reflections on the Use of Role Play in Interpreter Training

Role-playing is a well-established and widely researched method in interpreter training. In the first part of this article, we introduce its theoretical foundations, as well as some approaches to role play used in interpreter training. In the second part we share our own experience and insights from using role plays in teaching public service interpreting and dialogue interpreting in an undergraduate program. Drawing on several examples of application, we describe the use of structured, semi-structured and unstructured role plays in each class, together with the challenges they pose for the trainer and the students.

Keywords: role play; interpreter training; public service interpreting; dialogue interpreting

1. Úvod

Aktivita role play (v češtině také hraní rolí) patří mezi uznávané didaktické přístupy napříč mnoha oblastmi i stupni vzdělávání – na úrovni základních a středních škol se využívá nejčastěji při výuce cizích jazyků a výukách reflektujících běžné životní situace (výchova ke zdraví, výchova k občanství, společenské vědy), na úrovni vysokých škol jsou to pak obdobné obory, např. medicína, právo, psychologie, pedagogika a jazykovědy včetně tlumočnictví. Vzhledem k tomu, že aktivita role play (dále jako RP) je ve výuce tlumočení plně etablovaná a literatura zabývající se jejím využitím je rozsáhlá a její plný rozbor je nad rámec tohoto příspěvku, budeme se zabývat pouze vybranými autory.

Článek se nejprve zaměřuje na obecné aspekty využití RP ve výuce tlumočení a představuje hlavní výhody a nevýhody této aktivity. Uvádí také typy RP a věnuje se i metodám a technikám využívaným při jejich tvorbě. Autorky poté shrnují svoje vlastní zkušenosti s využitím RP ve výuce tlumočení, a to konkrétně v oblasti komunitního tlumočení¹

¹ Komunitním tlumočením myslíme tlumočení, které probíhá ve sféře veřejných služeb a při němž dochází ke zprostředkování komunikace mezi zástupci určité instituce veřejné služby (tj. policejní aparát, nemocnice, úřady, ale také školy či zástupci institucí působících v sociální sféře) a členem určité komunity, jedincem-neodborníkem.

a tlumočení obchodních jednání formou dialogického tlumočení². Autorky zmiňují také problémy, se kterými se při využití RP ve výuce setkávají a uvádí jak podněty k zamýšlení, tak řešení některých nedostatků.

2. Role Play ve výuce tlumočení

Role play lze definovat jako aktivitu, při níž jsou pomocí dramatizace a inscenačních technik napodobovány skutečné situace a řešení problémů či obtížných situací. V oblasti tlumočení většina autorů vychází z odvětví sociologie a teorie komunikace, což se odráží i v definici Cirillo a Radicioni (2017: 121), ze které vycházíme i my. Ty RP definují jako „znázornění chování v určité společenské roli pomocí napodobení skutečných situací za účelem nácvičky či zvýšení informovanosti. Nezbytná je přítomnost nějaké vedoucí osoby/koordinátora, minimálně jednoho *herce* a minimálně jednoho *pozorovatele*.“^{3,4} Tento tzv. *herce* v rámci celého výstupu předstírá, že je osobou, jejíž role mu byla přidělena. Tato role se pak dá označit jako souhrn pravidel a očekávaného chování dané postavy ve společnosti. Výsledkem je tedy simulace „rozličného chování spojeného s jednotlivci představujícími společensky rozpoznatelné role“ (Cirillo – Radicioni 2017: 121). Jak poznamenává Wadensjö (2014: 438), „základním předpokladem je, [...] že role play napodobuje skutečné interakce“, a i z toho důvodu je tato aktivita často využívána ve výuce tlumočení, jelikož studenti rozvíjejí nejen své jazykové a komunikační dovednosti či citlivost ke kulturním rozdílům, ale zároveň se učí řešit situace, které při tlumočení mohou nastat.

Role play se při výuce tlumočení používá nejčastěji pro nácvičku tlumočení po telefonu, v oblasti komunitního či soudního tlumočení, tlumočení obchodních jednání nebo v oblasti zdravotnictví (např. D’Hayer 2013; Gavioli – Wadensjö 2023; Hunt-Gómez – Gómez-Moreno 2015; Fernández Pérez 2015; Niemants – Stokoe 2017; Wadensjö 2014 aj.). Právě díky této technice se mohou studenti alespoň rámcově seznámit s okolnostmi, za kterých takové tlumočení probíhá, a mohou si nanečisto v bezpečném prostředí vyzkoušet, jak nastalé situace řešit. Během této simulace zažijí nejen to, jak daná situace může vypadat a jak probíhá, zároveň také rozvíjejí své tlumočnické dovednosti, techniku notace, či zvládání komunikačních výměn. Ve výše uvedených prostředích je klíčová také empatie a kulturní citlivost, kterou si tak studenti mohou vyzkoušet bez ohrožení skutečné komunikační události, zároveň se také učí být nestranní a neutrální. RP také nabízí možnost postavit studenty před různá etická či morální dilemata, ti pak mají možnost činit náročná rozhodnutí v bezpečném prostředí, o situacích diskutovat či se z nich poučit. Lingvistická a terminologická stránka celé aktivity je pak vhodným doplňkem.

Stejně jako jiné didaktické metody, i RP má své výhody a nevýhody. Hlavní výhodou je možnost přiblížit se skutečným běžným situacím, se kterými se budoucí tlumočníci mohou setkat, aniž by je museli přímo zažít (Ozolins 2017: 55). Studenti tak vstupují na

² Dialogické tlumočení chápeme jako zprostředkování komunikace při spontánní interakci, kdy osoby vedou tváří v tvář dialog. Je to častá forma užívaná v tlumočení komunitním, avšak není vyhrazena pouze pro toto prostředí, typické je také např. právě při tlumočení obchodních jednání.

³ Všechny přímé citace použité v tomto článku jsou vlastním překladem autorek.

⁴ Kurziva převzata z originálu.

pracovní trh vybaveni více zkušenostmi a nejsou tedy tolik ohroženi rizikem komunikačního nedorozumění.

Podle Cirillo a Radicioni (2017: 122) i studenti hodnotí RP založené na dialozích jako vysoce užitečné. Kladně hodnotili především následující oblasti: zlepšení znalostí o pracovních činnostech, organizacích a prostředí; zlepšení znalosti odborné terminologie a odborného jazyka v dané oblasti; zlepšení poslechu s porozuměním a paměti; praktické aspekty jako přerušení řečníka či procvičování tlumočnických strategií.

Mezi největší nevýhody patří fakt, který zmiňuje Falbo (2020: 158) – v simulovaném prostředí se účastníci často soustředí spíše na tzv. „činnost zastřešující“, tedy na nácvik, než na „činnost zastřešovanou“, tedy na simulovanou komunikační situaci. Studenti pak věnují více pozornosti správné gramatice a terminologii tam, kde by se měli soustředit spíše na hladký průběh komunikace a vzájemné porozumění. Vyučující zase často přikývají nebo (nevědomky) dávají najevo (ne)souhlas s terminologickou volbou či řešením nějaké situace.

Niemants a Stokoe upozorňují na dvojitou neautenticitu RP: studenti nepoužívají stejné strategie interakce, jaké by v dané situaci použil tlumočnick. Simulace bývá příliš idealizovaná, protože vychází z mylného předpokladu, že při „dobré“ komunikaci si oba aktéři interakce okamžitě rozumí a nikdy není potřeba nic dovysvětlit (Niemants – Stokoe 2017: 295). Například při RP dvě osoby předstírají, že si nerozumí, přestože v reálném světě by mohlo existovat alespoň minimální porozumění. Také v případě, že student-tlumočnick narazí na neznámou slovní zásobu, má tendenci obcházet ji pomocí jiných strategií, zatímco v reálném světě by se spíše obrátil na mluvčího (Niemants – Stokoe 217: 300). Kromě toho se studenti soustředí spíše na to, že budou hodnoceni třídou a učitelem, a méně na „primární“ účel simulované komunikace.

3. Typy RP

Jak upozorňuje Wadensjö (2014), existují různé formy RP, které slouží různým účelům a přizpůsobují se učebním cílům, které jsou aktuálně potřebné pro daný stupeň pokročilosti studentů. RP se dá používat také při testování (Wadensjö 2014).

Falbo (2020) rozlišuje dva základní typy RP – strukturovanou a nestrukturovanou.

Strukturovaná RP vychází ze scénáře, který je předem pečlivě připraven vyučujícím, často na základě vlastních zkušeností ze simulovaného prostředí. Účastníci komunikace se drží scénáře, zároveň se však za účelem zvýšení autenticity snaží být spontánní a svoji reakci vhodně modifikovat a reagovat tak na tlumočnickova skutečně vyřčená slova bez ohledu na scénář.

Výhodou strukturovaných RP, jak uvádí Fernández Pérez (2015: 4–5), je určitá kontrola, kterou nad RP mají vyučující, kteří mohou vytvořit scénář podle svých představ tak, aby odpovídal jejich didaktickým cílům. Pokud ale dochází ke čtení textu spíše než k přirozené komunikaci, zůstává celá interakce ochuzena o autenticitu. Jak uvádí Tebble (2009: 205), u takové interakce pak chybí prvky typické v mluvené komunikaci, ať už se bavíme o nevhodných gramatických či lexikálních volbách, ale i základních prvcích, které mohou komunikaci ohrozit či jí naopak napomoci, tedy např. váhání, nedokončené či překrývající se promluvy, falešné začátky, opravování se, přitakávání, gesta i další základ-

ní přirozené prozodické prvky. I pokud se některé z těchto prvků objeví, není to většinou v obvyklé míře či formě a, jak uvádí Fernández Pérez (2015: 4–5), studenti je většinou neumí přirozeně převést. Celá tato nepřirozenost pak vede k nemožnosti návniku dovedností spojených s vedením konverzace, jako je například předávání slova. V takovém případě hrozí, že se z celého cvičení stane pouhá jazyková výměna.

Z toho důvodu je při tvorbě RP vždy důležité mít na paměti primární didaktický cíl této aktivity. Bude-li se jednat o překlad, můžeme v RP zařadit delší promluvy, hutnější informace, komplexní nebo neúplné větné struktury. Je-li cílem spíše interakční aspekt, je vhodné do RP integrovat prozodické prvky a pasáže, kdy oba mluvčí mluví naráz, nechťejí si předat slovo, nebo kdy se aktér obrací na tlumočnicka s žádostí o dovysvětlení či radu (Falbo 2020).

Druhý typ RP je simulace nestrukturovaná. Při ní jsou studentům rozdány kartičky, které vysvětlují kontext situace, popisují jejich roli a především cíl, kterého mají v interakci dosáhnout. Na základě těchto informací potom studenti improvizují danou situaci. Jak uvádí Falbo (2020: 163), je nutné, aby řečníci znali téma a dobře se v něm orientovali. Pokud tomu tak není, výsledná RP může být velmi banální a vzdálená realitě.

Ani nestrukturovaná RP není plně improvizovaná a do určité míry vždy závisí na vyučujícím, který připravuje podklady a přiřazuje jednotlivým aktérům role. I prostřednictvím svých instrukcí již předává konkrétní cíl, čímž omezuje improvizaci, ale zároveň zajišťuje určitou úroveň daných dialogů. Fernández Pérez (2015) shodně s Falbo (2020) uvádí, že provedení závisí především na jednotlivých aktérech a jejich orientaci v tématu a daném prostředí. Pokud tato orientace není dostatečná, úspěch velkou měrou závisí na schopnosti vyučujícího předat dostatečně jasná a detailní instrukce.

Dahnberg (2023) RP dále rozlišuje dle účastníků na profesionální, kdy se RP účastní osoba vystupující ve své pravé roli (tedy např. v oblasti komunitního tlumočení se může účastnit skutečný poskytovatel dané služby, např. lékař), RP polo-profesionální, kdy roli primárních účastníků hrají vyučující či herci, a RP neprofesionální, kde role všech účastníků ztvárňují studenti. Nespornou výhodou prvního typu je vyšší autentičnost, nevýhodou je ale potřeba navázat externí spolupráci. Výhodou druhého typu je velká zkušenost herců a především vyučujících s poskytnutím nezbytných instrukcí a zpětné vazby a možnost přizpůsobení RP potřebám a možnostem studentů, nicméně za cenu ztráty autenticity. Pokud jsou účastníky RP pouze studenti, není potřeba využívat externí zdroje a RP mohou být využívány kdykoli a kdekoli, zároveň dochází k větší aktivizaci studentů. Vzhledem k jejich nezkušenosti je zde však nejnižší míra autenticity a nejvyšší potřeba přesných a jasných instrukcí a zdůraznění cílů.

4. Metody a techniky tvorby RP

Při tvorbě RP vyučující často vychází z vlastních zkušeností z praxe, aby ve chvíli, kdy není možné či vhodné získat znalosti přímo z praxe, studentům co nejvíce přiblížili skutečnou situaci v co nejlepší simulaci. Aby RP byla co nejvyšší kvality a nedošlo k opomenutí některých důležitých prvků, využívají vyučující také často různé modely.

Tebble (2009) mluví o užitečnosti Hymesova modelu „SPEAKING“ (1974) pro vytváření RP, jelikož uvádí základní prvky jazykové interakce. Mezi ty patří fyzický a psychologický

gický rozměr, tedy čas a místo průběhu dané interakce a duševní rozpoložení účastníků, dále účastníci samotní a jejich role,⁵ očekávané výsledky či cíle, obsah či téma interakce, použitý rejstřík. Zahrnuje také komunikační normy, tedy jak samotná interakce probíhá a co je a není dovolené či společensky přípustné (např. přerušování), tón a další prozodické prvky použité účastníky, stejně jako komunikační kanál a žánr či typ promluvy (Tebble 2009: 204). Při jeho využití je tak vyučující schopen zahrnout všechny aspekty interakce, ať už vychází z vlastní zkušenosti či vytváří RP od začátku, a je tak schopen předat studentům kompletní instrukce, díky nimž pak mají lepší představu nejen o své roli, ale i o situaci jako takové.

Fernández Pérez (2015: 7) navrhuje použití textové analýzy dle Nordové (1991), která rozlišuje vnětextové a vnitrotextové faktory. Její analýza však pracuje především s již hotovými texty, proto v případě RP, obzvláště pak těch improvizovaných, nelze plně využít její potenciál, neboť některé z těchto faktorů se objevují až v průběhu RP a nelze je tedy zahrnout již do instrukcí.

Arumí Ribas a Vargas-Urpi (2017: 122–124) také doporučují při přípravě (především strukturovaných RP) zahrnout takzvané „rich points“ neboli úseky, které se dají považovat za problematické při převodu a kladou tak velké nároky na tlumočnickou kapacitu řešení problémů. Tyto „rich points“ mohou být lexikálního rázu, mohou pracovat s pragmaticky náročnými úseky (např. rejstřík, odpověď nenavazuje na otázku), kulturními nedorozuměními či referencemi, ale může se jednat i o celkový management konverzační výměny (např. mluvčí mluví zároveň, přerušují sebe či tlumočnicka, účastník neodpoví na otázku, mluvčí mluví dlouho), nepřipravenou řeč (např. nedostatečné nebo redundantní informace), problematickou výslovnost či použité výrazy, nebo etická dilemata. O potřebě zahrnout náročné situace mluví i D’Hayer (2013: 239), která doporučuje jejich zahrnutí tak, aby se co nejvíce propojila úroveň převodu a interakce. Zmiňuje především zahrnutí komunikačních výzev (např. lhaní), emocí, výzev profesních (např. jedna ze stran se žádá tlumočnicka o radu), kulturních, jazykových i tlumočnických (např. rychlý projev, idiomatický jazyk).

Za účelem zvýšení autenticity přišla Stokoe s metodou Conversation Analysis Role-Play Method (zkráceně CARM) pro výuku tlumočení v institucích (2014). Metoda spočívá v práci s autentickými nahrávkami, které byly anonymizovány, přepsány a synchronizovány s textem. Studenti poslouchají nahrávku a zároveň sledují její přepis, který běží na obrazovce. Po několika výměnách je nahrávka zastavena a studenti mají za úkol prodiskutovat případnou problematičnost pasáže a formulovat možnou verzi toho, jak bude interakce pokračovat. Vyučující poté pustí další část nahrávky a studenti zjistí, nakolik se jejich reakce shodovala s reakcí profesionálního tlumočnicka. Jindy mohou být studenti požádáni, aby pokračovali v interakci, jako kdyby oni sami byli tlumočníci. Je vhodné nechat tlumočit několik studentů a porovnat jejich verze navzájem, než vyučující pustí nahrávku dále a srovná studentské verze s reakcí tlumočnicka v reálné situaci. Po smysluplném úseku autorka doporučuje nahrávku opět zastavit a nechat studenty prodiskutovat, jaký dopad měla volba konkrétního tlumočnického řešení na další vývoj interakce.

⁵ Zde ve smyslu mluvčí–posluchač. U dialogových RP má každý z účastníků jak roli posluchače, tak roli mluvčího.

Studenti si tak lépe uvědomí, že jsou sami důležitým aktérem interakce a že jejich řešení významně ovlivňuje to, jak bude interakce probíhat.

I přes veškerou snahu o autenticitu však Niemants a Stokoe (2017) upozorňují, že interakce je nahrána v jednom kontextu a poté pouštěna v kontextu jiném, což její autenticitu automaticky snižuje. Kromě toho technika CARM vyžaduje jisté zkušenosti a její autorka doporučuje i specializované školení.

5. Naše zkušenost s RP

5.1 Využití RP při výuce komunitního tlumočení

Seminář zaměřený na komunitní tlumočení je prvním seminářem, který studenti tlumočnictví na Katedře anglistiky a amerikanistiky FF UPOL navštěvují. Jedná se o seminář, který studenty seznamuje se základními aspekty tlumočení především v praktické rovině,⁶ v teoretické rovině pak probírá přímo problematiku komunitního tlumočení, především etické otázky, roli kulturního mediátora a prostředí, ve kterém se komunitní tlumočnick pohybuje. Ve 12 blocích seminář pokrývá oblasti tlumočení ve zdravotnictví, na policii, imigrační a azylové řízení, sociální systém, školství a bydlení. Z důvodu určité nedostupnosti daných míst⁷ se hojně využívají RP, aby si studenti situace mohli zažít a vyzkoušet. Cílem semináře je studenty s takovými situacemi seznámit, zároveň v bezpečném prostředí projít situace, které mohou být ze své povahy náročné nebo mohou pro tlumočnicka představovat výzvu, ať už z morálních či etických důvodů. Studenti, kteří ještě nemají zvládnutou techniku notace, se zároveň učí dělat si základní poznámky, ale také pozorně poslouchat, zapojit paměť i připravit se na dané téma po terminologické stránce.

V úvodní hodině semináře jsou studenti seznámeni se základními specifiky práce komunitního tlumočnicka, včetně jeho role či etických zásad. Každá hodina v rámci předem daných tematických bloků pak začíná samostatnou domácí přípravou studentů za pomoci terminologických cvičení, která jsou dále rozebrána v hodině, dále je ke každému tématu probrán kontext celé situace a ve skupinové diskuzi rozebrána typická podoba interakce. Následuje vždy strukturovaná RP, někdy doplňující nestrukturovaná (často s doplněním o tlumočení z listu z konkrétních textových materiálů, např. informovaný souhlas) a tlumočení nahrávky. V současné době nejsou v semináři používány autentické nahrávky konkrétních interakcí, ale autentické nahrávky z doplňkových informačních materiálů pro cizince v konkrétní oblasti (např. co dělat v případě hrozící ztráty domova) či nahraný strukturovaný RP.

Výhodou nahraných strukturovaných RP je zapojení všech studentů. Nahrávka je pouštěna do reproduktorů a video promítáno na plátno. Nahrávka je po vyučujícím předem nachystaných úsecích zastavována a studenti se při tlumočení střídají, což navrhuji i Niemants a Stokoe (2017: 127), studenti také obratem dostávají feedback. Vyučující vyzývá ke skupinové diskuzi a zapojení ostatních při hledání kritických bodů či možných alternativních řešení, upozorňuje na potenciálně problematické situace. Toto střídání stu-

⁶ V teoretické rovině čerpají základní informace o tlumočení převážně z kurzu *Teorie a metodiky tlumočení*, který většinou ve stejné době navštěvují.

⁷ Na rozdíl od konferencí, na které se mohou studenti běžně dostat jako účastníci i v rámci náslechlů.

dentů je však zároveň i nevýhodou, protože se na jednu stranu zapojuje celá třída, každý jednotlivec ovšem ve výsledku tlumočí jen několik izolovaných vět a nemá na starost celou interakci. Vzhledem k tomu, že se jedná o připravenou nahrávku RP, ať už je tlumočení studentů jakékoli, výměna pokračuje podle předem stanoveného scénáře. I to se však dá využít pro další skupinovou diskuzi. Další výhodou a zároveň i nevýhodou těchto nahrávek je jejich odbornost, která sice dokáže navodit určitou autenticitu dialogu i po této stránce, ale studenti nejsou vždy dobře připraveni na dané téma (např. lékař vyjmenovává konkrétní léky, některý z účastníků se odvolává na konkrétní zákon) a sklouzávají k banálním řešením, výpustkám či přílišným generalizacím s pocitem, že se nic neděje, protože komunikace i přes to všechno pokračuje dál. Už zde se projevuje odlišný přístup jednotlivých studentů a často se tak jedná o námět pro diskusi v rámci feedbacku.

Strukturované (neprofesionální) RP, které jsou také využívány v každé hodině, jsou převážně v rukou studentů. Na začátku semestru si každý z nich vybere, kterou situaci by ve dvojici chtěl ztvárnit – konkrétní situace jsou vypsány a vyučující každé dvojici vždy poskytne základní informace, co by v dialogu mělo zaznít a kde mohou čerpat informace o podobě dané situace. Hned v úvodní hodině také se studenty sehraje strukturovaný RP, ke kterému poskytne pečlivě připravený scénář obsahující např. odbornou terminologii, emoce, nedorozumění, či další náročné situace neboli rich points (viz Arumí Ribas – Vargas-Urpi 2017 či D’Hayer 2013), aby studenti měli představu, jak jejich RP má vypadat. Zde totiž narážíme na zásadní rozdíly.

Ze začátku semestru jsou tematicky zvolené situace studentům obsahově bližší, např. návštěva pohotovosti, zubaře, vyšetření na covid-19, hlášení krádeže, řešení dopravní nehody. Jsou to situace, které studenti většinou v roli jednoho z účastníků (pacient, doprovod, poškozený, svědek) zažili a mají tedy nějakou představu o tom, jak situace probíhá. Protože se však jedná o začátek semestru, kdy studenti ještě nemají příliš zkušenosti a ještě se zcela nezabavili ostychu, nezřídka se stává, že připraví poměrně jednoduchý a nekonfliktní dialog – situace jako taková je tedy zvládnutá, ale chybí v ní větší odbornost nebo prvky vyžadující tlumočnickovou reakci (doktor i pacient jsou k sobě vždy slušní, nikam nespěchají, policisté jsou vstřícní, viník nehody svou vinu uznává atd.).

Později již přichází situace pro studenty většinou neznámé (pohovor se žadatelem o azyl či dlouhodobý pobyt, pohovor na úřadu práce, pohovor se žadatelkou o rodičovský příspěvek), na které se musí více připravit. Tato nutnost přípravy pak sice vede k větší přesnosti ohledně průběhu dialogu i jeho obsahu, na druhou stranu se studenti často soustředí na zvládnutí RP a interakce ztrácí svou autenticitu a spontánnost (viz Falbo 2020), ačkoli jsou studenti vždy instruováni tak, že připravený dialog nemají číst, ale hrát.

V závěru semestru opět přicházejí témata trochu bližší (rodičovské schůzky, jednání disciplinární komise, sjednání podmínek nájmu), studenti již zároveň načerpali zkušenosti z předešlých RP a jejich výkony tak jsou více autentické a obsahují více doplňkových prvků (matka vyčítá neúspěchy syna třídní učitelce, student se před komisí rozbrečí, vlastník bytu má rasistické poznámky apod.).

Jak bylo zmíněno, studenti tyto strukturované RP chystají sami za pomoci vyučující, která, jak zkušenost ukázala, je nezbytná alespoň v malé míře. Vyučující během RP nijak nezasahuje, naopak i ve chvílích, kdy se na ni vybraný student-tlumočník obrací s prosbou o radu (např. terminologickou), zůstává nezúčastněná a instruuje účastníky, aby situaci vyřešili sami. Po skončení RP přichází část zaměřená na zpětnou vazbu, kdy se

vyučující vrací k jednotlivým situacím a společně se zbytkem třídy debatuje nad úspěšností a nad možnými alternativními řešeními. Nezapojení vyučujícího do RP zároveň dodává určitý prvek zajímavosti pro zbytek studentů, kteří se soustředí na své spolužáky a opravdu věnují pozornost probíhající interakci. Ze strany vyučujícího je mimo pomoci při přípravě a poskytnutí zpětné vazby zásadní především role v hodině, kdy vysvětlí kontext daných situací a po RP např. doplní, k jakým dalším situacím v dané interakci může docházet a diskutuje se studenty o tom, jak je řešit.

Občasné využívané nestrukturované RP bývají jakýmsi doplňkem, kdy vyučující po trojicích rozdává role jednotlivým účastníkům a předá instrukce ohledně obsahu simulace a cílů daných účastníků. Jedná se většinou o jednodušší situace zahrnující terminologii probranou v dané hodině nebo využívající doplňkový materiál z hodiny, např. tlumočení z listu. Ve trojicích pak účastníci improvizují a vytváří krátkou simulovanou interakci, vyučující průběžně skupinky obchází a uděluje zpětnou vazbu ke konkrétním úsekům. Vzhledem k uvolněnější atmosféře jsou RP autentičtější, komunikace přirozenější a díky improvizaci dochází také k problémům, které v komunikaci běžně řešíme (reformulace, nedokončené myšlenky, skákání do řeči...).

5.2 Využití RP při výuce tlumočení v obchodním kontextu

Seminář zaměřený na dialogické tlumočení v obchodním kontextu navazuje na seminář věnovaný komunitnímu tlumočení. Studenti tak přicházejí vybaveni poznatky i určitými zkušenostmi, a cílem semináře tak je nejen studentům představovat nástrahy dialogického tlumočení v obchodní oblasti a specifickou slovní zásobu spojenou s obchodní komunikací a průmyslem, ale také dále kultivovat jejich mluvený projev a interakční dovednosti, zlepšovat paměť a schopnost improvizovat a reagovat v nečekaných situacích.

V úvodu semináře jsou studenti v souladu s doporučením Cirillo a Radicioni (2017) seznámeni se stádiem obchodního vyjednávání a základní slovní zásobou. Kromě tlumočení z listu a různých cvičení na paměť a tlumočnické strategie v průběhu semestru studenti čekají tři typy RP.

Prvním z nich je RP strukturovaná, která je připravena a nahrána vyučující ve spolupráci se zahraničními kolegy. Většinou se jedná o obchodní jednání na různá témata, setkání na veletrzích, uzavírání smluv, cenové poptávky, vyjednávání podmínek spolupráce, řešení problémů atd.

Při přípravě scénáře je dbáno na veškeré aspekty zmíněné výše. Studie o obchodních jednáních zprostředkovaných tlumočnickem ukázaly, že tlumočnick může potřebovat řídit nejen tok informací, např. výběrem a reorganizací relevantních informací, ale také mezilidské vztahy, např. snahou o maximalizaci shody a minimalizaci neshody (Fogazzaro – Gavioli in Cirillo – Radicioni 2017: 123). Tlumočnick může být potenciálně nucen zmírnit výpady, které ohrožují tvář dalšího účastníka, a funguje tedy jako jakýsi nárazník. Proto jsou do scénáře RP vkomponovány i výše zmíněné „rich points“, neshody, negativní emoce, arogance, neochota či mírná agresivita na jedné či druhé straně.

Se scénářem je poté detailně seznámena další osoba, ideálně zahraniční kolega, jehož rodným jazykem není angličtina. Díky tomu jsou studenti konfrontováni se širokou škálou přízvuků nerodilých mluvčích. Od obou účastníků se očekává, že budou se svojí rolí dobře seznámeni. Při nahrávání tak do scénáře spíše nahlížejí, než aby jej doslovně

předčítali. Cílem je zajistit za daných okolností co nejvyšší autenticitu, kterou dokreslují i charakteristiky spontánního mluveného projevu.

V semináři poté vyučující představí kontext situace, role obou mluvčích a cíl jejich komunikace, případně i náročnější slovní zásobu. Nahrávku pouští a zastavuje ve specializovaném tlumočnickém softwaru. Studenti mají neomezený čas na to, aby přetlumočili vyslechnutou pasáž. Teprve poté, co dotlumočí všichni, nahrávka pokračuje. Studenti jsou po celou dobu tlumočení nahrávání. Po skončení následuje zpětná vazba.

Nevýhodou této aktivity je, že studenti nemají bezprostřední zpětnou vazbu a nahrávka pokračuje bez ohledu na jejich chybný převod či vynechávky, nemohou požádat o vysvětlení či zopakování. Často si tak studenti uvědomí, že něco zapoměli uvést, teprve až když uslyší reakci druhého mluvčího. Naproti tomu značnou výhodou je fakt, že jsou aktivně zapojeni všichni studenti a v každém semináři tak každý tlumočí alespoň jednou. Tyto pečlivě navržené nahrávky také slouží jako inspirace pro studentské RP.

Druhým typem je neprofesionální RP, kterou bychom také mohli nazvat polostrukturovanou. Na začátku semestru si studenti ve dvojicích vybírají téma, které by rádi zpracovali ve vlastní RP. Jedná se především o témata zasazená do různých oblastí průmyslu, kde již můžeme očekávat specializovanou terminologii (např. prohlídka sklářské dílny nebo jednání s dealerem tiskařských strojů), která vyžaduje rešerši tématu. Při volbě tématu studenti obdrží jasné instrukce ohledně toho, co by měla RP zahrnovat: např. neverbální gesta nebo odkazování na textový materiál v podobě ceníků, brožurek, katalogů, manuálů atd., nebo aby se obraceli přímo na tlumočnicka. Důležitá je také informace o tom, čeho by měli aktéři RP dosáhnout. Studenti jsou instruováni k tomu, aby se inspirovali ve strukturovaných nahrávkách vyučující a ve dvojicích vytvořili rámcový scénář pro danou situaci.

Je po nich však požadováno, aby byli schopni situaci ve třídě odehrát bez scénáře, víceméně z paměti, a poskytli tak prostor pro spontánní interakci. Aktivita probíhá před celou třídou. Jeden student je vyvolán jako tlumočnick a zbytek třídy má za úkol dělat si poznámky a zaznamenávat různé typy intervencí tlumočnicka. Při následné zpětné vazbě slouží jejich poznámky jako podklad pro diskusi, studenti debatují o tom, jak konkrétní tlumočnickova volba ovlivnila průběh další interakce a mohou navrhnout alternativní řešení.

Posledním typem je RP nestrukturovaná. Jedná se o vítané odlehčení, zařazované většinou na konci hodiny. Studenti se mohou uvolnit, jejich výkon již není nahráván ani hodnocen celou třídou, a mohou se tak více soustředit na interakci. Studenti obdrží instrukce, na základě kterých ve trojicích simulují situaci, ve které mají dosáhnout určitého cíle. Témata jsou spíše všeobecného charakteru, není vyžadována žádná příprava ani znalost specifické terminologie (např. organizátor svatby objednává renomovanou fotografku, majitelka restaurace vyjedná detaily rekonstrukce s architektem). Kdyby si přesto studenti nevěděli rady, instrukce pro inspiraci obsahují i několik otázek, které by mohly být v rámci simulované situace kladeny. Studenti ale také mohou popustit uzdu fantazii a do poměrně snadno představitelné situace se mohou lépe vžít, což vede k přirozené komunikaci, při níž vyvstávají přirozené problémy, na které musejí tlumočnicki reagovat. Zde již dochází k okamžité zpětné vazbě, a tlumočnick je svědkem toho, jak jeho volby ovlivňují interakci.

Zásadní částí každé hodiny je zpětná vazba. Většinou vychází ze sebehodnocení či hodnocení spolužáky. Učující nekonstatuje, co bylo dobře či špatně, ale spíše se snaží

poukazovat na nepřiliš vhodná či diskutabilní řešení, čímž stimuluje debatu, při které studenti přicházejí s vlastními alternativními řešeními. Důležité je i poskytnout prostor tlumočnickovi, jehož výkon je hodnocen – jeho řešení je nutné nahlížet v kontextu dané situace a nesoustředit se pouze na to, co tlumočnick udělal, ale také jak a proč to udělal (Cirillo – Radicioni 2017: 132).

5.3 Problémy, se kterými se setkáváme

I přes sebelepší přípravu a snahu studenty řádně instruovat se setkáváme s určitými překážkami.

Zaprvé je pochopitelné, že studenti nemají praktické zkušenosti ze simulovaného prostředí a chybí jim tak důležitý vhled do situace – zatímco tlumočení na pohotovosti si dovedou představit, jednání o dodávkách zboží či žádost o povolení k pobytu již méně. Proto hraje zásadní roli příprava, rešerše tématu a hledání inspirace na internetu. I přes veškerou snahu však studentské simulace nedosahují příliš vysoké autenticity, co se obsahu či formy komunikace týče. Postupem semestru se daří tyto problémy odstraňovat, a to především díky neustálé zpětné vazbě a opakování instrukcí a faktu, že studenti mohou čerpat inspiraci ve vzorových situacích připravených a nahraných vyučující.

Další problematickou oblastí je míra připravenosti a strukturovanosti neprofesionální RP. Někteří studenti se svůj scénář naučí z paměti a před tabulí jej recitují, zatímco jiní přípravě nevěnují příliš mnoho času, u tabule tzv. „vaří z vody“ a sklouzávají do velmi povšechných, vágních formulací.

S mírou připravenosti souvisí i absence přirozených prvků komunikace, které zmiňuje Tebble (2009: 205) a obzvláště v začátcích semestru studenti často opomíjejí náročné situace či „rich points“ zmiňované Arumí Ribas a Vargas-Urpi (2017) a D’Hayer (2013), dialogy jsou spíše jednodušší a průběh celé interakce je poměrně hladký. To se postupně daří měnit až v průběhu semestru.

Vzhledem ke skutečnosti, že jsou semináře jazykově homogenní, je nutné počítat s faktem, že si studenti budou navzájem rozumět v obou jazycích. To studenta-tlumočnicka mate, aktéři simulace reagují na výroky, kterým by správně neměli rozumět, nebo např. zopakují něco, co tlumočnick zapomněl. Jakkoliv toto může být považováno za nedostatek, často se s podobnou situací můžeme setkat i při reálném tlumočení, kdy má jeden aktér situace alespoň minimální znalost druhého jazyka. Může tak docházet k situacím, kdy např. aktér tlumočnicka opraví nebo doplní něco, co tlumočnick zapomněl říct (Falbo 2020: 167).

6. Závěr

V tomto článku jsme sdílely svoje zkušenosti s využitím cvičení role play v začátečnických seminářích studia tlumočnictví. Po teoretickém úvodu jsme nastínily možnosti, jak cvičení role play využít. Námi uváděné možnosti mohou být dále modifikovány a obohacovány, např. doplněním o nahrávky z reálných situací nebo účasti odborníka přímo ze simulovaného prostředí. Konkrétní forma a ztvárnění vždy záleží na aktuálních cílech, kterých chceme aplikací role play dosáhnout.

Uvedly jsme i problémy, se kterými se potýkáme. Role play považujeme za velmi efektivní nástroj, který ovšem vyžaduje důkladnou přípravu jak na straně vyučujících, tak i studentů. V současné době se nabízí možnost využít při generaci nápadů či přípravě dialogů i nástroje umělé inteligence. Považujeme za důležité se studenty tuto možnost prodiskutovat a pokud možno nastavit závazná pravidla: umělá inteligence by například neměla být jediným zdrojem informací a data jí generovaná by studenty měli podrobit pečlivé kontrole a kritickému zhodnocení. Přece jenom hlavní snahou při vytváření scénářů pro RP zůstává autenticita a lidský rozměr.

Za vhodné považujeme i diskutovat o využití aktivity RP se studenty. Právě tímto směrem vnímáme prostor pro další výzkum pomocí dotazníkového šetření mezi studenty, které by lépe nastínilo jejich pohled, jak RP vnímají, kde vidí nedostatky či prostor pro zlepšení oni, či jak vnímají přínos této aktivity.

Přestože jsou s využíváním RP spojeny i některé problémy, jsme přesvědčené, že mají ve výuce tlumočení nezastupitelné místo.

BIBLIOGRAFIE

- Arumí Ribas, Marta – Mireia Vargas-Urpi (2017) 'Strategies in Public Service Interpreting. A Roleplay Study of Chinese-Spanish/Catalan Interactions', *Interpreting* 19(1): 118–41.
- Cirillo, Letizia – Maura Radicioni (2017) '(Role-)playing fair(s): Introducing interpreting students to business negotiations', in Natacha Niemants – Letizia Cirillo (eds.) *Teaching Dialogue Interpreting*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 119–135.
- Dahnberg, Magnus (2023) 'Role play as a means of training and testing public service interpreting', in Laura Gavioli – Cecilia Wadensjö (eds.) *The Routledge Handbook of Public Service Interpreting*, London/New York: Routledge, 292–308.
- D'Hayer, Danielle (2013) 'Public service interpreter education: A multidimensional approach aiming at building a community of learners and professionals', in Christina Schäffner – Krzysztof Kredens – Yvonne Fowler (eds.) *Interpreting in a Changing Landscape*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 321–337.
- Falbo, Catarina (2020) 'Project-Based Learning through Simulation: How to Run a Training Session Using Role Plays as Learning Tool', in Pokorn et al. (ed.) *Teacher Education for Community Interpreting and Intercultural Mediation: Selected Chapters*, Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani, 156–174.
- Fernández Pérez, María Magdalena (2015) 'Designing Role-Play Models for Telephone Interpreting Training', in Catalina Iliescu Gheorghiu – Juan Miguel Ortega Herráez (eds.) *MonTI. Monografías de Traducción e Interpretación* 2(2015): 259–279.
- Hymes, Dell (1974) *Foundations in Sociolinguistics. An Ethnographic Approach*. London: Routledge.
- Hunt-Gómez, Coral Ivy – Paz Gómez-Moreno (2015) 'Reality-based court interpreting didactic material using new technologies', *The Interpreter and Translator Trainer* 9(2): 188–204.
- Niemants, Natacha – Elizabeth Stokoe (2017) 'Using Conversation Analytic Role-play Method in healthcare interpreter education', in Natacha Niemants – Letizia Cirillo (eds.) *Teaching Dialogue Interpreting*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 293–321.
- Nord, Christiane (1991). *Text Analysis in Translation. Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Amsterdam: Rodopi B.V.
- Ozolins, Uldis (2017) 'It's not about the interpreter. Objectives in dialogue interpreting teaching', in Natacha Niemants – Letizia Cirillo (eds.) *Teaching Dialogue Interpreting*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 45–62.
- Stokoe, Elizabeth (2014) 'The Conversation Analytic Role-play Method (CARM): A Method for Training Communication Skills as an Alternative to Simulated Role-play', *Research on Language and Social Interaction* 47: 255–265.

- Tebble, Helen (2009) 'What can interpreters learn from discourse studies?', in Sandra Hale – Uldis Ozolins – Ludmila Stern (eds.) *The Critical Link 5: Quality in Interpreting: A Shared Responsibility*, Amsterdam: John Benjamins, 201–220.
- Wadensjö, Cecilia (2014) 'Perspectives on role play: analysis, training and assessments', *The Interpreter and Translator Trainer* 8(3): 437–451.

RESUMEN

Los juegos de rol son un método ampliamente utilizado e investigado en la formación de intérpretes. Gracias a esta técnica, los estudiantes pueden familiarizarse con las circunstancias en las que se desarrolla la interpretación comunitaria o dialógica y ensayar cómo enfrentarse a un amplio abanico de situaciones en un ambiente seguro.

En la primera parte de este artículo presentamos los fundamentos teóricos de los juegos de rol, así como algunos enfoques de los juegos de rol utilizados en la formación de intérpretes. También comentamos las ventajas y desventajas del uso de los juegos de rol, como su eficacia en la práctica de situaciones desafiantes o emocionalmente cargadas, o los problemas de autenticidad y el énfasis que los estudiantes tienden a poner en el lenguaje en lugar de en los aspectos interactivos de la comunicación.

En la segunda parte compartimos nuestra propia experiencia y conocimientos sobre el uso de los juegos de rol en la enseñanza de la interpretación comunitaria y de diálogo en un programa de máster. Basándonos en varios ejemplos de aplicación, describimos el uso de juegos de rol estructurados, semiestructurados y no estructurados en cada clase, junto con los retos que plantean para el formador y los estudiantes.

En conjunto, creemos que las ventajas de los juegos de rol superan con creces sus desventajas, y que son una herramienta vital y creativa en la formación de intérpretes.

Mgr. et Mgr. Hana Pavlisová
Palacký University Olomouc
hana.pavlisova01@upol.cz

Mgr. Michaela Trlifajová
Palacký University Olomouc
michaela.trlifajova@upol.cz

PRACOVNÍ STRES V KOMUNITNÍM TLUMOČENÍ: DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ MEZI TLUMOČNÍKY S PRACOVNÍMI JAZYKY ČEŠTINA A ŠPANELŠTINA

ZUZANA BROŽOVÁ

ABSTRACT

Work-Related Stress in Public Service Interpreting: A Questionnaire Survey among Czech/Spanish Interpreters

It is generally accepted that interpreting is a stressful occupation. However, literature on the topic of work-related stress and the stress factors involved in the profession of public service interpreters remains scarce. By presenting a few studies aimed at analyzing the impact of stress on interpreters working primarily in public service settings, as well as in legal settings, this article provides an overview of potential stress factors and highlights the need for training in recognizing potentially stressful situations and knowing how to cope with them among students of interpreting. The second part of the article analyzes the data from a questionnaire survey conducted among 41 Czech/Spanish interpreters, which was designed as part of a larger study. The findings are consistent with previous research on the topic; overall, the interpreters indicated that the stress they experience stems mostly from inadequate working conditions, such as noise, poor acoustics and ventilation, connection problems, etc., as well as from not having enough time to prepare for an assignment. To a lesser extent, they also mentioned being affected by the pressure associated with the importance of the assignment, their lack of knowledge of the terms used in Spanish, and the content of what was being interpreted.

Keywords: interpreting; public service interpreters; sworn interpreters; stress; stress coping

1. Úvodem: vztah mezi prací a duševním zdravím tlumočnicka

Přestože se problematice duševního zdraví v posledních několika desetiletích věnuje více pozornosti a odborná literatura poukazuje na úzký vztah mezi naším životním stylem a duševním zdravím, problematikou vlivu práce na duševní zdraví jedince se mnoho studií nezabývá (Ptáček – Vňuková – Raboch 2017: 81). Podobně neexistuje mnoho studií, které by se věnovaly vlivu stresu na práci tlumočnicka. O něco rozsáhlejšímu výzkumu v této oblasti se těší konferenční tlumočníci,¹ ale komunitní ani soudní tlumočníci dosud

¹ O tom svědčí například diplomová práce *Zvládání stresu při simultánním tlumočení (teoreticko-empirická studie)* Marie Příbylové obhájená v roce 2014 na Ústavu translatologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy (ÚTRL FF UK).

nedisponují dostatečným výzkumem, který by se věnoval vlivu stresu na jejich pracovní činnost (Valero Garcés 2015: 93; Korpal 2021: 557).²

Práci však trávíme velkou část svého dospělého života, a proto nelze pochybovat o tom, jak velký vliv může mít na naše duševní zdraví. Pokud jedinec vnímá svou práci jako smysluplnou, má pro něj cíl, smysl, hodnotu a význam, práce je pro něj prospěšná, a to jak z fyzického, tak psychického hlediska. U takového jedince stres způsobený prací obvykle nepředstavuje zásadní riziko pro rozvoj duševních obtíží plynoucích z pracovní činnosti. Ovšem pokud pro něj práce postrádá smysl nebo je příliš fyzicky či psychicky náročná, může představovat zásadní rizikový faktor pro rozvoj duševních obtíží (Ptáček – Vňuková – Raboch 2017: 82).

Mezi nejvíce rozšířené zdroje pracovního stresu (bez ohledu na typ povolání) patří dle výzkumu provedeného v roce 2015 Radkem Ptáčkem, Martinou Vňukovou a Jiřím Rabochem kontakt s klienty, zákazníky či pacienty,³ platové ohodnocení a nadměrné časové zatížení a pracovní požadavky. Výzkum, který bude představen na následujících stranách, potvrzuje, že všechny uvedené zdroje pracovního stresu jsou relevantní též pro komunitní a soudní tlumočnický. Protože odolnost vůči stresu patří k zásadním předpokladům, které by měl splňovat profesionální tlumočnický (Pöchhacker 2004: 180), a to bez ohledu na prostředí, v němž tlumočí, budoucí profesionální tlumočníci by měli být během svého studia seznámeni se stresovými faktory (stresory), tedy okolnostmi, které mohou způsobovat stres, a naučit se rozpoznat, kdy na ně tyto faktory působí negativně, jelikož míra, do jaké je daný tlumočnický vůči stresu odolný, se může měnit v návaznosti na jeho současný psychický a fyzický stav a vlastní situaci. Studenti tlumočení by si měli také osvojit strategie zvládání stresu (copingové strategie), které jim pomohou stres zpracovat, snížit jeho zátěž a předejít možnému kritickému dopadu na duševní či fyzické zdraví (Valero Garcés 2015: 92; Creeze – Atkinson – Pask – Au – Wong 2015: 76).

2. Stresové faktory

Předtím, než v tomto článku představíme vlastní výzkum, považujeme za důležité prostřednictvím vybraných dosavadních výzkumů popsat stresové faktory, které mohou na komunitní a soudní tlumočnický působit. Jedním z vůbec prvních publikovaných výzkumů mapujících stresové faktory v komunitním prostředí je dotazníkové šetření provedené mezi tlumočnický Červeného kříže v Ženevě Louisem Loutanem, Tizianou Farinelliou a Sandrem Pampallonou (1999). Sedm z celkem 18 tlumočnický, jejichž odpovědi autoři výzkumu analyzují, uvedlo, že více než poloviny setkání, při nichž tlumočí, se účastní klienti, kteří byli v minulosti vystaveni násilí. Tito tlumočnický častěji

² Přestože se v českém prostředí doporučuje rozlišovat mezi komunitním a soudním tlumočením, mnoho zahraničních autorů (D'Hayer 2012; Corpas Pastor – Gaber 2020; Runcieman 2020) soudní tlumočení z komunitního tlumočení nevydělují. Důvodem může být řada podobností – prostředí je asymetrické a zpravidla se v něm setkávají tři osoby: zástupce většinové národnostní společnosti (zdravotník, učitel, sociální pracovník, úředník apod.), zástupce menšinové národnostní společnosti a tlumočnický – a proto lze předpokládat, že jsou komunitní a soudní tlumočnický vystavováni obdobně míře stresu.

³ Autoři upozorňují, že osoby vykonávající profese, které přicházejí do zvýšeného kontaktu s lidmi, vykazují častěji symptomy syndromu vyhoření (Ptáček – Vňuková – Raboch 2017: 84).

pocitují smutek a bezmoc a častěji trpí výskytem děsivých snů, deprese a nespavosti (Loutan – Farinelli – Pampallona 1999: 281). Výsledky zároveň potvrzují vliv vlastní situace tlumočnicka, resp. jeho zkušeností na pracovní činnost; pět tlumočnicků totiž uvedlo, že byli v minulosti sami vystaveni nějakému traumatickému zážitku (válka, mučení aj.). Podobný osud, ale i sdílený jazyk a kultura mohou způsobit, že je pro tlumočnicka obtížné zachovat neutralitu (Valero Garcés 2015: 96), obává se chyb, kterých by se mohl během tlumočení dopustit, a pociťuje silnou odpovědnost za zdárný průběh tlumočeného setkání.

Pocit tlaku způsobený důležitostí tlumočeného setkání uvedli jako nejčastěji pociťovaný stresor profesionální tlumočníci, kteří se zúčastnili výzkumu provedeného Ivanou Ustamujícovou (Bošković 2011 cit. dle Valero Garcés 2015: 95). Ustamujícová ve svém výzkumu porovnává odpovědi studentů komunitního tlumočení (20 respondentů) a profesionálních komunitních tlumočnicků (13 respondentů). Z výsledků jejího výzkumu vyplývá, že obě skupiny respondentů pociťují při výkonu tlumočení značný stres, přestože typ stresorů, který na ně působí, je u každé ze skupin rozdílný. Po pocitu tlaku způsobeném důležitostí tlumočeného setkání profesionální komunitní tlumočnické stresuje nejčastěji neadekvátní chování mluvčích, nedostatek času na přípravu, nevhodné podmínky (hluk, vydýchaný vzduch, špatná slyšitelnost atd.) a nedostatečná znalost jazyka či slovní zásoby. Studenty komunitního tlumočení nejčastěji stresuje nedostatečná znalost jazyka či slovní zásoby, nedostatečné porozumění přízvuku či dialektu mluvčího a neschopnost udržet si přehled o tom, kdo co říká.

Zodpovědnost za obsah tlumočeného, resp. pocit tlaku způsobený důležitostí pracovního úkonu, a strach z vlastních chyb uvádějí mezi častými stresory respondenti dalšího šetření, tentokrát šetření provedeného Pawłem Korpalem (Korpala 2021: 561), kterého se zúčastnilo celkem 127 soudních tlumočnicků a překladatelů. Toto šetření zde uvádíme také proto, že porovnává vliv stresorů podle délky pracovní zkušenosti respondentů. Korpala zjistil, že respondenti se střední délkou tlumočnické praxe, tj. ti, kteří profesně tlumočí 10 až 19 let, pociťují oproti profesně mladším i starším tlumočnickům nejméně stresu (Korpala 2021: 567). Oba stresory uváděné tlumočnické nejčastěji, tedy rychlost projevu a nedostupnost materiálů k přípravě, pociťují tlumočníci jako zásadní bez ohledu na množství získaných pracovních zkušeností. Stejně tak se s přibývajícemi pracovními zkušenostmi soudních tlumočnicků nesnižuje ani nezvyšuje důležitost těchto stresorů: nedostatek času na přípravu, nespolečné ze strany klienta či zástupce instituce nebo například nadměrné časové zatížení. Nestabilní příjem, nejistá budoucnost tlumočnické profese nebo nedostatečné finanční ohodnocení jsou faktory zatěžující o něco více profesně mladší tlumočnické (Korpala 2021: 562). Závěr plynoucí z odpovědí respondentů souvisejících s pracovním uspokojením je však znepokojující – čím déle se respondenti tlumočnické profesi věnují, tím menší je jejich pracovní uspokojení; profesně nejmladší skupina respondentů pociťuje z práce větší uspokojení než zbylé, profesně starší skupiny tlumočnicků, tj. tlumočnické s pracovními zkušenostmi v rozmezí 10 až 19 let a více než 19 let (Korpala 2021: 565).⁴

⁴ Nejen délka praxe, ale například i odborná kvalifikace tlumočnicka mohou ovlivnit jeho schopnost vypořádat se s potenciálně stresujícími situacemi, případně jim předcházet. Tím se dostáváme k odlišnostem výzkumů prezentovaných v tomto článku, na které bychom chtěli upozornit a které mohly ovlivnit výsledky výzkumů. Zatímco většina respondentů zahrnutých do výzkumu provedeného Kor-

Mezi další výzkumy často zmiňované zdroje stresu patří nedostatečná znalost tlumočnické profese mezi uživateli tlumočení, která často vede k tomu, že klienti nepovažují za podstatné poskytnout tlumočnickům materiály, které by jim pomohly připravit se na tlumočení. Zatímco dostatečná příprava může zvýšit psychickou pohodu tlumočnicka (Příbylová 2014: 39), nedostatečná příprava může zvýšit náročnost tlumočnického setkání a být sama o sobě výrazným stresovým faktorem. Neposkytnutí materiálů nemusí vždy souviset pouze s neznalostí potřeb tlumočnicka ze strany klienta, ale též s urgencí zajištění tlumočení, jak uvedl účastník výzkumu Corpasové Pastorové a Gabera (2020: 70): „Většina tlumočnických úkonů je zadána na poslední chvíli, takže na přípravu není žádný čas. Všechno se musí vyřešit za chodu.“⁵ Nedostatek materiálů k přípravě považují ve výzkumu provedeném Korpalem za jeden z nejčastěji pocítovaných zdrojů stresu všichni respondenti bez ohledu na délku své tlumočnické praxe (Korpál 2021: 561).

Nedostatečná znalost tlumočnické profese mezi účastníky tlumočení může navíc vést k řadě nedorozumění a ovlivnit tak psychickou pohodu tlumočnicka. Uživatelé tlumočení neznají tlumočnické profese často očekávají, že jim tlumočnicka bude stranit a bránit je, vystupovat jako jejich přítel, spojenec či obhájce (Wadensjö 1998; Korpál 2021) nebo poskytovat pomoc s osobními záležitostmi nesouvisejícími s tlumočnickým úkonem (Loutan – Farinelli – Pampallona 1999: 281). Přestože tlumočnicka by měl zachovávat nestranný a nezaujatý postoj vůči všem stranám komunikace a žádné z nich by neměl stranit (Wadensjö 2004: 119), očekávání uživatelů tlumočení tomu mnohdy neodpovídají. To potvrzuje například diplomová práce *Komunitní tlumočení a jazykové zprostředkování na základních školách v Praze (případová studie)* Kateřiny Vávrové (2015). Vávrová uvádí, že zatímco respondenti z řad pedagogických pracovníků spíše souhlasí s tím, aby tlumočnicka hájil zájmy školy (56,4 % respondentů) a naopak nesouhlasí s tím, aby hájil zájmy cizince (69,2 % respondentů), respondenti z řad komunitních tlumočnicků, kteří mají zkušenost s tlumočením ve škole, převážně nesouhlasí s tím, aby tlumočnicka hájil zájmy školy (60 % respondentů) a naopak souhlasí s tím, aby hájil zájmy cizince (70 % respondentů) (Vávrová 2015: 92). Účastníci tlumočení, jejichž očekávání, byť neadekvátní a plynoucí z nedostatečné znalosti tlumočnické profese, nejsou naplněna, mohou tlumočení hodnotit jako nekvalitní a neúspěšné. Zároveň je ale nutné, aby tlumočení vykonávali kvalifikovaní tlumočnicka, kteří si uvědomují, co jejich role obnáší, a nemají tak tendenci do interakce příliš zasahovat a stranit některé ze stran komunikace.

palem (2021: 560) získala vysokoškolské tlumočnické či překladatelské vzdělání (69 % respondentů), což platí také pro výzkum Glorie Corpasové Pastorové a Mahmouda Gabera (2020: 65), který bude blíže představen v následující kapitole, z výzkumu provedeného Loutanem, Farinelliovou a Pampallonou (1999) vyplývá, že přestože většina respondentů získala vysokoškolské vzdělání, jedná se o vzdělání v jiném oboru (učitelství, medicína aj.). Dalším důležitým rysem, který odlišuje na jedné straně výzkumy provedené Loutanem, Farinelliovou a Pampallonou (1999) a Korpalem (2021) a výzkumy provedené Ustamujícovou (2011) a Corpasovou Pastorovou a Gaberem (2020), jsou pracovní jazyky respondentů. Zatímco pro potřeby prvních dvou jmenovaných výzkumů byli osloveni tlumočnicka s tožnými pracovními jazyky, do posledních dvou byli zahrnuti tlumočnicka s různými pracovními jazyky. Tlumočnicka s odlišnými pracovními jazyky však mohou čelit jednotlivým stresovým faktorům s různou frekvencí.

⁵ Pokud není uvedeno jinak, citace přeložila do českého jazyka autorka článku.

2.1 Tlumočení na dálku

Výčet stresových faktorů by nebyl kompletní, pokud bychom nevzali v potaz čím dál rozšířenější využívání nových technologií, resp. tlumočení na dálku (tzv. remote interpreting). Výhody a nevýhody tlumočení na dálku, jak je vnímají tlumočníci, popisuje výzkum Corpasové Pastorové a Gabera (2020), kterého se zúčastnilo celkem 56 respondentů.⁶ Právě stres považují účastníci šetření za největší nevýhodu tlumočení na dálku (38 % respondentů). Za zdroj stresu při tlumočení na dálku označuje řada z nich nevhodné technické podmínky, viz následující odpověď jednoho z respondentů (Corpas Pastor – Gaber 2020: 68): „Je pro mě stresující a nepříjemné, že (téměř vždy) špatně slyším, opakovaně musím žádat o zopakování řečeného a o to, aby klient hovořil pomaleji a zřetelněji.“

(Sebe)hodnocení, tedy to, jakým způsobem vnímá tlumočnick sám sebe a zda si účastníci komunikační situace porozumí, tedy zda je tlumočení úspěšné, může být podle Marie Příbylové (2014: 50) dalším významným zdrojem stresu. Pokud je tlumočnick se svým výkonem nespokojen nebo se začne obávat, že se setká s negativním hodnocením svého výkonu, způsobeným navíc okolnostmi, které nemohl ovlivnit, práce se pro něj stane frustrující a jeho motivace a pracovní uspokojení se sníží.

Tlumočení na dálku může umocnit další již jmenovaný stresor, tj. neschopnost udržet si přehled o tom, kdo co říká. Například při tlumočení po telefonu totiž tlumočnick nevidí mimiku a gesta osob, pro které tlumočí. Přítomnost obrazu při tlumočení přes videohovor však může být podle Corpasové Pastorové a Gabera naopak rozptylující. Nejen proto, ale zejména kvůli vyšší technické náročnosti tlumočení přes videohovor respondenti hodnotí tlumočení po telefonu jako obecně méně stresující než tlumočení přes videohovor. Pro bezmála třetinu tlumočnicků pak tlumočení po telefonu není stresující vůbec (Corpas Pastor – Gaber 2020: 69). K tomu mohou přispívat některé výhody, které dle respondentů tlumočení na dálku představuje a které mohou stres odbourávat. Mezi tyto výhody řadí respondenti svou větší dostupnost, pohodlí, vyšší motivaci a produktivitu (Corpas Pastor – Gaber 2020: 67).

Přestože Corpasová Pastorová a Gaber vycházejí z dříve publikovaných výzkumů, dle kterých tlumočení na dálku pro tlumočnický představuje též časovou a finanční úsporu, jelikož není vyžadován přesun na místo tlumočení, účastníci jimi provedeného šetření tuto finanční úsporu nepotvrzují, naopak zmiňují, že tlumočení na dálku, konkrétně tlumočení po telefonu, je placeno hůře (Corpas Pastor – Gaber 2020: 68). Nedostatečné finanční ohodnocení uvádí jako jeden z nejpálčivěji pocíťovaných zdrojů stresu rovněž účastníci Korpalaova výzkumu (2021: 562), kteří upozorňují též na velké zpoždění plateb ze strany institucí. Finanční ohodnocení, nerovnováha mezi pracovním úsilím a odměnou a nespravedlnost v přiřazování pracovních úkolů a odměn přitom mají zásadní vliv na pracovní uspokojení jedince a rozvoj duševních poruch (Ptáček – Vňuková – Raboch 2017: 84). K jejich rozvoji může přispět též pracovní nestabilita, kterou zažívají tlumočnick pracující na volné noze. Neexistence pravidelného příjmu spolu s neadekvátním finančním ohodnocením komunitního tlumočení nutí tlumočnický na volné noze přijí-

⁶ Ti mají zkušenost s tlumočením na dálku po telefonu (91 % respondentů), přes videohovor (36 % respondentů) a se simultánním tlumočením na dálku (21 % respondentů).

mat nadměrné množství zakázek, které je pro ně psychicky neúnosné (Creeze – Atkinson – Pask – Au – Wong 2015: 76). To vše brzdí profesionalizaci komunitního tlumočení a může mít za následek úplný odchod tlumočnicků z této profese (Hale 2008: 100; D’Hayer 2012: 239).

Rys, který spojuje výzkumy představené v této kapitole a na který bychom zde rádi upozornili, je vysoký podíl žen mezi účastníky jednotlivých šetření. Růst podílu žen v tlumočnické profesi potvrzují Corpasová Pastorová a Gaber (2020: 72). Nabízí se otázka, zda narůstající míra feminizace tlumočnické profese nevede k tomu, že je na ni nahlíženo jako na jedno z „typicky ženských povolání“. Vysoká koncentrace žen v takových povoláních vede k poklesu prestiže těchto povolání, potažmo k poklesu vyplácených odměn (Křížková – Pospíšilová – Maříková – Marková Volejníčková 2018: 21). Čím vyšší je v daném povolání podíl mužů, tím vyšší je finanční ohodnocení. Naopak zvyšuje-li se podíl žen, výdělky klesají. Důvodem je genderově stereotypní optika, která „typicky mužská povolání“ vnímá jako fyzicky či mentálně náročnější a zcela ignoruje skutečnost, že mnohá povolání vykonávaná zpravidla ženami jsou neméně fyzicky či mentálně náročná.

2.2 Problematika variability jazyka

Poslední významné stresové faktory, které bychom zde rádi pojmenovali, jsou faktory, které mohou být způsobeny nedostatečnou znalostí cizího jazyka, jeho regionálních variant či nedostatečným seznámením se s nimi. Podle výzkumu provedeného Ustamujíčovou je nedostatečná znalost jazyka a slovní zásoby vůbec nejčastější stresor pocítovaný studenty komunitního tlumočení (Ustamujíč 2011 cit. dle Valero Garcés 2015: 96), a to těsně před nedostatečným porozuměním dialektu mluvčího. Klientův dialekt mezi nejčastější zdroje stresu, s nimiž se setkávají, zařazují také účastníci Korpalem provedeného výzkumu, tj. soudní tlumočníci (Korpál 2021: 560).

Problematičnost nedostatečného porozumění dialektu mluvčího potvrzují Kristin J. Van Engenová a Jonathan E. Peelle (2014). Ti popisují vliv přízvuku nerodilého mluvčího i regionální varianty rodilého mluvčího, kterou posluchač dostatečně nezná, na poslech. Z jimi prezentovaných poznatků vyplývá, že jakákoliv odchýlení, ať už fonetická či lexikální, od varianty jazyka, kterou posluchač zná, způsobují, že posluchač musí na poslech vynaložit větší kognitivní úsilí. Celkové kognitivní úsilí posluchače je však omezené. Pokud posluchač vynaloží nadměrné kognitivní úsilí na poslech, resp. rozklíčování řečeného, zbude mu méně úsilí na ostatní činnosti a sníží se jeho schopnost řečené informace analyzovat a ukládat do paměti. Proto by měli být profesionální tlumočníci vystaveni různým regionálním variantám svých pracovních jazyků v ideálním případě již během studia, jak navrhuje Daniel Gile (2017: 26).

2.3 Copingové strategie

Příprava, kterou mohou tlumočníci předcházet potenciálně stresujícím situacím, může být jak průběžná, jež zahrnuje neustálé vzdělávání v jazykové oblasti a v oblasti reálií (Příbylová 2014: 40), tak může předcházet konkrétní akci. Pro práci komunitních a soudních tlumočnicků je však bohužel typická nemožnost připravit se na tlumočení

setkání z důvodu nedostupnosti materiálů k přípravě či z důvodu časové tísně, jelikož často je tlumočnické oslovení krátce před setkáním.

Důležitost přípravy autoři odborné literatury (Mračková Vavroušová – Pokojová 2021: 148) zmiňují také v souvislosti s tlumočením na dálku a navrhují, aby výuka tlumočení probíhala tzv. hybridní formou, kdy studenti tlumočení absolvují některé tlumočnické semináře prezenčně a některých se účastní na dálku, díky čemuž se lépe seznámí s tlumočnickými online platformami a zvyknou si na jejich užívání.

Studenti by měli být během studia dále podporováni v tom, aby se méně soustředili na strach a nervozitu, kterou při tlumočení pociťují, pěstovali své sebevědomí a tlumočení vnímali jako výzvu, během níž mohou ukázat své schopnosti (Jiménez-Ivars – Pinazo Calatayud 2001 cit. dle Příbylové 2014: 83). Zároveň by však měli znát své hranice, naučit se mít na sebe realistické nároky a odmítat nadměrné pracovní zatížení, což může být pro tlumočnický stresovaný nestabilním příjmem a nedostatečným finančním ohodnocením bezpochyby obtížné. Přesto nebo právě proto by si tlumočníci měli osvojit také základní metody psychohygieny a schopnost identifikovat potenciálně stresující situace a příznaky stresu, aby na stres mohli včas reagovat a zabránit tak rozvoji duševních obtíží.

Při tlumočení náročných komunikačních situací doporučují odborníci mít na paměti své kompetence, svou roli a snažit se zachovávat si profesionální odstup (Pánková Kratochvílová 2018: 7). K tomu může tlumočnickovi pomoci i relativně netradiční strategie, tj. hovořit při tlumočení ve 3. osobě, nikoliv v 1. osobě, jak je tomu při tlumočení zvykem. Pokud je obsah tlumočení traumatický, tlumočení ve 3. osobě napomůže tlumočnickovi udržet si od obsahu tlumočení jazykový a psychologický odstup (Bot 2005 cit. dle Creeze – Atkinson – Pask – Au – Wong 2015: 79). Po tlumočení náročných komunikačních situací by měla být samozřejmostí supervize – konzultace s odborníkem (Pánková Kratochvílová 2018: 12), případně intervize – sdílení a poskytnutí vzájemné podpory mezi kolegy tlumočníky.

3. Dotazníkové šetření

Výše představená teoretická východiska posloužila jako inspirace pro tvorbu dotazníkového šetření.⁷ Při jeho tvorbě jsme se dále opírali o doporučení uvedená v publikacích Sandry Haleové a Jeminy Napierové (2013) a Hedviky Novotné, Ondřeje Špačka a Magdalény Štovíčkové Jantulové (2019). Za účelem odstranění případných nedostatků předcházel rozeslání dotazníku pilotáž se třemi respondenty. K vytvoření dotazníku jsme použili Google formulář, který byl ve snaze o co největší návratnost zaslán potenciálním respondentům (komunitním tlumočnickům s pracovními jazyky čeština a španělština) různými cestami – respondenti byli osloveni prostřednictvím sdružujících organizací, sociálních sítí a e-mailové komunikace.

⁷ Šetření je součástí výzkumu prováděného pro potřeby připravované disertační práce věnované roli americké španělštiny ve výuce tlumočení se zaměřením na komunitní tlumočení. Přípravovaná práce si klade za cíl přispět ke zvýšení povědomí o komunitním tlumočení. Z toho důvodu se dotýká též dosud spíše opomíjeného, ale důležitého tématu, jakým je vliv stresu na práci tlumočnicků.

3.1 Výzkumný soubor

Výsledný výzkumný soubor 41 respondentů je poměrně pestrý, a to nejen co do věku a délky praxe respondentů: ve výzkumném souboru jsou zastoupeny všechny věkové kategorie s výjimkou kategorie 24 let a méně a kategorie 55–64 let (13 respondentů je ve věku 25–34 let, 14 respondentů je ve věku 35–44 let, 10 respondentů je ve věku 45–54 let a čtyři respondenti jsou ve věku 65 let či více); víceméně vyrovnané je také zastoupení respondentů s ohledem na délku jejich praxe (šest respondentů uvedlo tři či méně let praxe, 12 respondentů má 4–9 let praxe, devět respondentů má 10–15 let praxe a 14 respondentů, tedy nejpočetněji zastoupená skupina, má 16 či více let praxe).

Celkem 12 respondentů získalo v minulosti vysokoškolské tlumočnické vzdělání a 20 respondentů jiné vysokoškolské filologické vzdělání (tři respondenti absolvovali jak tlumočnický obor, tak jiný filologický obor). Z 29 respondentů, kteří neabsolvovali vysokoškolské studium tlumočnictví, uvedlo nějakou formu tlumočnického vzdělání (obecný kurz tlumočení, tlumočnický kurz pro interkulturní pracovníky aj.) celkem devět respondentů. Dále jsme se ptali na současnou praxi respondentů. Z jejich odpovědí vyplývá, že nejčastěji tlumočí na cizinecké policii, na Odboru azylové a migrační politiky (OAMP) a u lékaře či v nemocnici. Zkušenost má řada z nich například i s tlumočením na úřadu práce, ve škole nebo na pracovišti neziskových organizací. Přestože z celkového počtu 41 respondentů je 23 respondentů soudními tlumočníky, také oni tlumočí v prostředích, kde soudního tlumočnicka není specificky zapotřebí (u lékaře apod.).

3.2 Odpovědi respondentů

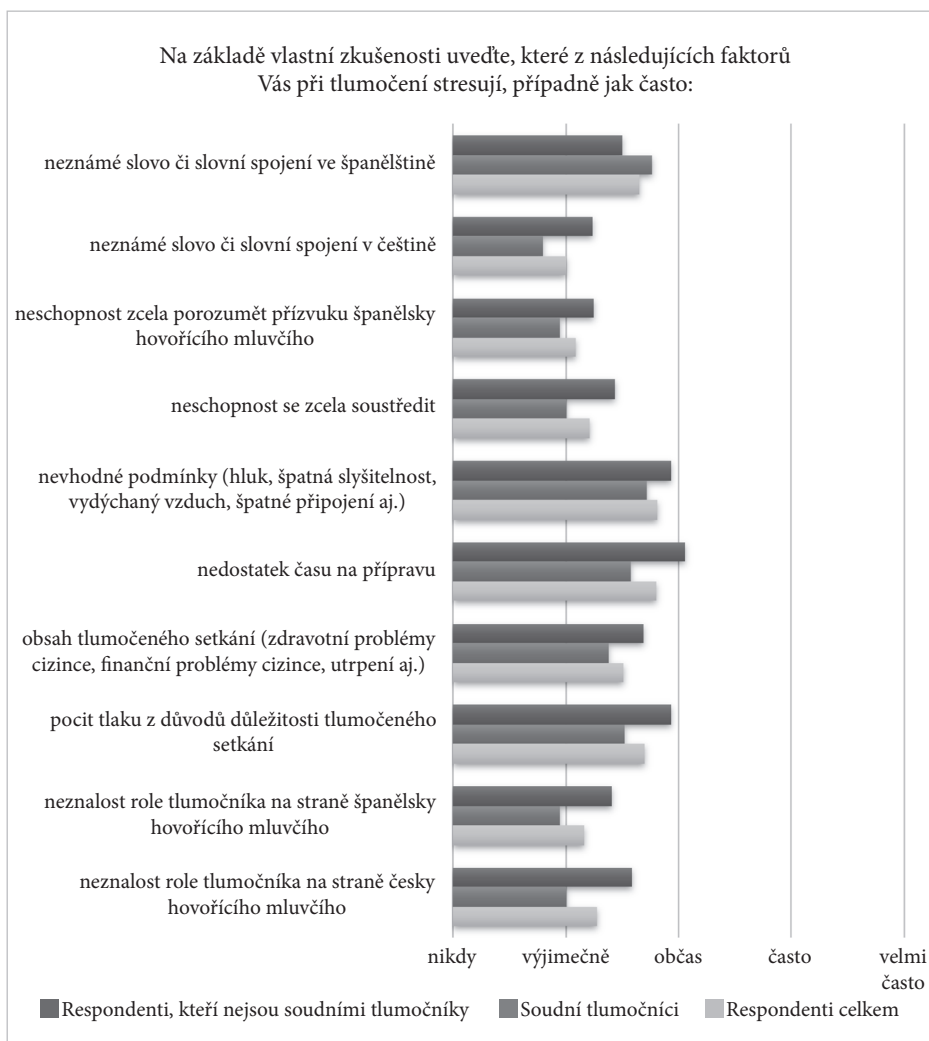
Aspektu stresu v tlumočení byla v dotazníku věnována především jedna baterie otázek, tedy souhrn otázek, pro jejichž zodpovězení respondent využívá stejnou sadu možností odpovědi. Předpokládáme, že respondent při volbě odpovědi na jednotlivé položky aplikuje totožný metr (Novotná – Špaček – Štovičková Jantulová (eds.) 2019: 162) a výpočetní hodnota odpovědi navzájem je tak vyšší.

Nejčastější stresory, s nimiž se naši respondenti setkávají, pokud nebereme v potaz prostředí, v němž tlumočí, jsou nevhodné pracovní podmínky (hluk, špatná slyšitelnost, vydýchaný vzduch, špatné připojení aj.) a nedostatek času na přípravu. Téměř stejně často, byť o něco méně, jsou naši respondenti stresováni pocitem tlaku způsobeným důležitostmi tlumočeného setkání, neznámým slovem či slovním spojením ve španělštině a obsahem tlumočeného setkání.⁸

Tyto a zbylé stresory zobrazuje následující graf, jenž navíc znázorňuje, jak často naši respondenti pocítují jednotlivé stresory s ohledem na to, zda jsou soudními tlumočníky (23 respondentů), či nikoliv (18 respondentů).

Z grafu vyplývá, že soudní tlumočníci pocítují obecně méně stresu než respondenti, kteří soudními tlumočníky nejsou. S výjimkou neznámého slova či slovního spojení ve španělštině, což je spolu s nevhodnými pracovními podmínkami pro soudní tlumočníky

⁸ Do dotazníkového šetření nebyly všechny potenciální stresory zahrnuty proto, že rozsah dotazníkového šetření nemohl být neomezený. Snažili jsme se respondenty otázkami příliš nezahltit, aby byli ochotni vyplnit dotazník, který se dotýkal celé řady témat, až do konce.

Graf 1 Stresové faktory při tlumočení s ohledem na prostředí, v němž respondenti tlumočí

nejvýznamnější stresor, jsou pro respondenty, kteří nejsou soudními tlumočníky, všechny stresory závažnější a pociťují je častěji. Domníváme se, že tyto výsledky mohly být ovlivněny též věkem respondentů, jelikož skupina soudních tlumočnicků je průměrně o 10 let starší než skupina tlumočnicků, kteří soudními tlumočníky nejsou.⁹ Stresory, které na tlumočnický působí, se dle Korpala (2021: 567) se zvyšující se délkou tlumočnické praxe proměňují, a tlumočníci se střední délkou praxe pak pociťují méně stresu než jejich profesně mladší, ale i starší kolegové.

⁹ Tento údaj je pouze orientační, jelikož respondenti v dotazníku neuváděli svůj přesný věk, ale vybírali z členění 24 a méně, 25–34 let atd.

Po neznámém slovu či slovním spojení ve španělštině a nevhodných pracovních podmínkách pocítují soudní tlumočníci nejčastěji stres způsobený nedostatkem času na přípravu a pocitem tlaku z důvodu důležitosti tlumočeného setkání. Poslední tři jmenované stresory jsou zároveň nejvýznamnějšími stresory pro respondenty, kteří nejsou soudními tlumočníky.

Tyto výsledky se do velké míry shodují s výzkumy představenými na předchozích stranách. Připomeňme výzkum Ustamujicové (2011 cit. dle Valero Garcés 2015: 95), podle kterého profesionální komunitní tlumočníci nejčastěji pocítují stres způsobený důležitostí tlumočeného setkání, neadekvátním chováním mluvčích, nedostatkem času na přípravu, nevhodnými pracovními podmínkami a nedostatečnou znalostí jazyka či slovní zásoby. S výjimkou neadekvátního chování mluvčích se čtyři z pěti nejčastějších stresorů uváděných našimi respondenty a respondenty Ustamujicové překrývají. Shodu můžeme pozorovat též s výzkumem Korpala (2021: 560), jehož respondenti, vesměs soudní tlumočníci, řadí mezi jimi nejčastěji pocítované stresory rychlost projevu, nedostupnost materiálů k přípravě, pocit zodpovědnosti za obsah sdělení, nevhodné pracovní podmínky, neschopnost zcela porozumět přízvuku mluvčího a nedostatek času na přípravu.

Positivní dopad přípravy na psychickou pohodu zmiňovali naši respondenti v další otázce dotazníku, konkrétně v odpovědích na tvrzení *Považuji za důležité, abych byl/a předem upozorněn/a, z jaké země pochází cizinec, pro kterého budu tlumočit*. S tvrzením zcela souhlasí 15 respondentů, spíše souhlasí 13 respondentů, spíše nesouhlasí 10 respondentů a zcela nesouhlasí dva respondenti (jeden respondent na tuto otázku neodpověděl). Přestože pozitivní dopad přípravy na psychiku zmínili v odpovědi, ve které měli odůvodnit svůj (ne)souhlas s tvrzením, explicitně pouze dva respondenti, předpokládáme, že pozitivně ovlivňuje příprava i psychiku ostatních respondentů, kteří v navazující otázce uvedli, že považují za důležité připravit se na regionálně vázanou terminologii, přízvuk mluvčího, realie aj. Jeden z respondentů, který zmínil vliv přípravy na psychickou pohodu, uvedl: „Je dobré to předem vědět, ačkoli přípravu to pravděpodobně nezmění. Spíše jde o psychologický faktor, zabránit překvapení, které by mohlo působit stresově.“

Pokud přistoupíme k rozdělení respondentů dle délky jejich tlumočnické praxe (viz tabulka níže), zjišťujeme shodu s výsledky Korpala výzkumu (Korpala 2021: 567), tedy že respondenti se střední délkou praxe, tj. v našem případě ti, kteří profesně tlumočí 10 až 15 let, pocítují oproti profesně mladším i starším tlumočnickům nejméně stresu. Naopak nejvíce stresu pocítují profesně nejmladší tlumočníci. Četnost, s jakou se s jednotlivými stresory setkávají, vyjadřovali respondenti na pětibodové škále s možnými odpověďmi *velmi často, často, občas, výjimečně a nikdy*.

Jedinými stresory, které pocítují profesně nejmladší tlumočníci méně často než někteří jejich zkušenější kolegové, jsou zdroje stresu související úzce s pracovními jazyky, resp. neschopnost zcela porozumět přízvuku španělsky hovořícího mluvčího a neznámé slovo či slovní spojení ve španělštině. Tyto odpovědi by bylo možné zdůvodnit tím, že naši respondenti ve věku 25 až 34 let mají dle jiné části dotazníku věnované osvojení si cizího jazyka jako jediní vesměs zkušenost s vyučujícím rodilým mluvčím španělštiny, a proto jsou si ve španělštině možná – v porovnání s jinými aspekty tlumočení – jistější.

Závěrem bychom rádi poukázali na možná omezení šetření. Ta jsou způsobena nedokonalostí dotazníkového šetření coby kvantitativního nástroje sběru dat, jež umožňuje

Tabulka 1 Stresové faktory při tlumočení s ohledem na délku praxe respondentů

	3 roky praxe a méně	4 až 9 let praxe	10 až 15 let praxe	16 let praxe a více
neznalost role tlumočnicka na straně česky hovořícího mluvčího	3,33	2,16	1,88	2,11
neznalost role tlumočnicka na straně španělsky hovořícího mluvčího	2,83	2,16	1,88	2
pocit tlaku z důvodu důležitosti tlumočeného setkání	3,4	2,83	2,55	2,36
obsah tlumočeného setkání (zdravotní problémy cizince, finanční problémy cizince, utrpení aj.)	2,8	2,58	2,11	2,63
nedostatek času na přípravu	3,33	2,66	2,55	2,88
nevhodné podmínky (hluk, špatná slyšitelnost, vydýchaný vzduch, špatné připojení aj.)	3,2	2,5	2,66	3,09
neschopnost se zcela soustředit	2,8	1,83	2,25	2,33
neschopnost zcela porozumět přízvuku španělsky hovořícího mluvčího	2,2	2,25	2	1,88
neznámé slovo či slovní spojení v češtině	2,66	1,81	1,77	2
neznámé slovo či slovní spojení ve španělštině	2,4	2,83	2,55	2,63

sbírat data od většího počtu respondentů, ale neumožňuje badateli zjistit, jakým způsobem respondent k volbě své odpovědi přistoupil (například zatímco odpověď *často* může pro jednoho respondenta znamenat jednou týdně, pro jiného jednou za měsíc). Doufáme však, že výsledky, které se do značné míry shodují s dosavadním výzkumem, mimo jiné pomohou přispět k povědomí o náročnosti tlumočnické profese a upozornit na nutnost začlenění strategií zvládnání stresu do výuky tlumočení.

4. Závěr

Výzkum představený v předchozí kapitole potvrzuje, že tlumočníci pracující jak v komunitním, tak v soudním prostředí jsou při výkonu své profese vystavováni mnoha zdrojům pracovního stresu. Budoucí profesionální tlumočníci by se proto během studia měli naučit identifikovat potenciálně stresující situace a příznaky stresu a osvojit si copingové strategie, které jim pomohou stres zpracovat a předejít tak možnému kritickému dopadu na duševní i fyzické zdraví.

Žádoucí by bylo též zvýšit povědomí o tlumočnické profesi, jelikož nedostatečná znalost této profese mezi uživateli tlumočení může být sama o sobě pro tlumočnický zdroj

stresu. Nedostatečná znalost tlumočnické profese vede při konkrétních tlumočnických úkonech k nedostatku materiálů a času na přípravu a k nezajištění vhodných pracovních podmínek, což jsou nejen dle našeho výzkumu nejčastější stresory, s nimiž se tlumočníci setkávají. Vede ale také k nedostatečnému finančnímu ohodnocení tlumočnicků, které přispívá k tomu, že čím déle se tlumočníci své profesi věnují, tím menší pracovní uspokojení pociťují. Společnost by měla přijmout skutečnost, že tlumočení musí vykonávat profesionální a vysoce kvalifikovaní tlumočníci, kteří by měli být za svou práci adekvátně finančně ohodnoceni. Tyto finanční náklady zcela převáží prospěch, jaký bude mít společnost z toho, že si všichni její členové navzájem porozumí (Kalina 2015: 81).

BIBLIOGRAFIE

- Corpas Pastor, Gloria – Gaber, Mahmoud (2020) 'Remote interpreting in public service settings: technology, perceptions and practice', *Skase Journal of Translation and Interpretation* 13(2): 58–78.
- Creeze, Ineke – Atkinson, David – Pask, Robyn – Au, Patrick – Wong, Sai (2015) 'Teaching Interpreters About Self-Care', *International Journal of Interpreting Education* 7(1): 74–83.
- D'Hayer, Danielle (2012) 'Public Service Interpreting and Translation: Moving Towards (Virtual) Community of Practice', *Meta* 57(1): 235–247.
- Gile, Daniel (2017) 'The Cirin Bulletin n°54', *The Cirin Bulletin*: <https://www.cirin-gile.fr/bulletins/Bulletin-54-Jul-2017.pdf> (access: 25. 7. 2023).
- Hale, Sandra (2008) 'Controversies over the Role of the Court Interpreter', in Valero Garcés, Carmen – Martin, Anne (eds.) *Crossing Borders in Community Interpreting: Definitions and Dilemmas*, Amsterdam: John Benjamins, 99–121.
- Hale, Sandra – Napier, Jemina (2013) *Research Methods in Interpreting: A Practical Resource*, Londýn: Bloomsbury.
- Kalina, Sylvia (2015) 'Ethical Challenges in Different Interpreting Settings', *MonTI Special Issue* 2: 63–86.
- Korpal, Paweł (2021) 'Stress experienced by Polish sworn translators and interpreters', *Perspectives: Studies in Translation Theory and Practice* 29(4): 554–571.
- Křížková, Alena – Pospíšilová, Kristýna – Maříková, Hana – Marková Volejníčková, Romana (2018) *Rozdíly v odměňování žen a mužů v ČR. Pracoviště, zaměstnání, stejná práce a rozklad faktorů*, Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí.
- Loutan, Louis – Farinelli, Tiziana – Pampallona, Sandro (1999) 'Medical interpreters have feelings too', *International Journal of Public Health* 44(6): 280–282.
- Novotná, Hedvika – Špaček, Ondřej – Štovíčková Jantulová, Magdaléna (eds.) (2019) *Metody výzkumu ve společenských vědách*, Praha: FHS UK.
- Mračková Vavroušová, Petra – Pokojová, Jana (2021) 'On-line výuka tlumočnických seminářů (na příkladu pražského Ústavu translologie FF UK)', *AUC Philologica* 2: 133–149.
- Pánková Kratochvílová, Kristýna (2018) 'Psychohygienu pro tlumočnický', *Česká komora tlumočnicků znakového jazyka: komoří bulletin* 2: 5–14.
- Pöchhacker, Franz (2004) *Introducing Interpreting Studies*, London – New York: Routledge.
- Příbylová, Marie (2014) *Zvládání stresu při simultánním tlumočení (teoreticko-empirická studie)*, diplomová práce, Praha: FF UK, Ústav translologie.
- Ptáček, Radek – Vňuková, Martina – Raboch, Jirí (2017) 'Pracovní stres a duševní zdraví – může věst práce k duševním poruchám?', *Časopis lékařů českých* 2: 81–87.
- Runcieman, Alan James (2020) 'Community Interpreting and the Covid-19 crisis: Present relevancy and future directions', *Tilburg Papers in Culture Studies*: paper 242.
- Valero Garcés, Carmen (2015) 'The impact of emotional and psychological factors on public service interpreters: Preliminary studies', *Translation & Interpreting* 7 (3): 90–102.
- Van Engen, Kristin J. – Peelle, Jonathan E. (2014) 'Listening effort and accented speech', *Frontiers in Human Neuroscience* 8.

- Vávrová, Kateřina (2015) *Komunitní tlumočení a jazykové zprostředkování na základních školách v Praze (případová studie)*, diplomová práce, Praha: FF UK, Ústav translatologie.
- Wadensjö, Cecilia (1998) *Interpreting as Interaction*, New York: Longman.
- , Cecilia (2004) 'Dialogue interpreting: A monologising practice in a dialogically organised world', *Target* 16(1): 105–124.
-

RESUMEN

Se acepta generalmente que la interpretación es una ocupación de alto estrés. Sin embargo, la literatura sobre el tema del estrés laboral en la interpretación para los servicios públicos sigue siendo escasa. En la primera parte del artículo se presenta un resumen de algunos estudios que analizan el impacto del estrés en los intérpretes para los servicios públicos e incluso en los intérpretes jurados. Se ofrece una breve descripción de los factores potencialmente estresantes y se destaca la necesidad de una formación centrada en el reconocimiento tanto de las situaciones potencialmente estresantes como de las manifestaciones del estrés. La formación también debe incluir el entrenamiento en estrategias para hacer frente al estrés. En la segunda parte del artículo se presentan los resultados de un cuestionario realizado a 41 intérpretes que trabajan con los idiomas checo y español, diseñado como parte de una investigación más amplia. Se confirman los resultados de los estudios anteriores; en general, los intérpretes indican que el estrés que experimentan proviene sobre todo de condiciones laborales no adecuadas, como el ruido, la mala acústica, la escasa ventilación, los problemas de conexión, etc., así como del tiempo limitado para la preparación. En menor medida, también mencionan verse afectados por la presión asociada con la importancia del encargo, la falta de conocimiento de los términos utilizados en español y el contenido de lo que están interpretando.

PhDr. Zuzana Brožová
Univerzita Karlova
zuzana.balounova@ff.cuni.cz

TLUMOČENÍ VE ZDRAVOTNICTVÍ – SOUČASNÝ STAV VÝZKUMU

VÁCLAV KOUTNÝ

ABSTRACT

Healthcare Interpreting – Current State of Research

Healthcare interpreting has been a topic of interest for various fields of study around the world for over 60 years; however, it has not yet been discussed comprehensively in the Czech Republic. This paper aims to lay the groundwork for future research in the country by providing a basic overview of the research findings abroad. Drawing on the summary article by Pöchhacker (2021), the contribution first examines studies and other works on interpreting in healthcare by researchers in fields other than translation studies, such as nursing, psychiatry, linguistics, and social sciences from the 1960s to the early 1990s. Afterwards, the paper compiles the findings of more recent studies from Africa; Asia and Australia; the United States, Canada and Mexico; and Northern, Southern, and Central Europe, concluding with remarks on the few works on healthcare interpreting that have been produced in the Czech Republic.

Keywords: healthcare interpreting; role of the interpreter; medical sciences; research overview; interpreting studies

1. Tlumočení ve zdravotnictví – úvod

Badatelský zájem o tlumočení ve zdravotnictví trvá již několik desetiletí, nicméně v České republice toto téma až dosud stálo relativně stranou vědeckého zájmu. Jiné země byly ovlivněny migračními pohyby dříve a ve větší míře,¹ a tak se musely vypořádat s různými výzvami, mezi něž náležela i potřeba umožnit imigrantům komunikaci ve zdravotnických zařízeních a, pokud možno, stejně kvalitní lékařskou péči jako místním obyvatelům. Snaha o dostupnou zdravotní péči pro všechny též spadá pod cíle udržitelného rozvoje OSN.

Jak napovídá samotný název zkoumané oblasti, tlumočení ve zdravotnictví (angl. *healthcare interpreting*) je tématem interdisciplinárním, jelikož se jím zabývá translátologie, jiné humanitní vědy a také vědy lékařské – a právě ty se tlumočení ve zdravotnictví věnovaly jako první, již od 60. let 20. století.² Vzhledem k sílícím migračním tlakům z důvodu

¹ Viz např. německý nábor jihoevropských pracovníků od 50. let 20. století, migrace z východní Evropy do západní po pádu železné opony, pohyby osob z Latinské Ameriky a Severní Afriky na jih Evropy od počátku 90. let ad.

² Historii bádání o tomto odvětví tlumočení mapuje Pöchhacker, z jehož shrnujícího článku vychází druhá část tohoto textu (2021: 137–143).

klimatických změn, zhoršující se ekonomické situace či válkám se jedná o téma nanejvýše aktuální a relevantní, a proto na následujících stránkách stručně pojednám o stavu výzkumu z hlediska netranslatologických i translatologických oborů.

2. Tlumočení ve zdravotnictví – mimotranslatologické těžiště výzkumu

Jak jsem již uvedl, do 60. let spadají první dílčí studie pojednávající o tlumočení ve zdravotnictví, které ovšem na téma nenahlížely translatologicky, ale z pohledu lékařských věd. Například v oboru ošetrovatelství Richie již v roce 1964 zkoumá vlastnosti, jimiž by tlumočnick ve zdravotnictví měl disponovat. Zmiňuje zejména dodržování mlčenlivosti nebo důkladnou znalost kultury, z níž pacient pochází, a na druhou stranu odmítá osobní angažovanost, a tedy i využívání rodinných příslušníků jakožto tlumočnicků.

Do 60. let kromě ošetrovatelství spadá i zájem o tlumočení ve zdravotnictví z oblasti psychiatrie, kde užívání tlumočnicků při rozhovorech s pacienty zkoumá Bloom a definuje tři paradigmatické role tlumočnicka ve vztahu k tazateli (lékaři) – tlumočnick se sám stane tazatelem, jeho nástrojem anebo partnerem. V 70. letech Price zkoumá rozhovory v nemocnici na Fiji, jež tlumočí dva zřízenci s určitými tlumočnickými zkušenostmi a jeden paranoidní schizofrenik v remisi bez tlumočnických zkušeností, ale zato s prokazatelně vyšším vzděláním; autor více chyb sledává u zřízenců, a to zejména ve směru pacient-psychiatr, kde docházelo k celé řadě vynechávek a klinicky důležitých adicí. Price zároveň upozorňuje, že tlumočnickovu zdánlivou kompetenci lze snadno zaměnit za kompetenci skutečnou.³

Další psychiatricky zaměřené bádání ve zdravotnictví cílilo na posuny v tlumočení, jako tomu bylo např. ve výzkumu Marcose z roku 1979, který objevil konzistentní výskyt posunů souvisejících s nedostatečnými jazykovými i faktickými vědomostmi a překladatelsko-tlumočnickými dovednostmi tlumočnicků. V roce 1991 na tuto studii navázali Vasquez a Javier, kteří varovali před využíváním služeb tlumočnicků bez náležité přípravy a akcentovali negativní dopady, jež mohou tlumočnické chyby způsobit.

Kromě ošetrovatelství a psychiatrie Pöhhacker ve svém článku zmiňuje i lingvistiku, kde se badatelé v různých případových studiích od 70. let do přelomu tisíciletí zaměřují na komunikační problémy a také na roli tlumočnicka ve zdravotnictví – např. Davidsonova disertační práce z roku 1998 zkoumá korpus lékařských rozhovorů a popisuje, že tlumočnicki v nich plní i prediagnostickou roli, tedy že upravují a zkracují pacientův projev, aby nedocházelo k odbočkám a rozhovor se zbytečně neprodložoval.

Obor lékařství se o tlumočení ve zdravotnických zařízeních začíná zajímat koncem 70. let, a zejména v letech osmdesátých, kdy se tomuto tématu díky Putschovi dostává širší pozornosti a kdy Ebden vydává studii zkoumající dopady angažování ad hoc tlumočnicků.⁴ Podle tohoto autora ad hoc tlumočnicki ze 143 lékařových dotazů nepřetlumočili čtvrtinu až polovinu správně nebo vůbec a alespoň jeden tlumočnick vynechal přes osmdesát termínů či slovních spojení souvisejících s anatomii či pacientovými sympto-

³ Pöhhacker 2021: 138.

⁴ Tzv. ad hoc tlumočnicki nemají tlumočnickou přípravu a jsou zrovna „po ruce“ – jedná se o rodinné příslušníky, bilingvní přátele, někdy nemocniční personál apod.

my. Zároveň však ošetřujícímu lékaři rozhovory nepřipadaly ničím podezřelé, ačkoli byly silně zavádějící a ztěžovaly stanovení správné počáteční diagnózy.

Mezi poslední netranslatologické obory zmiňované Pöchhackerem patří společenské vědy (kulturní antropologie a sociologie) či teorie komunikace. Kulturní antropologii autor klade do opozice vůči lékařství – zatímco lékaře zajímají zejména dopady jazykových bariér na poskytování péče a kvantifikace úspěšnosti léčby, kulturní antropologové zdůrazňují ve vztahu pacienta a lékaře roli kultury. Teoretici komunikace se zaměřují na role tlumočnicka ve zdravotnictví – Hsieh (2006b) zjišťuje, že chování ostatních účastníků komunikace hraje klíčovou roli při tlumočnickově rozhodování, jakou strategii zvolit a jakou roli v ten který moment plnit. Konstatuje rovněž – stejně jako Cecilia Wadensjö o osm let dříve⁵ – nedostatečnost tzv. *conduit modelu*, tedy modelu tlumočnicka jako neviditelného „překladaatele“ mezi dvěma jazyky, pro účely tlumočení ve zdravotnictví. A teprve s Cecilíou Wadensjö v 90. letech se na zdravotnictví začíná orientovat i teorie tlumočení; mezinárodní pozornosti se tématu dostává až s první konferencí *Critical Link* v roce 1995 (Pöchhacker 2021: 135).⁶

3. Období od 90. let 20. století – zapojení translologie

V 90. letech 20. století se k řadě oborů zkoumajících tlumočení ve zdravotnictví připojuje i translologie, jejíž zájem o tuto oblast trvá dodnes.⁷ V současnosti vznikají nové monografie i specializované články na dílčí aspekty tohoto tématu, jako jsou např. tlumočnickovy role, emoce, strategie, komunikační situace či produkt tlumočení (často z hlediska kvality, ale také obsahu – ve spojení se strategiemi adice či omise), a to takřka po celém světě. V následující podkapitole se pokusím naznačit⁸ směry bádání na různých světadílech, a to při částečném zapojení historického hlediska.

3.1 Tlumočení ve zdravotnictví v Africe

Značná část výzkumu tlumočení ve zdravotnictví v Africe se soustřeďuje na zdravotnická zařízení v Jihoafrické republice (JAR),⁹ kde existence celkem dvanácti úředních jazyků často vede k tomu, že poskytovatel zdravotní péče a pacient hovoří odlišnými jazyky. K možnému nedorozumění také přistupuje problematika rasy – již před konferencí

⁵ Např. Wadensjö 1998.

⁶ *Critical Link* nebyla první takto zaměřenou konferencí. Před ní proběhla v roce 1994 menší konference o tlumočení ve zdravotnictví v americkém Seattlu (Angelelli 2019: 157).

⁷ To samozřejmě neznamená, že zájem o téma v ostatních oborech ustal. I nadále vznikaly a vznikají studie zaměřené na tlumočení ve zdravotnictví z pohledu netranslatologů, které ještě v 90. letech 20. století často dominovaly, zatímco bádání translologů teprve začínalo. Výsledky studia netranslatologů byly pak často do translologie integrovány, viz práce Elaine Hsieh (původně absolventka komunikačních studií), či dokonce i Claudie Angelelli (vzděláním aplikovaná lingvistka). O badatelské aktivitě těchto autorek podrobněji níže.

⁸ Zde podaný přehled si nečiní nárok na úplnost. Cílem textu je podat hrubý obraz stavu zkoumané problematiky podle toho, v jakých zemích se o tématu píše nejvíce, ale nevyčerpát je zcela. Proto zákonitě některé oblasti či státy v přehledu absentují.

⁹ Samozřejmě existují i výzkumy v jiných afrických státech (např. již Launer 1978; Konosoang – Anthonissen 2014; Moreno-Bello 2020; Bira et al. 2022; částečně i Rada 2021 ad.), ale z důvodu rozsahu článku se zde omezím na Jihoafrickou republiku.

Critical Link, v roce 1994, dle Pöchhacker (2021: 153) vzniká etnografická studie Athalie Crawford zaměřená na to, co je „ztraceno v překladu“ při komunikaci černošských pacientů a bělošských lékařů ve třech jihoafrických nemocnicích. O dva roky později vychází průzkum klinického psychologa Gerarda Drennana pojednávající o tlumočení pro pacienty užívající jazyk xhosa v jedné psychiatrické instituci v Západním Kapsku (Drennan 1996). Drennan již tehdy konstatoval, že nejčastěji tlumočí laikové (personál nemocnice či rodinní příslušníci nebo přátelé), zatímco profesionální tlumočníci zastupují jen 5 % tlumočících osob (1996: 344). Autor rovněž uvádí, že profesionální tlumočníci byli placeni stejně jako zdravotničtí asistenti, což mohlo vzhledem k zodpovědnosti pozice a požadovaným dovednostem řadu kvalifikovaných adeptů odradit.

Tentýž autor se jazykové situaci v jihoafrické psychiatrii věnuje i v dalších studiích, kde např. analyzuje institucionální a organizační hledisko jazykového zprostředkování pacientům užívajícím jazyk xhosa v nemocnici Lentegeur v Západním Kapsku a dochází k závěru, že v rámci zajištění dostupnosti psychiatrické péče pro všechny se zcela zanedbává komunikační aspekt (Drennan 1999: 18). V témže roce se Drennan a Leslie Swartz zamýšlí nad tím, co se od tlumočnicků očekává (Swartz – Drennan 1999). Z 28 rozhovorů s členy personálu jedné jihoafrické nemocnice pak vyplývá, že tlumočnický by měl plnit roli jazykového a kulturního odborníka, pacientova zastávce a „institucionálního terapeuta“, který přispívá i k propojení kolektivu nemocničních pracovníků (někteří mluví pouze anglicky, jiní i jazykem xhosa, někteří jsou běloši, jiní černoši). Hledisko vícejazyčné komunikace a rasové otázky v psychiatrii je zkoumáno i nadále (Drennan – Swartz 2002; Kilian et al. 2010; Smith et al. 2013 ad.).

Jihoafrické tlumočení ve zdravotnictví zkoumá ve své diplomové práci Bernice Saulse (Saulse 2010). Stejně jako autoři uvedení výše se i ona soustředí na oblast Západního Kapska, ale obšírněji, jelikož se nevěnuje pouze oboru psychiatrie, ale tlumočení ve zdravotnictví obecně. Mezi její závěry patří skutečnost, že služby profesionálních tlumočnicků se ve zdravotnických zařízeních využívají jen zřídka (na nemocnici připadá jeden až čtyři tlumočníci) či že často tlumočí laikové, a to i v případech, kdy nemocnice zaměstnává profesionály. Dále podle autorky tlumočníci museli mimo tlumočení provádět i základní administrativní úkony (řešení telefonátů apod.) a ostatní členové personálu rovněž často nevěděli, že nemocnice služeb tlumočnicků vůbec využívá, popř. jak jejich služeb využívat správně. Na stále nedostatečnou míru obeznámenosti s tlumočením ve zdravotnictví v JAR poukazuje i nově napsaný instruktážní článek o tom, jak v primární péči s tlumočníky spolupracovat co neefektivněji (Habib et al. 2023).

3.2 Oblast Asie a Austrálie

Co se Asie týče, lze konstatovat, že tamější výzkum o komunitním tlumočení obecně dosud není příliš rozvinut.¹⁰ Například v Číně první článek zaměřený na komunitní tlumočení vzniká až v roce 2006 a zkoumá soudní tlumočení, ale ve Spojených státech, nikoli v Číně.¹¹ Čínští badatelé se na domácí scénu začínají orientovat o tři roky později se stručnou přehledovou statí Su, věnovanou stavu komunitního tlumočení v Číně, pro-

¹⁰ Z důvodu rozsahu článku se zaměřím jen na Čínu a Japonsko.

¹¹ Z důvodu horší dostupnosti čínských výzkumných prací zde budu citovat přehledový článek (Gao 2022).

blémům a návrhům řešení (Gao 2022: 235). Su se o rok později zaměřuje přímo na tlumočení ve zdravotnictví a v případové studii analyzuje různé role, jež tlumočnick v tomto kontextu zastává (ibid.). Metodu případové studie volí i Zhang a Xu (Zhang – Xu 2021) při zkoumání míry viditelnosti čínských laických tlumočnicků ve zdravotnictví – konstatují, že všichni tlumočnicki v jejich studii zastávali i jinou roli než pouhého překladatele mezi dvěma jazyky, a to pacientova mluvčího (když pacient sám nebyl schopen hovořit), zastánce (když tlumočila lékařka a pacientce dala z vlastní vůle další doporučení, která ošetřující lékař sám neposkytl) či dalšího diagnostika (když tlumočnick rozšiřoval lékařovy dotazy či se sám doptával na další detaily). Empirickým bádáním se však v Číně mnoho autorů nezabývá a méně pozornosti se věnuje i profesionalizaci a hodnocení tlumočnicků – materiály o tlumočení ve zdravotnictví, které by bylo možné využít jako základ pro praxi v komunitním tlumočení, pak chybí zcela (Gao 2022: 236).

V Japonsku vznikají spíše dílčí studie mapující praxi z hlediska toho, kdo tlumočí a jaké jsou na tlumočení pohledy různých účastníků. Shrnující pohled na identitu tlumočnicků poskytuje např. Matsumoto, jež uvádí, že v Japonsku chybí legislativa o poskytování jazykových služeb, a tak většinou tlumočí bilingvní dobrovolníci, tzn. osoby nečinící si nárok na finanční odměnu (Matsumoto 2012). V následujících deseti letech se objevují průzkumy analyzující pohledy tlumočnicků i poskytovatelů zdravotní péče – Hattori ve své studii rozebírá případy, kdy tlumočnick plní roli pacientova zastánce, z pohledu dvou tlumočnicků, ředitele organizace tlumočnicků ve zdravotnictví a jednoho lékaře (Hattori 2019). Konstatuje, že tlumočnickova úloha je z hlediska ochrany pacienta a jeho práv zásadní, ale není jasně definována a poskytovatelé často neví, co všechno tato tlumočnickova role obnáší (2019: 36). Saeki a kol. pak zkoumají postoj 236 poskytovatelů vůči tlumočení na dálku a všimají si celkově pozitivního hodnocení, ale zároveň i obav souvisejících s možnou ztrátou připojení k internetu, koordinací se společnostmi zajišťujícími tlumočení na dálku a kvalitou tlumočnicka (Saeki et al. 2023).

Pokud jde o Austrálii, tamější tradice bádání o komunitním tlumočení je starší. Již v 90. letech se tomuto tématu ve svém článku věnuje Patricia Burley (Burley 1990), nicméně výzkum se dále rozvíjí později, v novém tisíciletí, a to např. studií Raffaely Merlini a Roberty Favaron (Merlini – Favaron 2003). V té autorky zkoumají 32 tlumočených interakcí mezi příslušníky italské komunity v Austrálii a australskými zdravotnickými pracovníky z hlediska tlumočnickových zásahů do mocenských vztahů. Dle tohoto výzkumu tlumočnicki při tlumočení pro pacienta vědomě či nevědomě používají méně formální registr, pomalejší tempo a emotivnější intonaci než původní řečnick (lékař) a zároveň mají tendenci lékařův projev dovysvětlovat, zatímco při tlumočení pro lékaře užívají méně výraznou intonaci, hovoří formálněji, rychleji a omezují adice i omise (2003: 225–226).

O šest let později v rámci sborníku z páté konference *Critical Link* vychází pilotní studie Pamelý Garrett, kde autorka navrhuje, jak překonat propast mezi teorií, v níž má každý na jazykové služby právo, a praxí, v níž má k tlumočnickým službám přístup jen asi třetina pacientů s omezenou znalostí angličtiny (Garrett 2009). O pokračujícím zájmu o téma pak svědčí i relativně nedávno napsaná disertační práce Mojdeh Mahdavi, která komplexně pojednává o roli tlumočnicka v australském zdravotnictví na základě analýzy praxe ve dvou melbournských fakultních nemocnicích, a to z hlediska pacientů, tlumočnicků i zdravotnického personálu (Mahdavi 2020). Kromě toho v poslední době rovněž

vznikl přehledový článek shrnující literaturu o profesionálních tlumočnických službách a jejich vlivu na úspěšnost léčby (Kwan et al. 2023).

3.3 Stav ve Spojených státech, Kanadě a Mexiku¹²

V 90. letech 20. století na zájem netranslatologických oborů o tlumočení ve zdravotnictví v severní Americe navázalo několik translátologicky orientovaných konferencí, konkrétně menší konference v Seattlu (červen 1994) a pak konference *Critical Link*, orientované na komunitní tlumočení (1995 a 1998). Na první konferenci *Critical Link* o tlumočení ve zdravotnictví pojednávaly dva příspěvky, z nichž první se zabýval nutností zajistit lepší dostupnost zdravotní péče pro osoby s omezenou znalostí angličtiny ve Spojených státech (Puebla Fortier 1997), zatímco druhý navrhoval tříúrovňový model tlumočnicků ve zdravotnictví v Kanadě, včetně zřízení nové banky profesionálních tlumočnicků (Carr 1997). Kanadě a jedné konkrétní bance tlumočnicků se věnoval i příspěvek z konference *Critical Link 2*, v němž autorka Anne-Marie Mesa publikovala výsledky studie využívající téměř 500 respondentů (pacientů, poskytovatelů zdravotní péče a tlumočnicků), kteří se vyjadřovali ke službám této banky a jejich tlumočnicků z hlediska očekávání, spokojenosti a vnímání tlumočnické práce (Mesa 2000).

V téže době se ve Spojených státech tlumočení ve zdravotnictví začíná věnovat Claudia Angelelli, jež patrně nejvíce přispěla k rozšíření poznání na tomto poli. Angelelli se nejprve v konferenčních příspěvcích zaměřuje zejména na tlumočnickovu roli a popisuje vyšší míru jeho viditelnosti v komunikaci mezi pacientem a lékařem než ve standardním konferenčním tlumočení (Angelelli 1999; 2001; 2002 ad.). V odborných člancích pak např. zmiňuje nutnost formálního vzdělání pro tlumočnický ve zdravotnictví (Angelelli 2005), popisuje kritéria jejich evaluace, přičemž klade důraz na simulaci autentických pracovních podmínek v testech tlumočnické připravenosti a jazykových dovedností (Angelelli 2007). V jedné případové studii pak analyzuje tlumočnickovy zásahy do asymetrického vztahu mezi pacientem a lékařem, kdy na sebe tlumočnick vědomě bere odpovědnost a svými strategiemi („stavěním se“ nad lékaře, vlastními doplňujícími dotazy na pacienta apod.) se sám stává nejautoritativnějším účastníkem komunikace (Angelelli 2011). Dále kromě psaní článků a konferenčních příspěvků Angelelli například pomohla definovat standardy pro kalifornské tlumočnický ve zdravotnictví (Angelelli et al. 2007), jejím patrně nejzásadnějším počinem je pak komplexní monografie *Healthcare Interpreting Explained*, v níž detailně zpracovává strategie, profesionalizaci a hodnocení tlumočnicků ve zdravotnictví či etické aspekty a kognitivní faktory při tlumočení (Angelelli 2019).

Kromě Angelelli se samozřejmě touto oblastí ve Spojených státech zabývají i další badatelé – za všechny jmenujme Elaine Hsieh, jež zpracovala řadu tematických článků, opět zejména zasvěcených různým rolím tlumočnicka v interakci lékaře a pacienta,¹³ navíc je autorkou monografie *Bilingual Health Communication*, zkoumající bilingvní komunikaci ve zdravotní péči na materiálu více než patnácti hodin tlumočených interakcí (Hsieh 2016). Roli tlumočnicka v lékařských konzultacích zkoumaly i Anna Claudia Ticca

¹² Jižní Ameriku z důvodu rozsahu ponechávám stranou.

¹³ Viz např. Hsieh 2006a; 2006b; 2007; Hsieh – Nicodemus 2015 apod.

a Véronique Traverso,¹⁴ a to konkrétně (byť nejenom) na mexickém poloostrově Yucatán, kde rozebíraly tlumočnickem iniciované doplňující dotazy na specifické informace, jež pak následně často ani nebyly přetlumočeny ošetřujícímu lékaři (Ticca – Traverso 2015). Perspektivu tlumočnicků samotných, konkrétně v konzultacích zaměřených na cíle lékařské péče a péči na konci života, pak v sérii polostrukturovaných rozhovorů analyzoval Silva a kol. (Silva et al. 2020). Tento výzkum zdůrazňuje roli aktivní spolupráce tlumočnicků a poskytovatelů zdravotní péče jak před konzultací samotnou, kdy se probírají různé medicínské koncepty, aby je tlumočnick správně pochopil, tak po ní, aby tlumočnick poskytovateli předal svůj pohled na věc (2020: 699).

3.4 Tlumočení ve zdravotnictví – severní, jižní a střední Evropa

V 90. letech začíná bádání o tlumočení ve zdravotnictví i na severu Evropy, a to s již zmíněnou švédskou badatelkou Ceciliou Wadensjö. Její klíčová publikace, *Interpreting as Interaction* (Wadensjö 1998), pojednává obecně o dialogickém tlumočení a kombinuje příklady z policejních výsledků a lékařských konzultací. Výsledkem je komplexní popis očekávání, odpovědnosti a tlumočnickovy role v interakci, který se v odborných translatologických textech cituje dodnes. Tatáž autorka se tématu dialogického tlumočení (včetně tlumočení ve zdravotnictví) věnuje i v dalších článcích a kapitolách.¹⁵

Ve Spojeném království koncem 90. let vychází studie Farooqa a kol. zkoumající dopady tlumočnickovy činnosti na rozhovory s psychiatrickými pacienty (Farooq et al. 1997). Autoři činí závěr, že chyby vznikající při tlumočených rozhovorech mohou být způsobeny i lékařem, a to např. nepřímou formulací otázek, rychlým tempem řeči či užíváním delších vět nebo složitě a nesnadno tlumočitelné terminologie (1997: 212). Dále zde vznikají práce zaměřené na jazykové zprostředkování etnickým menšinám, např. studie El Ansariho a kol., kteří zkoumají průsečíky mezi tlumočením a prosazováním zájmů pacientů s různou úrovní vzdělání a jazykových kompetencí ve východním Londýně (El Ansari et al. 2009). Tito badatelé navrhují odstranit nerovnosti v poskytování zdravotní péče školením bilingvních „zastánců“ pacientů (2009: 643–644). Do téže kategorie lze zařadit studii Whitaker a kol., jež analyzuje využívání tlumočnických služeb u 105 respondentů indického, bangladéšského či pákistánského původu (Whitaker et al. 2022). Ve Spojeném království mimo jiné rovněž probíhá výzkum tlumočení britského znakového jazyka – v oblasti tlumočení v dětské psychiatrii Ackroyd a Wright zdůrazňují potřebu intenzivní spolupráce tlumočnicka a poskytovatele zdravotní péče, včetně setkání před konzultací samotnou a následného debriefingu (Ackroyd – Wright 2018).

Na jihu Evropy je tlumočení ve zdravotnictví skutečně zásadním tématem výzkumu. Zejména italská badatelé se této oblasti v posledních letech věnují opravdu intenzivně, ale výzkum probíhá i ve Španělsku, Řecku, Slovinsku a dalších státech.¹⁶ Z italských studií

¹⁴ Autorky se tlumočením ve zdravotnictví zabírají i v jiných článcích, zde jsem pro ilustraci vybral pouze jeden. Pro další zdroje viz např. Ticca 2013; Ticca 2017; Traverso et al. 2021 aj.

¹⁵ Např. Wadensjö 2001; Jansson et al. 2017; Wadensjö 2019 ad.

¹⁶ Zde se opět pro ilustraci omezím na dva státy – Itálii a Španělsko. Zájemcům o oblast Řecka lze doporučit práci Fotiniho Apostolou (např. 2012) a situaci ve Slovinsku v témže roce zpracovali Morel, Gorjanc a Pokorn (2012).

jmenujme alespoň několik – v roce 2012 Letizia Cirillo zkoumá tlumočnické zacházení s afektivními projevy lékařů vůči pacientům a uvádí, že tlumočníci většinou tíhnou k omisi tohoto typu promluv a k udržování institucionálního charakteru komunikace (Cirillo 2012). O tři roky později Merlini a Gatti na materiálu sedmi tlumočených interakcí na klinikách asistované reprodukce analyzují projevy empatie tří tlumočnic vůči pacientkám a navrhují pomocí kategorie empatie problematizovat teze o tlumočnické neutralitě (Merlini – Gatti 2015). V roce 2021 si pak Gavioli a Baraldi všímají komentářů ze strany lékařů ohledně pacientovy kulturní odlišnosti a složité situace, do níž poznámky tohoto typu staví tlumočníka, který si musí vybrat ze dvou špatných možností – zda stereotypizující poznámku přetlumočit či netlumočit a pouze vyjádřit souhlas či nesouhlas s lékařovým názorem (Gavioli – Baraldi 2021).

Pokud jde o Španělsko, o jedné konkrétní oblasti tamější tlumočnické praxe se v roce 2015 zmiňuje Maria Aguilar-Solano, jež zkoumá postavení dobrovolných tlumočnic ve dvou nemocnicích v oblasti Costa del Sol (Aguilar-Solano 2015). Dle této studie se z tlumočnic stávají profesně autonomní jedinci, kteří mohou oficiálně v rámci neziskové organizace zprostředkující tlumočnické služby zastávat role nad rámec „pouhého“ tlumočení, např. pečovatele nebo pacientova zastávce (2015: 144–145). Zejména v poslední době se pak některými aspekty tlumočení ve zdravotnictví zabývá Cristina Álvaro Aranda. Tato badatelka věnuje nejprve pozornost rolím tlumočnic v momentech mimo průběh tlumočené události, jako jsou např. oficiální lékařské konzultace (Álvaro Aranda 2020). V těchto situacích tlumočnický zánlivě tolik nesvazují etické kodexy a profesní standardy a tlumočnické v nich pacientům poskytují lékařské informace a emoční podporu či jim doporučují klást více otázek nebo s nimi vedou hovor pro hovor (*small talk*) – takto se ovšem dle autorky mezi tlumočnicí a pacientem může prohloubit důvěra, což zase může vést k efektivnějšímu průběhu lékařské konzultace, jelikož se pacient např. před tlumočnicí nebude ostýchat hovořit o citlivých tématech (2020: 34–35). Ve své další práci Álvaro Aranda na dřívější výzkum navazuje a zkoumá roli *small talku* v tlumočení ve zdravotnictví z pohledu tří účastníků interakce – lékaře, který může s pacientem chtít budovat vztah, pacienta uklidňovat, uplatňovat moc či omezovat negativní pocity související s bolestivými procedurami; pacienta, který se hlavně snaží nemyslet na bolest; a tlumočnicka, který může na základě svého uvážení *small talk* přetlumočit, vynechat, či dokonce sám iniciovat (Álvaro Aranda – Lázaro Gutiérrez 2023: 30–31).

Ve střední Evropě je jedním z hlavních průkopníků výzkumu o tlumočení ve zdravotnictví rakouský translátolog Franz Pöchhacker. Ten na přelomu tisíciletí publikuje jednak případovou studii z vídeňské nemocnice, zaměřenou na logopedické sezení tlumočené srbsky hovořící nemocniční uklízečkou (Pöchhacker – Kadric 1999), a jednak celkový průzkum situace v celkem dvanácti vídeňských nemocnicích (Pöchhacker 2000). V případové studii poukazuje na to, že ačkoli dle logopedických odbornic sezení proběhlo standardně, laická tlumočnice prováděla v komunikaci nepřijatelné zásahy, které vedly k tomu, že profesionálky nemohly zajistit kvalitní a efektivní péči (1999: 176–177).¹⁷ V průzkumu vídeňských nemocnic zase konstatuje, že zdravotnický personál před laickým tlumočením dává jednoznačně přednost tomu, aby v nemocnici byla zřízena profe-

¹⁷ Tyto postřehy potvrzují závěry Ebdenovy studie uvedené výše.

sionální tlumočnická služba (2000: 119). Pöchhacker ve spolupráci s Miriam Shlesinger rovněž vydává první sborník výzkumu o tlumočení ve zdravotnictví, *Healthcare Interpreting – Discourse and Interaction* (Pöchhacker – Shlesinger 2007).

Do středoevropského kontextu lze zařadit i práci translatoložky Malgorzaty Tryuk, jež v roce 2012 publikuje studii o komunitním tlumočení v Polsku, zaměřenou na soudní tlumočení, tlumočení pro imigrační úřady a tlumočení ve zdravotnictví (Tryuk 2012). Ve svém textu autorka konstatuje, že zástupci institucí tlumočnický stálo převážně vnímají jako nepřilíš důležité, jelikož se jedná o osoby bez potřebných odborných znalostí, a že přítomnost tlumočnicků nezřídka bývá odmítána, protože lékař či pracovník imigračního úřadu měl s tlumočením v minulosti špatnou zkušenost – Tryuk tedy nastoluje i otázku profesionality komunitního tlumočení (2012: 136).

Nakonec se stručně podívejme na stav výzkumu o tlumočení ve zdravotnictví v České republice. Na toto téma zde vzniklo několik málo prací – jmenujme např. diplomovou práci Dity Kostelníkové, v níž autorka zkoumá komunikaci a kvalitu tlumočnických služeb ve zdravotnických zařízeních v Praze (Kostelníková 2015). V tomto textu autorka dochází k závěru, že lékaři bývají obecně jazykově lépe vybaveni než sestry a zaměstnanci soukromých zdravotnických pracovišť mívají lepší jazykové znalosti než pracovníci státních nemocnic, a kromě dalších doporučení navrhuje spolupráci nemocnic a studentů tlumočení jakožto vhodné řešení z hlediska ceny i efektivity péče (2015: 103–107). Dále na území České republiky vznikla nepublikovaná studie Terezy Janáčkové, jež se věnovala tlumočení a komunikaci obecně ve Fakultní nemocnici Hradec Králové (Janáčková 2012).

4. Závěr

Z výše uvedeného přehledu vyplývá, že v České republice – na rozdíl od mnoha jiných zemí – zůstává téma tlumočení ve zdravotnictví i nadále neprobádanou oblastí. Bílá místa v dosavadním poznání hodlám zaplnit svým vlastním výzkumem, v němž se konkrétně zaměřím na osobu tlumočnicka a jeho strategie či role (a jejich souvislost s etickými aspekty tlumočení ve zdravotnictví), stejně jako na komunikační situace a užívané jazyky, a to zejména ve státních (fakultních) zdravotnických zařízeních. Empirická data přispějí k lepšímu poznání reálné praxe a poslouží jako základ pro další bádání, jež se může kromě zmíněného zabývat například tlumočnickými kompetencemi, tlumočenými situacemi či třeba kvalitou tlumočení.

BIBLIOGRAFIE

- Ackroyd, Vicci – Barry Wright (2018) 'Working with British Sign Language (BSL) interpreters: lessons from child and adolescent mental health services in the U.K', *Journal of Communications In Healthcare* 11(5): 1–10.
- Aguilar-Solano, Maria (2015) 'Non-professional volunteer interpreting as an institutionalized practice in healthcare: A study on interpreters' personal narratives', *The international journal of translation and interpreting research* 7(3): <http://www.trans-int.org/index.php/transint/article/view/422/213> (access: 7. 6. 2023).

- Álvaro Aranda, Cristina (2020) 'Analysing the healthcare interpreter's role in the "in-between": An exploratory study of patient-interpreter spoken interactions in a hospital setting', *SKASE Journal of Translation and Interpretation* 13(2): http://www.skase.sk/Volumes/JT119/pdf_doc/02.pdf (access 4. 7. 2023).
- Álvaro Aranda, Cristina – Raquel Lázaro Gutiérrez (2023) 'Functions of small talk in healthcare interpreting: an exploratory study in medical encounters facilitated by healthcare interpreters', *Language and Intercultural Communication* 22(1): 21–34.
- Angelelli, Claudia (1999) 'Interpreting in a Medical Setting: The Interpersonal Role of the Interpreter', Paper presented at 40th American Translators Association Annual Conference, St. Louis, United States, 3/11/99 – 6/11/99.
- (2001) 'Interpreters Do Have a Voice: Interpreters' Perceptions of their Role: A Survey of Conference, Court, Community and Medical Interpreters in the U.S., Canada and Mexico', Paper presented at 42nd American Translators Association Annual Conference, Los Angeles, United States, 31/10/01 – 3/11/01.
- (2002) 'The Third Interlocutor: The Visible Language Interpreter in a Healthcare Setting', Paper presented at 43rd American Translators Association Annual Conference 2002, Atlanta, United States, 6/11/02 – 9/11/02.
- (2003) 'The Visible Co-participant: The Role of the Interpreter in Doctor-Patient Encounters', in Melanie Metzger – Steven Collins – Valerie Dively – Risa Shaw (eds.) *From Topic Boundaries to Omission*, Washington, D.C.: Gallaudet University Press, 3–26.
- (2005) 'Healthcare Interpreting Education: Are We Putting the Cart Before the Horse', *The ATA Chronicle* XXXIV(11): 33–38, 55.
- (2007), 'Assessing medical interpreters: The language and interpreting testing project', *The Translator* 13(1): 63–82.
- Angelelli, Claudia – Niels Agger-Gupta – Carole E. Green – Linda Okahara (2007) 'The California Standards for Healthcare Interpreters – Ethical principles, protocols and guidance on roles and intervention', in Cecilia Wadensjö – Birgitta Englund Dimitrova – Anna-Lena Nilsson (eds.) *The Critical Link 4: Professionalisation of Interpreting in the Community: Selected Papers from the 4th International Conference on Interpreting in Legal, Health and Social Service Settings, Stockholm, Sweden, 20–23 May 2004*, Amsterdam: John Benjamins, 167–177.
- Angelelli, Claudia (2011) "'Can you ask her about chronic illnesses, diabetes and all that?'" in Cecilia Alvstad – Adelina Hild – Elisabet Tiseliu (eds.) *Methods and Strategies of Process Research – Integrative Approaches in Translation Studies*, Amsterdam: John Benjamins, 231–246.
- (2019) *Healthcare interpreting explained*, Oxon & New York: Routledge.
- Apostolou, Fotini (2012) 'Interpreting services for immigrants: a new reality in Greece', *Interpreters' Newsletter* 17: 213–222.
- Bira, Ahlem – Naima Bougherira – Salah Bouregbi (2022) 'The Current Situation of Community Interpreting in Algeria: Analytical Investigation in Health Care Centers, Administration, Court and Police Station', *Al Mutargim* 22(3): 61–86.
- Bischoff, Alexander (2020) 'The evolution of a healthcare interpreting service mapped against the bilingual health communication model: a historical qualitative case study', *Public Health Reviews* 41(19), <https://doi.org/10.1186/s40985-020-00123-8>.
- Burley, Patrizia (1990) 'Community Interpreting in Australia', in David Bowen – Margaret Bowen (eds.) *Interpreting: Yesterday, Today, and Tomorrow*, Amsterdam: John Benjamins, 146–154.
- Carr, Silvana E. (1997) 'A Three-Tiered Health Care Interpreting System', in Silvana E. Carr – Roda P. Roberts – Aideen Dufour – Dini Steyn (eds.) *The Critical Link: Interpreters in the Community: Papers from the First International Conference on Interpreting in Legal, Health, and Social Service Settings (Geneva Park, Canada, June 1–4, 1995)*, Amsterdam: John Benjamins, 271–276.
- Cirillo, Letizia (2012) 'Managing Affective Communication in Triadic Exchanges: Interpreters' Zero-renditions and Non-renditions in Doctor-Patient Talk', in Cynthia J. Kelleth Bidoli (ed.) *Interpreting across Genres: Multiple Research Perspectives*, Trieste: EUT Edizioni Università di Trieste, 102–124.
- Drennan, Gerard (1996) 'Counting the cost of language services in psychiatry', *South African Medical Journal* 86(4): 343–345.
- (1999) 'Psychiatry, Post-Apartheid Integration and the Neglected Role of Language in South African Institutional Contexts', *Transcultural Psychiatry* 36(1): 5–22.

- Drennan, Gerard – Leslie Swartz (1999) 'A Concept Over-Burdened: Institutional Roles for Psychiatric Interpreters in Post-Apartheid South Africa', *Interpreting* 4(2): 169–198.
- (2002) 'The Paradoxical Use of Interpreting in Psychiatry', *Social Science & Medicine* 54(12): 1853–1866.
- El Ansari, Walid – Karen Newbigging – Carolyn Roth – Farida Malik (2009) 'The Role of Advocacy and Interpretation Services in the Delivery of Quality Healthcare to Diverse Minority Communities in London, United Kingdom', *Health & Social Care in the Community* 17(6): 636–646.
- Farini, Federico (2015) 'Talking emotions in multilingual healthcare settings. A qualitative study of interpreted-mediated interaction in Italian hospitals', *The Interpreters' Newsletter* 20: 123–138.
- Farooq, Saeed – Christopher Fear – Femi Oyeboade (1997) 'An investigation of the adequacy of psychiatric interviews conducted through an interpreter', *Psychiatric Bulletin* 21: 209–213.
- Gao, Xinyi (2022) 'The Development of Community Interpreting Studies in China', *International Journal of Languages, Literature and Linguistics* 8(4): 234–239.
- Garrett, Pamela W. (2009) 'Is healthcare interpreting policy left in the seventies?', in Sandra Beatriz Hale – Uldis Ozolins – Ludmila Stern (eds.) *The Critical Link 5: quality in interpreting: a shared responsibility*, Amsterdam: John Benjamins, 71–81.
- Gavioli, Laura – Claudio Baraldi (2021) 'Interactional constraints on interpreters' action: the case of clinicians' comments about cultural differences', *The Interpreters' Newsletter* 26: 175–194.
- Habib, Talat – Arun Nair – Klaus von Pressentin – Ramprakash Kaswa – Hamid Saeed (2023) 'Do not lose your patient in translation: Using interpreters effectively in primary care', *South African Family Practice* 65(1): 1–5.
- Hattori, Keiko (2019) 'Healthcare Interpreters' Advocacy for Patients in Japan', *Journal of Philosophy and Ethics in Health Care and Medicine* 13: 25–37.
- Hsieh, Elaine (2006a) 'Understanding Medical Interpreters: Reconceptualizing Bilingual Health Communication', *Health Communication* 20(2): 177–186.
- (2006b) 'Conflicts in how interpreters manage their roles in provider-patient interactions', *Social Science & Medicine* 62(3): 721–730.
- (2007) 'Interpreters as co-diagnosticians: Overlapping roles and services between providers and interpreters', *Social Science & Medicine* 64(4): 924–937.
- Hsieh, Elaine – Brenda Nicodemus (2015) 'Conceptualizing emotion in healthcare interpreting: A normative approach to interpreters' emotion work', *Patient Education and Counseling* 98: 1474–1481.
- Hsieh, Elaine (2016) *Bilingual Health Communication: Working with Interpreters in Cross-Cultural Care*, Oxon & New York: Routledge.
- Janáčková, Tereza (2012) *Tlumočení a komunikace v cizím jazyce ve Fakultní nemocnici Hradec Králové*, nepublikovaná ročníková práce (kurz EMCI 2011/2012).
- Jansson, Gunilla – Cecilia Wadensjö – Charlotta Plejert (2017) 'Managing complaints in multilingual care encounters', *Multilingua – Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication* 36(3): 1–33.
- Kilian, Sanja – Leslie Swartz – John Joska (2010) 'Competence of Interpreters in a South African Psychiatric Hospital in Translating Key Psychiatric Terms', *Psychiatric Services (Washington, D.C.)* 61(3): 309–312.
- Konosoang, Sobane – Christine Anthonissen (2014) 'Linguistic resources and strategies used in multilingual communication in HIV/AIDS care centres in Lesotho', *Stellenbosch Papers in Linguistics Plus* 42: 263–280.
- Kostelníková, Dita (2015) *Vícejazyčná komunikace a kvalita tlumočnických a jazykových služeb ve zdravotnických zařízeních v Praze (empirická studie)*, diplomová práce, Praha: Univerzita Karlova.
- Kwan, Michelle – Zakia Jeemi – Richard Norman – Jaya A. R. Dantas (2023) 'Professional Interpreter Services and the Impact on Hospital Care Outcomes: An Integrative Review of Literature', *International Journal of Environmental Research and Public Health* 20(6): 5165.
- Launer, John (1978) 'Taking medical histories through interpreters: practice in a Nigerian outpatient department', *British Medical Journal* 6142(2): 934–935.
- Mahdavi, Mojdeh (2020) 'The Role of Interpreters in Healthcare in Australia', PhD thesis, The University of Melbourne, Melbourne.
- Matsumoto, Nami (2012) 'The Fuzzy Status of Healthcare Interpreters in Japan: Lost in Multicultural Policy', *Interpreting and Translation Studies* 12: 323–326.

- Merlini, Raffaella – Roberta Favaron (2003) 'Community interpreting: re-conciliation through power management', *The Interpreters' Newsletter* 12: 205–229.
- Merlini, Raffaella – Mariadele Gatti (2015) 'Empathy in healthcare interpreting: Going beyond the notion of role', *The Interpreters' Newsletter* 20: 139–160.
- Mesa, Anne-Marie (2000) 'The Cultural Interpreter: An Appreciated Professional: Results of a Study' in Silvana E. Carr – Roda P. Roberts – Aideen Dufour – Dini Steyn (eds.) *The Critical Link 2: Interpreters in the Community: Selected Papers from the Second International Conference on Interpreting in Legal, Health, and Social Service Settings, Vancouver, BC, Canada, 19–23 May 1998*, Amsterdam: John Benjamins, 67–79.
- Morel, Alenka – Vojko Gorjanc – Nike Kocijančič Pokorn (2012) 'Healthcare interpreting in Slovenia', *Interpreters' Newsletter* 17: 103–116.
- Moreno-Bello, Yolanda (2020) 'The interpreter as intercultural mediator in the acquisition of health literacy: a case study from Kenya', *Translation Matters* 2(1): 70–83.
- Pöchhacker, Franz – Mira Kadric (1999) 'The Hospital Cleaner as Healthcare Interpreter: A Case Study', *The Translator* 5(2): 161–178.
- Pöchhacker, Franz (2000) 'Language Barriers in Vienna Hospitals', *Ethnicity & Health* 5(2): 113–119.
- Pöchhacker, Franz – Miriam Shlesinger (eds.) (2007) *Healthcare Interpreting: Discourse and Interaction*, Amsterdam: John Benjamins.
- Pöchhacker, Franz (2021) 'Research and methodology in healthcare interpreting', *Linguistica Antverpiensia, New Series – Themes in Translation Studies* 5, <https://doi.org/10.52034/lanstts.v5i.157>.
- Puebla Fortier, Julia (1997) 'Interpreting for Health in the United States: Government Partnership with Communities, Interpreters and Providers', in Silvana E. Carr – Roda P. Roberts – Aideen Dufour – Dini Steyn (eds.) *The Critical Link: Interpreters in the Community: Papers from the First International Conference on Interpreting in Legal, Health, and Social Service Settings (Geneva Park, Canada, June 1–4, 1995)*, Amsterdam: John Benjamins, 165–177.
- Rada, Michael (2021) *Vývoj a současný stav tlumočení v Keni*, diplomová práce, Praha: Univerzita Karlova.
- Saeki, Soichiro – Minamitani Kaori – Iwaoka Fumika – Shirai Kokoro (2023) 'Perspectives of Healthcare Providers towards Remote Medical Interpreting Services in Japan', *Healthcare* 11(1), 112.
- Saulse, Bernice (2010) *Interpreting Within the Western Cape Healthcare Sector: A Descriptive Overview*, MA Thesis, Stellenbosch: Stellenbosch University.
- Silva, Milagros D. – Stephanie Tsai – Rosanna M. Sobota – Brittany T. Abel – M. Carrington Reid – Ronald D. Adelman (2020) 'Missed Opportunities When Communicating With Limited English-Proficient Patients During End-of-Life Conversations: Insights From Spanish-Speaking and Chinese-Speaking Medical Interpreters', *Journal of Pain and Symptom Management* 59(3): 694–701.
- Smith, Jénine – Leslie Swartz – Sanja Kilian – Bonga Chiliza (2013) 'Mediating words, mediating worlds: Interpreting as hidden care work in a South African psychiatric institution', *Transcultural Psychiatry* 50(4): 493–514.
- Swartz, Leslie – Gerard Drennan (2000) 'Beyond Words: Notes on the "Irrelevance" of Language to Mental Health Services in South Africa', *Transcultural Psychiatry* 37(2): 185–201.
- Ticca, Anna Claudia (2013) 'Laughter in Bilingual Medical Interactions: Displaying Resistance to Doctor's Talk in a Mexican Village', in Phillip Glenn – Elizabeth Holt (eds.) *Studies of Laughter in Interaction*, London: Bloomsbury Academic, 107–130.
- (2017) 'Laughter in Bilingual Medical Interactions: Displaying Resistance to Doctor's Talk in a Mexican Village', in Rachele Antonini – Letizia Cirillo – Linda Rossato – Ira Torresi (eds.) *Non-professional Interpreting and Translation: State of the art and future of an emerging field of research*, Amsterdam: John Benjamins, 107–130.
- Ticca, Anna Claudia – Véronique Traverso (2015) 'La bonne information: quand les interprètes corrigent les réponses du patient dans la consultation médicale', *The Interpreters' Newsletter* 20: 161–174.
- Traverso, Véronique – Nicolas Chambon – Anna Claudia Ticca – Patricia Lambert (2021) 'Le patient, le médecin et l'interprète dans les consultations médicales d'expertise pour la demande d'asile' in L. Le Ferrec – M. Veniard (eds.) *La part langagière des migrations: perspectives pluridisciplinaires*, Limoges: Lambert-Lucas, 139–161.
- Tryuk, Małgorzata (2012) 'The judge, the doctor, the immigration officer and the interpreter. Community interpreters' role perception – a Polish perspective', *Interpreters' Newsletter* 17: 117–138.

- Wadensjö, Cecilia (1998) *Interpreting as interaction*, London: Longman.
- Wadensjö, Cecilia (2001) 'Interpreting in crisis: The interpreter's position in therapeutic encounters,' in Ian Mason (ed.) *Triadic Exchanges – Studies in Dialogue Interpreting*. London: Routledge, 71–86.
- Wadensjö, Cecilia (2019) 'Involvement, trust and topic control in interpreter-mediated healthcare encounters,' *Communication & Medicine* 15(2): 165–176.
- Whitaker, Katriina L. – Demi Krystallidou – Emily D. Williams – Georgia Black – Cecilia Vindrola-Pardos – Paramjit Gill – Sabine Braun (2022) 'Understanding Uptake and Experience of Interpreting Services in Primary Care in a South Asian Population in the UK,' *Jama Network Open* 5(11): <https://jamanetwork.com/journals/jamanetworkopen/fullarticle/2799029> (access: 30. 6. 2023).
- Zhang, Wei – Cui Xu (2021) 'Visibility of Chinese ad hoc medical interpreters through text ownership: A case study,' *Linguistica Antverpiensia, New Series: Themes in Translation Studies* 20: 136–158.

RÉSUMÉ

Étant donné que la recherche scientifique concernant l'interprétation en milieu médical n'est pas encore très développée en République tchèque, le présent article a la prétention d'améliorer cette situation en illustrant l'état actuel de la recherche sur ce domaine. D'abord, cette contribution porte sur des études antérieures qui ont été écrites par des chercheurs d'autres sphères que la traductologie ; concrètement, il s'agit des soins infirmiers, de la psychiatrie, de la linguistique ou des sciences sociales. Les études commentées ont été publiées entre les années 1960 et 1990. Ensuite, le texte se focalise sur l'intérêt de la traductologie vis-à-vis de l'interprétariat dans le domaine de la santé, ayant commencé à se manifester vers le début des années 1990 avec les travaux de Cecilia Wadensjö et ayant continué avec la conférence *Critical Link* organisée en 1995 au Canada. Traitant le sujet sur un plan géographique, cet article décrit l'état actuel de la recherche, d'abord en Afrique, en Asie et en Australie, ensuite aux États-Unis, au Canada et au Mexique, et enfin en Europe du Sud, du Nord et centrale. La dernière partie de la contribution est consacrée aux études effectuées en République tchèque, ouvrant la perspective d'une future recherche.

PhDr. Václav Koutný
Univerzita Karlova
vaclav.koutny@seznam.cz

VARIA

Čeňková, Ivana – Holcupová, Jiřina – Štěpánková, Dita – Vávrová, Kateřina – Nenutil, Libor (2019) *Česká společnost 21. století se nedomluví s cizinci: co na to říkají komunitní tlumočníci?* Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.

Kolektivní monografie s názvem *Česká společnost 21. století se nedomluví s cizinci. Co na to říkají komunitní tlumočníci?* je věnována typu tlumočení, který, ač je ve své podstatě historicky nejstarší, se dlouhou dobu těšil (či stále těší) výrazně menší pozornosti i prestiži než tlumočení v konferenčních kabinách a na pódiích. Vzhledem k (donaedávna) nízké míře migrace do České republiky zde komunitní tlumočení nemá dlouhou tradici a komunitní tlumočníci nemají samostatný status či například vlastní profesní organizaci. Je to přitom právě komunitní tlumočení, které cizincům umožňuje dorozumět se v záležitostech každodenního života a napomáhá jim začlenit se co nejsnáze do společnosti, která se stala jejich přechodným či trvalým novým domovem. Jeho stav ve vybraných oblastech veřejného života mapuje právě tato publikace.

S všeobecným kontextem a vývojem komunitního tlumočení, s jeho definicí, účelem a specifiky, s rolí, jež v jeho profesionalizaci a propagaci zastává Ústav translologie FF UK, a s vybranými zahraničními organizacemi, normami, profesními a výzkumnými projekty a iniciativami čtenáře stručně seznamuje úvod Ivany Čeňkové.

Následující čtyři kapitoly vycházejí z diplomových prací absolventů Ústavu translologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Texty se nezabývají procesem tlumočení ve smyslu řešení konkrétních problémů jazykového či kognitivního typu. Předmětem zájmu je sociologický a pragmatický rozměr komunitního tlumočení, tedy určitá společenská potřeba a praktické, organizační a etické aspekty jejího naplňování. Každá kapitola je věnována specifické oblasti, v níž potřeba komunitního tlumočení vyvstává – veřejným institucím a neziskovým organizacím pracujícím s přistěhovalci, školství, zdravotnictví a Úřadu práce.

Kapitola s názvem *Role komunitního tlumočnicka z hlediska očekávání účastníků tlumočnické komunikační situace* vycházející ze stejnojmenné diplomové práce Jiřiny Holcupové obhájené v roce 2010 se zabývá pojetím tlumočnické role ze strany veřejných institucí, které z podstaty své činnosti přicházejí do kontaktu s cizinci, a ze strany samotných tlumočnicků. Výchozím bodem výzkumu je potenciální konflikt (vyplývající z faktorů jako kodifikace role tlumočnicka ve společnosti, typ instituce či osobní zkušenost) mezi obecně zažitou představou tlumočnicka jako pasivního komunikačního kanálu a jako aktivního účastníka usilujícího o co neefektivnější komunikaci.

Konkrétně autorka výzkumu na základě odborné literatury stanovuje škálu šesti tlumočnických rolí (definovaných mírou a způsobem aktivního zapojení do komunikace) a zjišťuje, zda tlumočníci a zástupci zvolených institucí považují plnění těchto rolí za adekvátní součást tlumočnického výkonu. Zaměřuje se přitom i na rozdíly hodnocení v rámci jednotlivých skupin, a to v závislosti na míře jejich zkušeností s komunitním tlumočením a také na typu instituce.

Studie se dále zabývá otázkou, jaké problémy při vzájemné spolupráci během komunitního tlumočení pociťují na jedné straně zástupci institucí, na druhé straně samotní tlumočníci. Autorka představuje i náměty pro navazující výzkum, které spatřuje konkrétně v průzkumu postojů dalších jazykových zprostředkovatelů a samozřejmě samotných klientů-cizinců.

Kapitola *Komunitní tlumočení a jazykové zprostředkování na pražských základních školách (případová studie)* vychází z diplomové práce¹ Kateřiny Vávrové, obhájené roku 2015.

Výzkum je zaměřen na fenomén dětských tlumočnicků, který je (v českém prostředí) dosud prozkoumaný jen minimálně.

Zkoumaný jev – tedy komunitní tlumočení jako integrační nástroj – autorka zasazuje do širšího kontextu; vysvětluje význam tlumočení ve školství obecně, seznamuje čtenáře s typy jazykového zprostředkování i s různými komunikačními situacemi, v nichž je tlumočení (či obecně jazykového zprostředkování) zapotřebí, a s nároky kladenými na tlumočnicka.

Kapitola dále přináší stručný náhled na vývoj, výstupy a praktickou aplikaci (zahraňničního) výzkumu fenoménu dětských tlumočnicků; na základě vybraných studií autorka tlumočení dětmi blíže charakterizuje, uvádí přehled rozdílů mezi žákem-cizincem jako jazykovým prostředníkem a profesionálním komunitním tlumočnickem a nastiňuje také pozitivní a negativní dopady této činnosti na dítě i jeho rodinu.

Výzkum mapuje situaci na pražských základních školách, na nichž studují žáci-cizinci, a zjišťuje, jak tyto instituce řeší komunikační bariéry vyvstávající mezi pedagogickými pracovníky a žáky i rodiči-cizinci v různých komunikačních situacích, do jaké míry využívají profesionální komunitní tlumočnický či naopak samotné žáky-cizince a zda tuto praxi považují za vhodnou. Nezávislou proměnnou je přitom počet žáků-cizinců na dané škole (vyšší, nebo nižší než pražský průměr).

V části zabývající se názory pedagogických pracovníků a tlumočnicků na rozsah role tlumočnicka vychází autorka z výše uváděné práce J. Holkové (2010), výsledky obou průzkumů jsou tak do jisté míry srovnatelné.

Studie přináší řadu praktických doporučení týkajících se kritérií pro zapojení žáka do komunikační situace, organizačních aspektů včetně přípravy, průběhu spolupráce, interakce a zpětné vazby.

Kapitola *Vícejazyčná komunikace a kvalita tlumočnických a jazykových služeb ve zdravotnických zařízeních v Praze (případová studie)*, zabývající se tlumočením ve zdravotnictví, které je v českém prostředí opět tématem systematicky neprozkoumaným, vychází z diplomové práce² Dity Štěpánkové, obhájené v roce 2015. Stať bohatá na demografické údaje se zaměřuje na komunikaci lékařského a nelékařského zdravotnického personálu se zahraničními pacienty v Praze, konkrétně na vnímání současné situace a kvality komunikace tímto personálem v závislosti na různých faktorech, jako je například pracovní pozice respondenta či jeho individuální jazykové kompetence. Pozornost je věnována jazykové vybavenosti personálu, počtům a národnostní/jazykové příslušnosti zahraničních pacientů navštěvujících jednotlivé typy zařízení, povaze jazykových a kulturních bariér, komunikačním strategiím i hodnocení stávajícího stavu různými skupinami personálu. Zásadní nezávislou proměnnou představuje status působiště respondentů – tedy státní, nebo naopak soukromé zdravotnické zařízení.

¹ S názvem *Komunitní tlumočení a jazykové zprostředkování na základních školách v Praze (případová studie)*.

² S názvem *Vícejazyčná komunikace a kvalita tlumočnických a jazykových služeb ve zdravotnických zařízeních v Praze (empirická studie)*.

Získaná data ohledně jazykové vybavenosti a cizojazyčné komunikace ve zdravotnictví obecně se autorka snaží zasadit do širšího kontextu a pomocí indukce vysvětlit příčiny pozorovaných jevů faktického i metodologického rázu.

Diplomová práce Libora Nenutila,³ z níž vychází kapitola *Komunitní tlumočení na úřadech práce v České republice (případová studie)*, byla obhájena v roce 2016 a o dva roky později získala hlavní cenu v soutěži Jednoty tlumočnicků a překladatelů o nejlepší tlumočnickou a překladatelskou diplomovou práci.

Zaměřuje se na průběh pilotního testování využití komunitního tlumočení při jednání s klienty na úřadech práce (ÚP) v rámci projektu Rozvoj poradenství Úřadu práce České republiky pro cizince. Kapitola v první řadě popisuje zjištění z evaluační studie zaměřené na zkušenosti a obeznámenost pracovníků ÚP s (komunitním) tlumočením, způsob, jakým s tlumočnickými a jejich prostřednictvím komunikují, a dále hodnocení zapojených tlumočnicků a jejich vlivu na průběh a efektivitu jednání s klienty-cizinci neovládajícími český jazyk.

Autor práce doplňuje shromážděná data o vlastní průzkum, zjišťující zkušenosti samotných tlumočnicků účastnících se uvedeného projektu a jejich hodnocení přístupu ÚP. Součástí jsou také praktická doporučení pro pracovníky ÚP a také pro tlumočnický, a sice ve formě odkazů na relevantní materiály pro přípravu a prohloubení příslušných znalostí.

Přínos tohoto textu spočívá mimo jiné v tom, že velmi konkrétně znázorňuje reálný (pozitivní) dopad komunitního tlumočení na život klientů-cizinců usilujících o začlenění se do společnosti hostitelské země. Analýza vlivu nesprávně formulovaných průzkumných otázek na validitu dat a příklady vhodnější formulace jsou pak cenným metodologickým příspěvkem.

Přestože každá z obsažených statí pokrývá jinou oblast (a vznikala nezávisle na ostatních), lze mezi nimi nalézt mnohé styčné body. Statě J. Hólkupové, K. Vávrové a L. Nenutila popisují způsob vnímání role tlumočnicka a jeho aktivnějšího zapojení do komunikace, dotýkají se otázek důvěry a loajality a zabývají se některými organizačními problémy. Ač není samo o sobě předmětem zájmu autorů, lze navíc z těchto kapitol (a v podstatě i ze statě D. Štěpánkové) vytušit, jak výraznou roli hraje v mezikulturní komunikaci jazykové zprostředkovávání – tedy převod (blízkou) osobou bez tlumočnického vzdělání – které představuje protipól zkoumaného jevu a samo se stává zajímavým výzkumným tématem.

Práce L. Nenutila a K. Vávrové přinášejí konkrétní doporučení pro praxi a vysvětlují některé zásady tlumočnické práce i přínosy zapojení tlumočnicků oproti netlumočnickům, a to v reakci na chybějící povědomí uživatelů (zde převážně zástupců institucí) o podstatě tlumočnické práce a o způsobu, jak s tlumočnickem pracovat (zajímavé přitom je, že – jak vyplývá z výše uvedených prací – jsou navzdory jistému kontrastu potřeb tlumočnicka a představ zástupců institucí dojmy z praxe a tedy názory na spolupráci s tlumočnickými převážně kladné. Zejména práce L. Nenutila zmiňuje pozitivní vliv přítomnosti tlumočnicka na činnost institucí, a především na situaci klienta poměrně explicitně).

Statě L. Nenutila a D. Štěpánkové pak mají i (více či méně zamýšlený) metodologický rozměr – první z nich reflektuje vliv formulace průzkumných otázek na platnost získaných dat a navrhuje alternativní formulace, které umožní získat validní data. Obdobného

³ S názvem *Komunitní tlumočení na úřadech práce (případová studie)*.

metodologického problému se lehce dotýká i druhá z nich; ta je zajímavá nejen z již zmíněného hlediska interpretace dat, nýbrž také z hlediska vytváření hypotéz na základě předpokladů i známých skutečností.

Vzájemně se doplňující a částečně se překrývající zjištění ve výsledku tvoří – při vědomí omezené reprezentativnosti zkoumaných vzorků – poměrně obsáhlý obraz situace komunitního tlumočení v České republice, jejich pozitiv a negativ.

Rámec pro tyto statě tvoří úvodní i závěrečné slovo, v nichž jejich autorka Ivana Čeňková konkrétně vysvětluje, jak Ústav translatologie FF UK prostřednictvím svých studijních programů, spoluprací s neziskovými organizacemi či školením jejich pracovníků i laických komunitních tlumočnicků dlouhodobě přispívá k profesionalizaci komunitního tlumočení a šíření povědomí o něm mezi veřejností i zástupci státní správy; neopomíjí však ani stránku teoretickou a výzkumnou, která musí praktické aktivity nezbytně doplňovat.

Jako perličku na závěr si připomeňme, že monografie, o níž tato kapitola jubilejního sborníku pojednává, byla sama publikována u příležitosti dvou významných výročí na národní i mezinárodní úrovni. Zaprve uplynulo v roce 2019 právě 100 let od „oficiálního uznání této (tlumočnické, *pozn. aut.*) profese“ (Čeňková 2019: 7),⁴ zadruhé vysokoškolský obor překladatelství a tlumočnictví oslavil 55. výročí svého založení v Praze. Tato skutečnost symbolicky akcentuje význam publikace, která byla v době svého vydání jednou z mála (s výjimkou jednotlivých článků, závěrečných kvalifikačních prací a příručky profesní organizace), která usilovala o osvětlení jevů důležitých, všudypřítomných, avšak neviditelných. Stejně jako jinde, i u komunitního tlumočení však platí, že témata, která unikají naší pozornosti, se mohou rychle stát velmi aktuálními – a dnes již víme, jak rychle.

BIBLIOGRAFIE

- Holkupová, Jiřina (2010) *Role komunitního tlumočnicka z hlediska očekávání účastníků tlumočnické komunikační situace*. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- Nenutil, Libor (2016) *Komunitní tlumočení na úřadech práce (případová studie)*. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- Štěpánková, Dita (2015) *Vícejazyčná komunikace a kvalita tlumočnických a jazykových služeb ve zdravotnických zařízeních v Praze (empirická studie)*. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- Vávrová, Kateřina (2015) *Komunitní tlumočení a jazykové zprostředkování na základních školách v Praze (případová studie)*. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.

Mgr. Marie Hana Příbylová, Ph.D.

Univerzita Karlova

mariepribylova@seznam.cz

doi: 10.14712/24646830.2023.38

⁴ Konkrétně na pařížské mírové konferenci, jejíž veškerá jednání byla konsekutivně tlumočena mezi angličtinou a francouzštinou.

Ivana Čeňková, pedagog par excellence

Profesorka Ivana Čeňková, jedna z nejvýznamnějších tváří českého tlumočnictví, oslaví v brzké době významné životní jubileum. Špičková konferenční tlumočnice, teoretická tlumočnicka, ale především průkopnice vzdělávání tlumočnicků v České republice. Její přínos v oblasti didaktiky tlumočení je zcela zásadní a nezastupitelný. Dovolte mi tedy pár osobních vzpomínek coby bývalé studentky a nyní kolegyně na Ústavu translatologie.

Psal se podzim roku 2002 a já jsem nastupovala do prvního ročníku magisterského studia překladatelství a tlumočnictví, na obor, o kterém jsem snila od svých třinácti let. Pamatuji si, jak jsem první dny chodila po chodbách majestátního Šporkova paláce, četla jmenovky u jednotlivých pracoven a zdráhala se uvěřit, že tito bardi oboru, jejichž jména jsem znala doposud jen z publikací načtených na přijímací zkoušky a z vyprávění mé skvělé profesorky na gymnáziu, absolventky prvního ročníku katedry překladatelství a tlumočnictví na Univerzitě 17. listopadu, budou mými učiteli. Mezi nimi zaujímalá výsostné místo paní profesorka Ivana Čeňková, jejíž *Teorie a didaktika tlumočení I* byla pro mě prvním, leč v posledním ročníku gymnázia náročným průnikem do základů zvoleného oboru. Na praktické tlumočnické předměty jsem si sice musela ještě nějaký ten rok počkat, avšak vzpomínám si, jak již od prvního ročníku nám na španělštině docent Uličný při každé vhodné příležitosti opakoval: „Buďte hrdí na to, že můžete studovat na katedře, kde působí jediná docentka translatologie v republice, která je ještě navíc sama brilantní tlumočnicka schopnou plynule přecházet mezi několika jazyky.“ Tou jedinou docentkou měl na mysli právě Ivanu Čeňkovou.

Ivana Čeňková vystudovala v letech 1973–1978 francouzštinu a ruštinu na Katedře překladatelství a tlumočnictví Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. O dva roky později předložila rigorózní práci a získala titul PhDr. V roce 1986 obhájila kandidátskou disertační práci *Teoretické aspekty procesu překladačnického a tlumočnického materiálu* a stala se kandidátkou věd (CSc.). V roce 1993 se habilitovala na první docentku překladatelství a tlumočnictví v České republice a v roce 2008 ji prezident Václav Klaus jmenoval profesorkou pro obor translatologie. Této poslední mety, jež je vrcholem akademického působení v univerzitním prostoru, oceněním celoživotního úsilí o budování daného oboru, dosáhla, alespoň z pohledu nás, tehdejších studentů, kteří se o této významné události dozvídali výhradně od ostatních vyučujících, ve vsí tichosti a skromnosti.

Na katedře překladatelství a tlumočnictví, dnešním Ústavu translatologie, působí Ivana Čeňková přes čtyřicet let. Od počátku 90. let je garantkou oboru překladatelství a tlumočnictví ruština, vedoucí Semináře teorie a didaktiky tlumočení a garantkou navazujícího magisterského studijního programu Tlumočnictví. Její přínos na poli didaktiky tlumočení je výjimečný, jedinečný a nezastupitelný. Domnívám se, že není přehnané říci, že to, co v jiných zemích budovaly generace tlumočnicků, zvládla u nás Ivana Čeňková takřka sama. Od základů postavit a rozvinout systém kvalitního a systematického vzdělávání konferenčních tlumočnicků. A to nejen pro český trh, ale od roku 1999, kdy se stala garantkou a vedoucí postgraduálního kurzu *Euromasters in Conference Interpreting*, i pro Evropské instituce.

Až dnes si uvědomuji, že jako studenti jsme pravděpodobně nebyli schopni plně docenit to, jaké máme štěstí, že se můžeme učit od tlumočnice, která propůjčila svůj hlas mno-

ha státníkům a považuje za samozřejmost předávat a šířit tyto své znalosti a zkušenosti dál. Všechny hodiny s paní profesorkou byly nesmírně cenné, ať už šlo o základy teorie tlumočení, kdy teorii pravidelně prokládala ryze praktickými radami a doporučeními z praxe, nebo o semináře simultánního tlumočení. Hodiny praktického tlumočení se nesly vždy v přátelském duchu, byly nesmírně dynamické, rozmanité a náročné zároveň. Vše mělo pevnou strukturu a řád, ani minuta nesměla přijít vniveč. Navzdory značné pracovní vyčíženosti (nejtypičtější výjev, který se mi z této doby vybaví, je pondělní ráno, paní profesorka přichází na výuku s kuffíkem v ruce, aby po hodině už mohla běžet na letadlo do Bruselu) chodila Ivana na hodiny vždy perfektně připravená a stejnou preciznost vyžadovala i od nás. Občas vzpomínám na náročné, ale tolik přínosné tlumočení týdenních aktualit ze světa politiky, kultury a sportu, kterým byla věnována vždy první část hodiny, či dlouhé výčty slovní zásoby k probíranému tématu, jež nám posílala vždy předem. Jako vyučující byla Ivana vždy věcná, spravedlivá, přísná a přímá. Její názor měl u nás váhu. Dnes, když to celé vidím i z té druhý strany, tak si o to víc vážím její přímosti a upřímnosti v situacích, kdy dokázala studentce či studentovi, u kterých po nějaké době nabyla pocitu, že se na tlumočení nehodí, sdělit tuto skutečnost zcela otevřeně, věcně, bez zbytečných emocí. S neokázalou přirozeností nám předávala praktické rady a zkušenosti, žádná otázka nikdy nezůstala bez odpovědi. Naučila nás nejen základům tlumočení, ale vštěpovala nám i praktické zásady tlumočnické profese. Vzpomínám si, jak jsme při jedné hromadné zkoušce dostali poměrně obsírnou přednášku o vhodném a nevhodném oblečení na tlumočení. Jak moc jí dnes rozumím... Při jedné z prvních exkurzí do Bruselu, v zimě 2008, nám dovolila poznat, že i sebelepší a sebezpřípravenější profesionál může před obtížným zasedáním pociťovat nervozitu. A právě tyto momenty, plné přirozenosti a lidskosti, byly pro nás coby studenty jedny z nejcennějších.

Se stejnou horlivostí jako výuce se Ivana věnovala i svým diplomantům. Dnes po letech, a i drobné vlastní zkušenosti, mohu s jistotou říci, že způsob, jakým vede své diplomanty, je vzácný a spíše výjimečný. Po celou dobu psaní diplomové a posléze i rigorózní práce jsem měla pocit skutečného vedení a doprovázení, od konzultací ohledně odborné literatury, čtení a komentování jednotlivých kapitol, až po shánění kontaktů pro empirický výzkum. Kdykoliv jsem potřebovala cokoli konzultovat, tak paní profesorka ochotně vyšla vstříc. Díky ní za ta léta vznikla dlouhá řada zajímavých a pro obor skutečně přínosných tlumočnických diplomových prací. Tlumočnictví se tak i v českém prostředí stalo svébytným vědeckým oborem.

Léta plynula, psal se rok 2017 a na podzim, téměř osm let poté, co jsem studium zdárně dokončila, mi přišel od paní profesorky e-mail s prosbou, zda bych mohla přijít do předmětu Konferenční teorie a praxe a připravit pro studenty přednášku o marketingu pro začínající tlumočníky. V závěru e-mailu pak stál v post scriptu dotaz, zda bych neměla chuť na své alma mater učit tlumočení. Nabídka, která se v té době neodmítala. Navíc přišla pro mě v době, kdy jsem stála na pomyslné životní křižovatce a pomohla mi nebát se zvolit si tu správnou cestu. Dárek, za který ještě dnes ze srdce děkuji. Mé pedagogické začátky na francouzském oddělení byly nesmělé, mísily se ve mně pocity zodpovědnosti, respektu, úcty. Ivaně jsem vděčná za důvěru, kterou mi dala, vážím si možnosti stát po jejím boku na té pomyslné druhé straně barikády, neustále se od ní učím a doufám, že ještě dlouho budu. Cení si jejího přátelského přístupu k nám, mladším kolegům a uvědomuji si, že to není samozřejmost.

Obdivuji Ivanin neutuchající elán, čínorodost, energii a chuť, s jakou se stále pouští do nových projektů. Díky její pohotovosti, schopnosti pružně reagovat a učit se rychle za pochodu nové věci jsme například v období prvního lockdownu téměř okamžitě mohli přejít na plnohodnotnou distanční výuku. A to je jen jeden příklad z mnoha. Občas jen nevěřicně kroutím hlavou a říkám si, kde na to bere čas a sílu. Všichni na katedře máme tu zkušenost, že e-maily od Ivany chodí nejčastěji v pozdních nočních hodinách, což jí ale nebrání být ráno ve výuce už opět plná energie...

A ještě jedné věci si nesmírně cením. Toho, že i navzdory vysokým nárokům, které klade sama na sebe i na druhé, je schopná, ve chvíli, kdy je to třeba, veškeré povinnosti odhodit stranou a zaujmout podpůrný lidský přístup. A za to jí zejména nyní mnohokrát děkuji a přeji jí, aby ji vnitřní síla, elán, radost ze života a zdraví provázely ještě mnoho dalších let.

Alžběta Malkovská

tlumočnice, překladatelka, vysokoškolská pedagožka

doi: 10.14712/24646830.2023.39

Untiring Efforts in a Pivotal Role: A Tribute to Ivana Čeňková

Among academic disciplines, interpreting studies is still a rather small and specialized field, even though it has made impressive progress since its formative years half a century ago. Back then, in the 1980s, academics with a scholarly interest in interpreting were still a tiny and widely dispersed group, its members typically working on their own within their national context and not necessarily aware of each other's efforts. Moving from west to east across the globe, names like Brian Harris in Canada, Margareta Bowen in the United States, Daniel Gile in France, Ingrid Kurz in Austria, Laura Gran in Italy, Heidemarie Salevsky in Germany, Andrzej Kopczyński in Poland, Bistra Alexieva in Bulgaria and Masaomi Kondo in Japan might come to mind – and, for sure, Ivana Čeňková in what was then still Czechoslovakia, on the western fringe of the Soviet sphere of influence. This geographical and geopolitical position in the very heart of Europe also proved highly significant for Ivana Čeňková's academic career, which has connected me with her for over three decades. It is that career to which I would like to pay tribute in this *laudatio*. Even more so, however, I relish this opportunity to also celebrate Ivana as a colleague and friend whose warm personality has always been as radiant as to hide from view the enormous amounts of hard work and untiring efforts that she has devoted to our field and community.

Very soon after the fall of the Iron Curtain, I had the good fortune to visit the Institute of Translation Studies at Charles University with Mary Snell-Hornby, who had made it a priority as the first incumbent to the newly created Chair of Translation Studies at the University of Vienna to reach out to colleagues in Central and Eastern Europe. Entering the building in Hybernská street to meet Zuzana Jettmarová and Ivana Čeňková, we walked past a pile of coal used to heat the classrooms in the long-neglected late-Baroque Sporck palace. Poor conditions, no doubt, but all the more impressive the scholarly achievements we came to learn about. To begin with, the aptly named Institute of Translation Studies (*Ústav translatologie*) had existed for nearly 30 years while its Vienna counterpart was still struggling to shed its designation as a translator and interpreter training school. Moreover, our colleagues in Prague were launching a scholarly book series, *Folia translatologica*, when the Benjamins Translation Library was only just getting off the ground. (A volume based on the Central European Symposium hosted in Vienna in late 1991 was published as *Folia translatologica* Volume 1.) Only dedicated teamwork and leadership could explain such accomplishments under difficult circumstances, and here again Vienna, with its single professor pushing for scholarly progress in the face of entrenched traditionalists, could only look up to Prague. It was obvious that Ivana Čeňková was playing a crucial role, not least in all matters pertaining to interpreting, which was and still is my special academic interest. And so I was thrilled to learn about her academic magnum opus about simultaneous interpreting, published in 1988. Though written in Czech, with only a two-page abstract in French accessible to me, *Teoretické aspekty simultánního tlumočení* gave a clue to Ivana's research as well as to her unique role in bridging East and West.

Although hard to imagine today, it would have seemed logical at the time to have the abstracts at the end of her book only in French and Russian. These happened to be Ivana's working languages as an interpreter, but of course their significance went much further. As I was to learn only much later, from research done by one of my MA students for her thesis on the life and work of interpreting scholar Ivana Čeňková (Kubes 2013),

Ivana had spent some of her childhood in Belgium, learning Russian as well as French, and later, while training to become an interpreter in Prague in the 1970s, studied abroad with both Ghelly Chernov in Moscow and Danica Seleskovitch in Paris. To anyone with a basic understanding of the field of interpreting studies during its formative years, Ivana's unique role in linking the theoretical foundations of the Paris School with Chernov's psycholinguistic approach and quantitative research will be readily apparent. And had her work, like Chernov's, been published in English, her international reputation as a leading interpreting scholar would have been much more readily established. But Ivana did not work for international fame; she worked for the field and for the profession. In service of the latter, she was active in many initiatives of the Czech professional association JTP, for which she compiled a bibliography of publications on interpreting in 1995. She was also a founding member of ASKOT, the Czech association of conference interpreters, and worked to promote the status of conference interpreting in her country, which she also did most splendidly through her work as Vaclav Havel's interpreter over the course of ten years. As an academic, on the other hand, she remained committed to doing original research, on such topics as quality and directionality, particularly in relation to return and relay interpreting, on which she authored key publications (Čeňková 2015). But however much could be said about Ivana Čeňková the scholar, even more should be said about her efforts and achievements as an educator on a number of levels.

Training the next generation of Czech interpreters would naturally constitute the core of Ivana Čeňková's educational mission, and one which she accomplished over some three decades. Here again, though, the way in which she went far beyond meeting expectations deserves special recognition. In a field that has long been characterized by a distinctly professional – or even vocational – orientation, Ivana Čeňková the educator did not stop at imparting professional knowledge and skills but kept pushing for the highest of academic standards. This is reflected most clearly in the numerous empirical Master's thesis projects completed under her supervision (see Čeňková 2001). Many of these have been brought to the attention of the global research community thanks to their listing in Daniel Gile's *CIRIN Bulletin*; others have been made available as chapters in a collective volume edited by Ivana Čeňková (2008) as Volume 10 in the *Folia translologica* series. Twenty years after the publication of her book mentioned above, that collective volume bears a title that could also be seen as epitomizing Ivana's commitment to the advancement of teaching and research at her alma mater and beyond. *Prague Translation Studies: the Next Generation* celebrates 45 years of translator and interpreter education at Charles University, Prague, and showcases five research projects by MA students, three of which focus on simultaneous interpreting.

Among the many convictions I fully share with Ivana is the crucial importance of high-quality MA-level research as a foundation for advanced (doctoral) research in our field. Needless to say, Ivana's efforts in this regard have produced a number of excellent young scholars, in effect ensuring that there will be a next generation of interpreting researchers at the University of Prague, or wherever they may decide to go.

Ivana's commitment to high-level research training notwithstanding, her success in grooming the next generation is probably even more tangible in the profession, in at least three different ways: One has to do with the European Master's in Conference Interpreting (EMCI), in which she played a leading role for over two decades. This is linked,

secondly, to her indispensable contribution to the efforts by EU institutions to prepare for the Czech Republic's accession in 2004, making sure that there would be enough highly competent conference interpreters in the Czech booth. Thirdly, and less visibly perhaps, Ivana also played a pioneering role in setting up training for interpreters in community settings, which is yet another facet of her university career for which I consider the two of us kindred spirits.

It should be evident from these few paragraphs that their author feels a strong sense of communion with the colleague to which this *laudatio* is dedicated. With regard to the discipline of interpreting studies, it is the shared conviction and lived experience that combining scholarship and professional practice as well as academic research and teaching is possible, and indeed vital, for our field, and that interpreting must be viewed and embraced in a broad sense that accommodates the imperatives of high-level diplomacy as well as the communicative needs of individuals who do not have a sufficient command of the society's language. It has been a privilege for me that this common ground has been shared over the years not only in abstract terms. Ever since that first visit to Prague, there have been opportunities for our shared academic commitments to become complemented by an amicable relationship. Aside from meeting at many conferences, not least the ones organized at Charles University in Prague, those friendly relations were deepened, for instance, during my week of teaching a theory course in Prague at Ivana's invitation in 2008 and in particular by her stay at the University of Vienna in the framework of Erasmus staff mobility in 2019.

As a conclusion – to every year of hard work, Ivana's Season's greetings are no less unique than her lifetime of achievement: a warm personal message, emailed right on Christmas Eve, accompanied by a photo that captures the wintry mood at the family's countryside cottage. Judging by her enormous workload and outstanding dedication, Ivana could not possibly have taken sufficient advantage of that peaceful and relaxing place over the years. On the occasion of her seventieth birthday, it seems justified to hope that she will be able to do so a bit more in the years ahead, for which I would like to convey my very best wishes.

REFERENCES

- Čeňková, Ivana (2001) 'MA theses in Prague: A supervisor's account', in Daniel Gile – Helle V. Dam – Friedel Dubsclaff – Bodil Martinsen – Anne Schjoldager (eds.) *Getting started in interpreting research*, Amsterdam: John Benjamins, 69–85.
- Čeňková, Ivana (ed.) (2008) *Prague translation studies: The next generation* (Folia translologica 10), Prague: Faculty of Philosophy and Arts, Charles University.
- Čeňková, Ivana (2015) 'Relay interpreting', in Franz Pöchhacker (ed.) *Routledge encyclopedia of interpreting studies*, London/New York: Routledge, 339–341.
- Kubes, Tina (2013) *Die Dolmetschwissenschaftlerin Ivana Čeňková: Leben und Werk*, Master's thesis, University of Vienna.

Franz Pöchhacker
University of Vienna
doi: 10.14712/24646830.2023.40

Ivana Čeňková and Interpretation in the EU Institutions

On a dark, dank evening in December 1990, just over a year after the velvet revolution, I waited by the so-called Powder Tower in the centre of Prague. I was there as a representative of the SCIC, the interpretation service of the European Commission, and was waiting for a representative of Charles University, Prague. This was the first contact between the two institutions, the aim being to organise a project for cooperation in interpreter training under the TEMPUS programme of the European Commission. Just over a year after the fall of the Berlin wall it was obvious that the European Commission and other European institutions would require high quality interpreters for the languages of the former soviet satellite countries, and the best partners to turn to initially were the universities in Prague, Warsaw, Budapest and so on.

Punctually, the Charles University representative turned up. A friendly, energetic woman wrapped up in a heavy coat against the cold and damp, who greeted me in impeccable French and immediately invited me to dinner at a nearby Slovak restaurant: Ivana Čeňková. This was the beginning of a warm friendship which has lasted until today.

Throughout the 1990s and up until the accession of the Czech Republic to the EU in May 2004, I was one of the SCIC interpreters most involved in preparing interpretation services for that accession. And from spring 2005 to early 2017 I was the head of Czech interpretation in the European Commission. Over those years I learned to appreciate and greatly exploited! - Ivana's qualities in many areas: as an outstanding interpreter; as an interpreter trainer; as an academic capable of contributing not just to interpreter training, but to training of interpreter trainers, thanks to her theoretical insights; and as an administrator. Permit me to address those areas one after another.

Ivana was one of the first Czech interpreters to work as a freelance interpreter for the EU, well before 2004. During the long preliminary period leading up to the official negotiations on Czech accession she worked regularly for the European Commission. As the EU institutions at that time were almost totally dependent on *retour* for interpretation from Czech into the EU languages, Ivana's work into French in particular was highly appreciated. She was totally reliable, and her relay into French was exemplary, clear and easy to use. During the official accession negotiations the candidate countries' languages were in general not used, so Ivana was less involved as an interpreter at that stage, but after accession, while continuing her work at the university, she accepted to be one of the first Czech interpreter temporary agents in the Commission. (A temporary agent is a staff member but, unlike an official, has a limited duration contract, not tenure until retirement.) As such she provided invaluable service, not least leading by example for younger colleagues, many of them her former students, being a model for booth manners, meeting preparation and professional ethics.

A last memory of "Ivana as an interpreter". When the Czech Presidency of the EU in 2009 pushed strongly the Eastern partnership of the EU with a number of states formerly part of the Soviet Union, Russian was one of the languages used for communicating with those countries. As the Czech Republic held the presidency, Czech was a key language. Enter Ivana. With her ability to work into and out of three languages, Czech, French *and* Russian, she proved again to be an invaluable colleague.

The prime aim of the TEMPUS project referred to above was to ensure high levels of interpreter training in a number of former eastern bloc countries, including at that time Czechoslovakia. The assumption, on the side of the EU, was that assistance to the training courses in those countries would be required in order to bring them up to a sufficient, “western” standard. In the case of Charles University this turned out to be largely erroneous, as Ivana and her colleagues already ran a course which had little cause to envy universities in the then EU member states. The one major difference was that consecutive interpreting was taught differently, as the market requirements for it had been different for that interpreting mode in the eastern bloc. Charles University, like others in the region, had to adjust to this. But *qualitatively* it had little to learn from the EU. Time and again, as I was invited to teach in Prague or to sit on exam boards there, I witnessed how Ivana had everything carefully planned, the source materials for training were appropriate, the procedures for evaluating students’ work were well established and professional, and the feedback given to students to help them progress was targeted. Ivana was of course not the only staff member involved, but the high standards she set, her acuity and her ability to pinpoint the essentials and ignore secondary matters, made her stand out, particularly in teaching simultaneous interpreting.

The result of this was a regular output from the Masters programme of Charles University of highly competent interpreters working into and out of the languages of the EU, a significant number of whom went on to work for the EU institutions, just at the time when the said institutions most needed them. To this day many of the EU’s Czech interpreters are former students of Ivana.

As mentioned above, part of my remit in SCIC in the 1990s was to help universities in former eastern bloc countries, including all ten who joined between 2004 and 2007, prepare their own interpreter training to the highest possible level. This involved a range of activities, including notably training of trainers. I am not, and never have been, a theorist of interpretation. I am a mere practitioner working empirically. So for training of trainers seminars I relied on help from eminent theoreticians and trainers such as Barbara Moser-Mercer, then at Geneva, Philip Minns from ESIT, Paris, and Ivana Čeňková. She was crucial in this phase, as she had three key qualities. She had the academic and theoretical background to deal with the issues raised in training of trainers. She had literally decades of practical experience as a trainer herself. And she herself was from a former eastern bloc country. She could therefore relate better than western colleagues to the needs and feelings of the colleagues being trained at the seminars. With her there was no question of the condescending west laying down the law to the “poor relations” from further east. Her input was always precious and in this sense Ivana contributed significantly to preparation of EU enlargement, not just for the Czech Republic, but more broadly for a whole range of countries.

We participated together at a number of such seminars. One of the nicest compliments ever paid to me was at one such event, held in Riga. Ivana and I sat together, participating in discussions and role plays. During a break a Latvian friend and colleague came up to me and said, “It’s really funny watching you two together. You’re so close, so much on the same wavelength, that it’s like watching a brother and sister.” I couldn’t be more flattered.

Ivana is also, last but not least, a redoubtable administrator. Over the years I have known her she has been the main contact person for the SCIC at Charles University.

As the coordinator of courses which call upon assistance, including financial assistance, from the European Commission, she has to deal simultaneously with her own administration, i.e. that of the university, and the sometimes arcane singularities of EU bureaucracy. Her patience, energy and perseverance in this work are admirable. Many a time have I seen work e-mails from Ivana in my office in the morning, only to realise that it was sent at, say, 1 a.m. the same day. And she always seems to get what she wants, at the end of the day!

As an administrator Ivana has contributed not a little to the interests of the EU. In particular, since the inception of the EMCI (European Masters in Conference Interpreting) at the beginning of the century, Ivana has played an active role in it, and for four years was the coordinator of the entire consortium of universities involved, a massive workload on top of all of her other duties at Charles University.

As a former staff interpreter of the European Commission, and as someone who has cooperated with Ivana Čeňková in that connection, I have attempted to concentrate my few comments on Ivana's role in relation to the EU institutions. It is difficult to overstate the importance that she has had in forming the Czech interpreter corps which now serves the EU institutions, be it as staff interpreters or as freelancers. Without her, the EU institutions would not have the number of Czech interpreters available to them. And above all, they would not have Czech interpreters of such high calibre, be they in the SCIC, serving the European Commission, the European Council (heads of state and government), and the Council of Ministers, or be they at the European Parliament or at the Court of Justice. The EU interpretation services owe Ivana Čeňková a great deal.

Roderick Jones

tlumočník, dlouholetý vedoucí české tlumočnické kabiny v Evropské komisi, pedagog
doi: 10.14712/24646830.2023.41

S Ivanou v kabině, ve Šporku i na cestách

Při pohledu na seznam Ivaniny akademické a profesionální činnosti si člověk musí klást otázku, jak to ta Ivana může zvládat. Kdo Ivanu zná, zná i odpověď. Ivana je mimořádně pracovitá. Svědčí o tom i to, že většina emailů od ní – pracovních i osobních – byla odeslána kolem půlnoci, někdy spíš nad ránem. V souvislosti s Ivaninou pracovitostí je třeba zdůraznit i to, že její práce se vyznačuje soustavností, připraveností, profesionalitou a schopností čerpat z obrovského zásobníku zkušeností.

S Ivanou jsme se znaly z různých akcí, kde jsme spolu tlumočily, např. opakovaně na MFF Karlovy Vary. Na začátku devadesátých let jsem nastoupila na ÚTRL a staly jsme se kolegyněmi. Ivana si velice záhy uvědomila, že pro rozvoj oboru je naprosto zásadní spolupráce se zahraničními univerzitami a institucemi, mezi jinými i Společným tlumočnickým a konferenčním servisem Evropské komise. ÚTRL, hlavně díky Ivaně, postupně navázal spolupráci s pařížskou ESIT i ISIT, ženevskou ETI, ITI ve Štrasburku, později s Westminster University v Londýně, kodaňskou Copenhagen Business School a mnoha dalšími. Na většině těchto univerzit jsme buď společně nebo každá sama absolvovaly řadu odborných stáží, účastnily jsme se řady konferencí. Vždy jsem s respektem sledovala Ivaninu mimořádnou schopnost přednášet i diskutovat ve francouzštině, předsedat v různých sekcích a velmi rychle se orientovat v diskutovaných tématech. Ještě více jsem obdivovala její odvahu „provádět tyto úkony“ v angličtině. Ivana angličtinu nikdy nestudovala, a přitom byla schopná sledovat diskuse v tomto jazyce a často je i moderovat. Jako člověk pracující s jazykem si je jistě vědoma, že její angličtina není neposkvrněná, nicméně její reakce na ostatní účastníky hovořící anglicky byla vždy okamžitá a přesná.

Další Ivanina silná stránka je její ochota vyplňovat stohy různých formulářů, žádostí o granty a jiné „žrouty času“. Ivana si při tom často zanádá, někdy i pohrozí odchodem z Ústavu, nicméně všechno vždy odevzdá včas při použití jedině správné a důsledně vyžadované jazykové normy.

V roce 2014 jsme s Ivanou absolvovaly odborný pobyt na Univerzitě mezinárodních vztahů v Almaty v Kazachstánu. Ten pobyt byl spíš zajímavý než odborný. Společně jsme s hrůzou v očích absolvovaly několik jízd po městě v autě a v péči vysoce postavené akademické funkcionářky, která nás „měla na starosti“. Řídila strašně! Vyměňovaly jsme si zoufalé pohledy, když jsme si s hostitelkou připíjely kumysem nebo velbloudím keřem. Večer nás bavily břišní tanečnice a mě bolela záda. To všechno jsou zážitky, které bych neměla, kdyby se Ivana, která dostala z Almaty osobní pozvání, nerozhodla mě vzít s sebou. I v Almaty vedla většinu jednání Ivana – tentokrát brilantní ruštinou.

Všechny ty stáže, odborné pobyty, komise a konference nás sblížily. Ivana ve všech situacích obstála a těšila se respektu kolegů a kolegyně. Respektu se těší i v rámci Konsorcía EMCI, kterému několik let předsedala.

Od roku 1999 je Ivana vedoucí a hlavní organizátorkou kurzu Euromasters in Conference Interpreting. Tento kurz pořádaný ve spolupráci s Evropskou komisí a Evropským parlamentem byl původně akreditován MŠMT jako kurz rekvalifikační, od roku 2016 je akreditován jako specializace v rámci 2. ročníku navazujícího magisterského studia tlumočnictví. Za tímto poměrně suchým souvětím je třeba si představit dnes již desítky profesionálních tlumočnicků a tlumočnic, jejichž rekvalifikovaný profesionální vývoj jim umožnil uplatnit se v evropských institucích. Od roku 2016 i desítky studentů a studentek

ÚTRL, pro které výše zmíněná akreditace znamená možnost seznámit se s profesionálními tlumočníky a tlumočnicemi s obrovskými zkušenostmi z práce u evropských institucí a zúčastnit se i zahraničních stáží organizovaných v rámci EMCI. Za to všechno patří Ivaně obrovský dík.

Jana Rejšková

tlumočnice a vysokoškolská pedagožka

doi: 10.14712/24646830.2023.42

Happy Birthday from Luxembourg!

I met Ivana in one of the General Assemblies of the European Masters in Conference Interpreting (EMCI) Consortium when I took over the role of coordinator for my university (Eötvös Lóránd University, Budapest, Hungary) in the early 2010s. Ivana was already one of the leading figures in interpreting practice, training and research. I myself was a recent EMCI graduate and was beginning my career in conference interpreter training and academia. She soon became president of the Consortium and, to my greatest surprise, she asked me if I would like to become her vice president. Now I can admit that I felt simply not up to the job but I said to myself if she thought I could do it, I would take it. After all, she would not make such a big mistake.

This is how our close professional cooperation and friendship started. For me it was an exciting and enriching journey: general assemblies at different member universities, SCIC Universities conferences in Brussels and, of course, the EMCI train the trainer seminars in Prague, for which she invited me as a trainer. I succeeded her as president of the EMCI, whose activities I had the pleasure to coordinate for six years between 2016 and 2022. During these years I could always count on her kind help, frank and straightforward advice, which made me feel secure and confident in this new role.

Ivana is an exceptional person, trainer and scholar. I was always amazed at how much she can fit into her day. It has to be said that her days start early and end late. I remember her going back to the hotel and working after long and tiring days of meetings or trainings to review an article, read master theses of her students, or organize an external lecturer's visit. This is probably possible because not only is she a quick thinker and decision-maker but also a person with a strong work ethic.

Ivana is a master of multitasking: she is probably the best I have ever seen. We might be discussing complex budgetary issues with her checking her emails in the meantime, but we could be sure that she did not miss any figure in the exercise. Furthermore, she is curious, always on the outlook for new projects for her students, faculty and larger community. She is also reliable and supportive: I could not send her an email without receiving an answer in a couple of hours, at most. And more often than not, these were complex issues which asked for complex explanations.

At the beginning of 2022, I left the Consortium to become the director of the Translation Centre for the Bodies of the European Union, an EU agency based in Luxembourg. This is where we met a couple of months ago. This was a very nice occasion to catch up on our personal and professional life. And I must say that I am still amazed at Ivana, at her incredible energy, perseverance, sense of humour as well as the quantity and quality of her work. It goes without saying that I feel immensely privileged to know her and to have had the chance to learn so much from her.

Happy birthday, Ivana!

Ildikó Horváth

vysokoškolská pedagožka, ředitelka Překladačského centra pro orgány Evropské unie

doi: 10.14712/24646830.2023.43

Ivana – vzor pro studenty, hlavně tlumočníky

Je pro mne velkým potěšením napsat pár slov o profesorce Ivaně Čenkové, kterou znám více než 40 let, při příležitosti jejího významného životního jubilea. Učila mě na tehdejší Katedře překladatelství tlumočnictví – předchůdkyni nynějšího Ústavu translologie (ÚTRL), tenkrát ještě ne profesorka, a to konkrétně tlumočení – dokonce jsem našla i její podpis v indexu. Díky možnosti srovnání taky mohu říci, že podle mě je pořád stejná. Skromná, milá, přísná, profesionální, empatická, vždy ochotná pomoci, předávající své znalosti a zkušenosti, jak nejlépe umí. A umí.

Poté, co jsem Šporkův palác opustila, jsme se řadu let neviděly. Já se věnovala hlavně rodině, zatímco ona dále rozvíjela svou profesní i akademickou dráhu. A pak přišla sametová revoluce. Po revoluci a otevření hranic nastala velká poptávka po tlumočnicích a překladatelích a kolegové se začali i sdružovat. Ivana Čenková byla zakládající členkou Jednoty překladatelů a tlumočnicků (JTP) i Asociace konferenčních tlumočnicků (ASKOT). V obou organizacích působí dodnes. Je i členkou redakční rady časopisu ToP, který JTP vydává, a do kterého často přispívá, zejména recenzemi na nově vydávané články a publikace z oblasti tlumočení.

Postupem času jsem i já měla více času zapojit se do činnosti profesních organizací. Stala jsem se členkou Komory soudních tlumočnicků ČR (KST ČR) i členkou JTP. A po letech jsem se s Ivanou zase potkala. A potkávala jsem se s ní často, a to nejen na vzdělávacích akcích, konferencích, ale i při společenských příležitostech. Každoročně na Jeronýmových dnech, seminářích, konferencích, pravidelně v Olomouci na překladatelských a tlumočnických fórech TIFO, při různých projektech, především ImPLI – *Improving Police and Legal Interpreting*, který se týkal zejména tlumočení v trestních řízeních pro policii. Potkávaly jsme se i na večerech Obce překladatelů v kavárně divadla Na Prádle, na společenských večerech Komory. I na svatbě naší kolegyně, vynikající tlumočnice a pedagožky znakového jazyka Nadi Hynkové Dingové ve Ctěnicích.

Spolupráce s Ivanou je vždy bezvadná. Často jsem ji i žádala, aby pro Komoru vedla semináře, ať už na obecná témata, jako je etika tlumočení, nebo praktické tlumočnické kurzy v tlumočnických kabinách ÚTRL, a to především pro kolegy soudní tlumočnický, kteří neabsolvovali vysokoškolské vzdělání v tlumočnickém oboru, ale i pro ty, kteří si chtěli vylepšit techniku tlumočení, ať už se jednalo o simultánní tlumočení či konsektivní tlumočení (včetně notace).

Několikrát mě také pozvala na hodiny svých magisterských studentů, abych je seznámila s výkonem profese soudního překladatele a tlumočnicka, což je profese, jíž se věnuji od svého jmenování v roce 1993, byť převážně, a v posledních letech výlučně, právním překladům. Chtěla tak svým studentům co nejvíce přiblížit různé možnosti uplatnění tlumočnicků a překladatelů a umožnit jim vyslechnout si i postřehy z praxe.

Ivana Čenková byla velmi nápomocná i nám soudním tlumočnickům a překladatelům. Když jsme dlouhá léta usilovali o novelizaci zákona o soudních tlumočnicích, dodávala stanoviska pro zákonodárce a Ministerstvo spravedlnosti, pomáhala i vytvořit kreditní systém celoživotního vzdělávání pro soudní tlumočnický, který se Komora snažila, byť nakonec neúspěšně, prosadit.

Velké díky jí patří za angažování studentů, především studentek posledních ročníků, aby v kabinách tlumočili mezinárodní konferenci v roce 2012, kterou Komora pořádala.

Velmi nám tím pomohla, studentky měly možnost si dovednosti vyzkoušet v praxi a ona posoudit, co se naučily.

Sama jsem měla možnost se přesvědčit, jaká byla skvělá pedagožka, když jsem byla na konferenci pořádané v prostorách Soudního dvora Evropské unie v Lucemburku, kde v české kabině tlumočili dva její bývalí studenti a byli skvělí. Hned po návratu jsem jí je musela pochválit, že měli tu nejlepší „školu“ od ní.

Těch setkání a zážitků s Ivanou bylo nepochybně mnohem více, než mohu uvést v tomto krátkém příspěvku. Přesto ale věřím, že jsem snad z jiného pohledu připomněla nejen skvělou pedagožku, milou kolegyni, ale i vynikajícího člověka.

Eva Gorgolová

soudní překladatelka

doi: 10.14712/24646830.2023.44

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE
PHILOLOGICA 3/2023

Editoři: David Mraček

Alžběta Malkovská

Obálku navrhla a graficky upravila Kateřina Řezáčová
Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum, Ovocný trh 560/5, 116 36 Praha 1
www.karolinum.cz

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vytiskla tiskárna Nakladatelství Karolinum

ISSN 0567-8269 (Print)

ISSN 2464-6830 (Online)

MK ČR E 19831

Objednávky přijímá Filozofická fakulta Univerzity Karlovy,
nám. Jan Palacha 2, 116 36 Praha 1
(books@ff.cuni.cz)